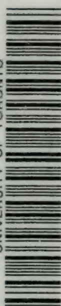

118 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 118

ЛОВЧЕВИ ЗАПИСИ

од

Ивана Тургењева

с руског превео

Јован Максимовић

I.

25.I.918 [illegible]

118. СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 118.

ЛОВЧЕВИ ЗАПИСИ

од

ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

С РУСКОГ ПРЕВЕО

ЈОВАН МАКСИМОВИЋ

I.

(Ово је издање награђено из Фонда Михаила Ивановића Смирнова, трговца у Петрограду.)

БЕОГРАД
Штампарија „Србија“ Мих. Јовановића и Комп. Дечанска 20.
1908.

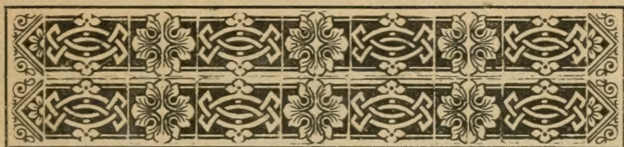

ХОР И КАЛИНИЋ

Ко је имао прилике да из болховског округа прелази у жиздрански, тога је јамачно изненађивала велика разлика међу сојем људи у орловској губернији и калушким сојем. Орловски је сељак омањег раста, малко погрбљен, туробан, гледа неповерљиво, живи у бедним колибама од јасиковине, ради на властелинском имању, трговином се не занима, храни се рђаво, носи ликове опанке; а калушки сељак плаћа властелину годишњи откуп, живи у пространим боровим кућама, висока је стаса, гледа смело и весело, у лицу је чист и бео, тргује маслом и катраном, а у свечане дане иде у чизмама. Орловско је село (ми говоримо о источном делу орловске губерније) обично по среди пооораних поља, близу провалије, која је како тако претворена у блатњав рибњак. Осем нешто мало врба, које су увек готове на услуге, и две три учмануле брезе, на читаву врсту унаоколо нећете моћи опазити нигде једног дрвцета; колиба се стиснула уз колибу, а по крововима им набацана трула слама.... Калушко је село, напротив, опкољено шумом; куће стоје слободније и усправније, покривене су шиндром; врата се на кућама лепо затварају, плот око дворишта није изерен, нити разваљен, не позива у госте сваку свињу што поред њега прође.... И за ловца је у калушкој губернији боље. У орловској

ће губернији последњих шума и гумана*) нестати за једно пет година, а од ритова ни помена већ нема; у калушкој, напротив, забрани се отежу на стотине, а ритови на десетине врста, и још се није утаманила благородна птица тетреб, још има добродушних шљука, а брзоплета јаребица својим наглим летом још и данас весели и плаши ловца и пса.

Посећујући као ловац жиздрански округ, сретох се једном у пољу и упознадох са једним од мањих калушких властелина, Полутикиним, страсним ловцем, и, наравна ствар, врло добрим човеком. Он је, истина, имао и неких слабости: просио је, на пример, скоро све богате девојке у губернији, и, пошто доби свуда кошар и пошто му дадоше на знање, да би добро учинио да више ни у посету не долази, он са скрушеним срцем повераваше свој јад свима пријатељима и познаницима, а родитељима девојачким и даље шиљаше на поклон киселе бресква и друге недозреле производе своје баште; волео је да понавља једну те једну шаљиву причицу, која, ма како да се она допадала г-ну Полутикину, није могла никад никог насмејати; хвалио је списе Аћима Нахимова и приповетку: *Пинну;* замуцкивао је; звао своје псето Астрономом; место *него* говорио је *неже-ли,* и завео је у својој кући француску кујну, чија се тајна, по појмовима његова кувара, састојала у том, да сваком јелу поквари његов природан укус: месо је код тог вештака мирисало на рибу, риба — на гљиве, макароне — на барут; али за то ниједна мрква не би доспела у супу, док прво не би добила облик ромба или трапеца. Но, кад не узмете у обзир то мало незнатних недостатака, г. Полутикин је био, као што је већ речено, прекрасан човек.

*) „Гумнима" се у орловској губернији називају велике, честе масе џбуња; орловски се дијалекат у опште одликује множином самосвојних, који пут веома згодних, који пут доста ружних, речи и фигура.

Одмах првог дана мога познанства са г. Полутикиним он ме позва, да ноћим код њега.

— До моје куће има једно пет врста, — додаде он: — пешке је далеко; него да свратимо прво код Хора. (Читалац ће ми допустити да овде изоставим г. Полутикиново замуцкивање.)

— А ко је тај Хор?

— Мој сељак.... Он је ту близу.

Пођосмо Хору. Усред шуме, на обрађеној крчевини, уздизао се усамљен Хоров салаш. На њему је било неколико борових зграда, плотовима састављених; пред главном кућом отезао се наслон, подупрт танким стубовима. Ми уђосмо. Пресрете нас младо момче око својих двадесет година, високо и лепо.

— А, Феђа! Је л' код куће Хор? — запита га г. Полутикин.

— Није. Отишао Хор у варош, — одговараше момак, смешећи се и показујући низ зуба, белих као снег. — Је л' по вољи да упрегнем у кола?

— Да, брате, спреми кола. И донеси нам кваса.

Уђосмо у кућу. Ниједна суздаљска слика није била прилепљена на чистим зидовима од брвана; у углу, пред тешком иконом у сребрном окову, горело је кандилце; липов сто беше недавно изрибан и опран; међу брвнима и по оплатама прозорским нису тумарале брзе бубе швабе, нити су се криле замишљене гоге. Младић се брзо појави са великим белим бокалом, пуним добра кваса, са позамашном кришком пшенична хлеба и са неколико краставаца из воде у дрвеном чанку. Он метну све то на сто, прислони се уз врата и поче да нас погледа, смешећи се.

Ми још не бесмо готови са обедом, кад заклопараше кола пред улазом у кућу. Изађосмо. Дечко од својих петнаест година, згрураве косе и румен у образима, седео је на кочијашком месту и с тешком муком задржавао добро однегованог шарца

пастува. Око кола стојаше једно шест крупних, високих младића, који беху врло налик један на другог и на Феђу. „Све Хорова деца!“ примети Полутикин. — „Све сами Хорићи“ прихвати Феђа, који беше изишао за њима пред кућу: „ал ту још нису сви: Потап је у шуми, а Сидор је отишао са старим Хором у варош.... Па пази, Васја“ настави он, обраћајући се кочијашу: — „добро отвори очи: господина возиш. Кад наиђеш на чагаљ, а ти лакше: јер ћеш и кочије покварити, а и господско ћеш црево узнемирити!“ — Остали се Хорићи насмехнуше на Феђину шалу. — „Метните и Астронома у кола!“ достојанствено викну г. Полутикин. Феђа са очигледним задовољством подиже у ваздух псето, које се чисто силом смејало, и метну га на дно кола. Васја пусти коњу узду. Пођосмо. — „Ето, то ми је канцеларија“, рече наједаред г. Полутикин, показујући ми један омањи, онизак кућерак: — „хоћете л’ да свратимо?“ — „Драге воље“. — „Сад је празна“, примети он, силазећи се: — „ал’ ипак вреди видети“. — Канцеларија се састојала из две празне собе. Чувар, ћорав старац, дотрча од некуд са задњег дворишта. — „Здраво, Мињајићу“ прозбори г. Полутикин: „а где је вода?“ Ћорави старац ишчезе и одмах се врати са боцом воде и с двема чашама. „Пробајте“, рече ми Полутикин: — „то ми је лепа изворска вода“. Пописмо сваки по чашу, а старац нам се дубоко клањаше. — „А сад, ваљда, можемо даље“, примети мој нови пријатељ. „Ето, у тој сам канцеларији продао трговцу Алилујеву четири десетине шуме за добру цену“. — Седосмо у кола и за пола сата већ улажасмо у двориште властелинске куће.

— Реците ми, молим вас, — запитах ја Полутикина за вечером: — зашто вам Хор живи одвојено од осталих ваших сељака?

— А ево зашто: он је човек врло паметан.

Пре двадесет пет година изгори му кућа; он дође мом покојном оцу, па му каже: Дозволите ми, вели, Никола Кузмићу, да се настаним код вас у шуми, на блату. Плаћаћу вам добар оброк. — А што да се селиш на блато? — Тако; само ви, баћо, Никола Кузмићу, немојте више ни за какав посао да ме употребљавате, а оброк одредите, какав год хоћете. — Педесет рубаља на годину! — Пристајем. — Али пази, уредно да ми плаћаш! — Немајте бриге.... И ето тако се настанио на блату. Од тог су га доба и прозвали Хором.*)

— Па да л' се обогатио? — запитах ја.

— Обогатио се. Мени сад плаћа сто рубаља оброка, и још ћу му повисити. Шта сам му пута говорио: Ама што се ти, Хоре, не откупиш?... А он ме, обешењак, уверава, како нема чим; нема, бајаги, новаца...

Сутра дан одмах после чаја одосмо опет у лов. Пролазећи кроз село, г. Полутикин рече кочијашу да стане код једне осниске колибе и гласно викну: „Калинићу!“ — „Одмах, баћо, одмах“, зачу се глас са дворишта: — „привезујем опанак“.

Пођосмо лакше; иза села нас стиже човек око својих четрдесет година, висока раста, сувоњав, са омањом, натраг завађеном главом. То беше Калинић. Његово добродушно, преплануло лице, овде онде богињаво, допаде ми се на први поглед. Калинић је (као што сам после дознао) сваки дан ишао са својим господином у лов, носио му торбу, понеки пут и пушку, показивао му где су птице, доносио воде, брао јагоде, правио шаторе, трчао по кола; без њега се г. Полутикин није могао маћи. Калинић беше човек веома веселе, веома кротке нарави, непрестано је полугласно певушио, безбрижно погледајући на све стране. Говорио је малко кроз нос, смешећи се жмиркао је својим јасно-плавим очима

*) Хор — твор. — Прев.

и често се хватао руком за своју ретку, шиљасту браду. Ишао је полагано, али великим корацима, помало се ослањајући на своју дугу и танку палицу. У току дана он је неколико пута ступао са мном у разговор, услуживао ме без ропске понизности, али на господина је свога пазио као на дете. Када нас неиздржљива подневна врућина нагна, да тражимо склоништа, он нас одведе на свој пчелињак, који беше дубоко у шуми. Калинић нам отвори колибицу, у којој беше навешано много свежњева сувих мирисних трава, простре нам свежег сена, те легосмо, а сам натаче на главу као неку врећицу са мрежом, узе нож, лонац и угарак, и упути се кошницама, да нам извади сат меда. Ми се засладисмо прозрачним, топлим медом, написмо се изворске воде и заспасмо уз једнолику зуку пчела и уз брбљав шум лишћа.

Лак ћух ветрића пробуди ме.... Ја отворих очи и угледах Калинића: он сеђаше на прагу полуотворених врата и ножем изрезиваше кашику. Дуго сам са уживањем посматрао његово лице, кротко и јасно, као вечерње небо. И г. Полутикин се пробуди. Ми не устасмо одмах. Пријатно је после дуга хода и дубока сна лежати непомично на сену: тело вам се лењи и мази, лице вам се чисто запурило, нека слатка тромост склапа вам очи. На послетку устадосмо и пођосмо, да опет врљамо до вечери. Кад седосмо за вечеру, ја опет поведох разговор о Хору и Калинићу. „Калинић је честит човек", рече ми г. Полутикин: — „усрдан и услужан мужик; али му домазлук није у свом реду: ја га непрестано одвлачим од куће. Сваки дан је са мном у лову.... Како онда да се брине о кући, — размислите и сами". — Ја се сложих са њим, и легосмо спавати.

Сутра дан г. Полутикин мораде поћи у варош због своје парнице са суседом Пичуковим. Тај му сусед беше одорао парче његове земље и на истој

тој одораној земљи ишибао његову — г. Полутикинову — сељанку. Ја пођох у лов сам, а пред вече свранух код Хора. На прагу кућном дочека ме старац — ћелав, онижег раста, плећат и пун — сам Хор. — Ја са љубопитсвом погледах у тог Хора. Изглед његова лица подсећаше на Сократа: исто онако високо, чворугаво чело, исте онаке малене очи, исти онај прчаст нос. Уђосмо заједно у кућу. Познати нам већ Феђа донесе ми млека са црним хлебом. Хор седе на клупу и, необично мирно гладећи своју кудраву браду, ступи са мном у разговор. Он као да осећаше своје достојанство, говораше и креташе се полагано, овда онда се осмејкиваше испод својих дугих бркова.

Пустисмо се у разговор о сејању, о летини, о сељачком животу.... Изгледаше као да се он у свему са мном слаже; но доцније ми чисто долажаше незгодно, и ја осећах да не говорим оно што би требало.... Тако је некако излазило чудновато. Хор се изражаваше понеки пут завијено, неодређено, по свој прилици из опрезности.... Ево вам један пример нашег разговора.

— Чуј, Хоре, — говорио сам му ја, — што се ти, болан, не откупиш од свога господина?

— А што да се откупљујем? Овако сад знам, ко ми је госа и знам, колики ми је оброк.... а господин нам је добар.

— Ал' ипак је боље у слободи, — приметих ја.

Хор ме погледа са стране.

— Дабоме да је, — рече он.

— Но, па што се онда не откупиш?

Хор махну главом.

— Па добро — чим да се откупим?

— Хајд', прођи се, старче....

— Стрпао се Хор у слободне људе — неко чудо и јесте! — настављаше он, полугласно, као за себе: — ко је без браде, тај је Хору и старешина.

— Па обриј и ти браду.

— Право кажете! Шта је брада? Брада је — трава: можеш је покосити.

— Но, ето видиш.

— Хор би онда одмах доспео међ трговце; трговци добро живе — ал' и они носе браде.

— Па шта, и ти се, мислим, бавиш трговином? — запитах га ја.

— Тргујемо помало маслом и катраном... Шта, је л' по вољи, баћо, да ти упрегнемо кола?

„Овај је господар од свог језика и човек опрезан“, помислих ја. — Не, — рекох за тим гласно: — кола ми не требају; ја сам рад да сутра ловим око твог салаша, а сад ћу, ако допустиш, остати, да ноћим у твојој сенари.

— Извол'те. Него, хоће л' ти бити згодно у сенари. Ја ћу наредити женама да ти простру чаршав и да метну јастук. — Еј, жене! — викну он, дижући се с места: — овамо, жене!... А ти, Феђа, пођи с њима. Јер жене су народ глуп.

После четврт сата Феђа ме отпрати с фењером у сенару. Ја се бацих на мирисно сено; пас се сави код мојих ногу; Феђа ми зажеле лаку ноћ, врата зацврчаше и затворише се. Дуго не могах заспати. Крава приђе к вратима, снажно духну једаред, двапут; псето достојанствено заурла према њој; прође и једна свиња, грокћући замишљено; негде у близини поче коњ да жваће сено и да рже... ја на послетку задремах.

У свануће пробуди ме Феђа. Тај ми се весели, окретни момак веома допадаше; а, колико сам могао опазити, он беше и очев љубимац. Њих два — отац и син — непрестано су се врло мило шалили један с другим. Старац ми изиђе у сретање. Да ли зато, што сам провео ноћ под његовим кровом, или из каквог другог узрока, тек Хор је сад био много љубазнији са мном, но јуче.

— Самовар ти је готов, — рече ми он са осмехом: — хајдемо да пијемо чај.

Седосмо за сто. Здрава жена, једна између његових снаха, донесе лонац с млеком. Сви му синови улажаху један по један у кућу. — „Ала су то све кршни момци!“ приметих ја старцу.

— Да, — проговори он, одгризајући мајушно парче шећера, — они се, канда, на мене и на моју бабу немају рашта жалити.

— И сви живе код тебе?

— Сви. Они сами тако хоће.

— Јесу л’ сви ожењени?

— Ено онај један спадало неће да се жени, — одговараше он, указујући на Феђу, који се, као и малочас, беше наслонио на врата. — А Васка ми је још млад, он може и причекати.

— А што да се женим? — примети Феђа: — мени је и овако добро. Шта ће ми жена? Да се, ваљда, свађам само са њом?

— Но, но, већ ти... знам ја тебе! знамо ми за твоје сребрно прстење... Теби да је само да бајеш око властелинских девојака... „Та ид’те до врага, безобразниче један!“ настављаше старац, подражавајући собарице како се бране од момака. — „Знам ја тебе, ти, господичићу!“

— А која ти је корист од жене?

— Жена је радeница, — озбиљно примети Хор. — Жена је сељаку слуга.

— А шта ће ми слуга?

— Дабогме — теби да је да други за тебе кестење вади. Знамо ми вас.

— Па добро, жени ме, кад је тако. А? Шта је? Што ћутиш?

— Но, доста, доста, не луди се. Немој да досађујемо господину. Ожeнићу те, не бој се... А ти, баћо, немој да се љутиш: дете је, знаш, још мало, још није стекло памети. —

Феђа стаде вртети главом.

— Је л' код куће Хор? — зачу се иза врата познат глас, — и Калинић уђе у собу са китом пољских јагода у рукама, што их је набрао за свог пријатеља Хора. Старац га срдачно поздрави. Ја са дивљењем погледах у Калинића: признајем, беше ме изненадила толика нежност од сељака.

Тај дан пођох у лов скоро четири сата доцније но обично, и идућа три дана проведох код Хора. Мени беху занимљиви моји нови познаници. Не знам, чиме сам заслужио њихово поверење, но они се сасвим слободно разговараху са мном. Ја сам их слушао са задовољством и посматрао сам их. Оба пријатеља не беху ни најмање налик један на другог. Хор беше човек позитиван, практичан, административна глава, рационалиста; Калинић, напротив, беше идеалиста, романтичар, човек усхићен и сањалица. Хор је разумевао свакидашњи живот, то јест: удесио лепо своју кућу, стекао, слагао се са својим спахијом и са осталим властима; Калинић је ишао у ликовим опанцима и једва је како тако животарио. Хор имађаше велику породицу, послушну и сложну; Калинић је имао некад жену, које се бојао, а деце није никако ни имао. Хор је скроз видео г-на Полутикина, Калинић је гледао у свог господина као у свеца. Хор је волео Калинића и бранио га; Калинић је волео и уважавао Хора. Хор је говорио мало, смешкао се и мислио више сам за се; Калинић се објашњавао ватрено, али тада није извијао као славуј, као што то чини понеки жустри фабрички радник... Но Калинић је био обдарен врлинама, које је признавао и сам Хор, на пример: он је умео да баје против крви, кад се ко престрави, или против беснила, изгонио је црве; пчеле су му напредовале, био је срећне руке. Хор га преда мном замоли да уведе у шталу купљеног коња, и Калинић са савесном озбиљношћу испуни молбу старог скептика.

Калинић стојаше ближе к природи; а Хор — к људима, друштву; Калинић није волео да критикује и свему је веровао слепо; Хор се чак узвишавао до ироничке тачке гледања на живот. Он је много видео, много знао, и ја сам од њега много шта научио. На пример: из његова причања ја сам дознао, да се сваког лета, пред косидбу, појављују у селима омања кола нарочитог изгледа. У тим колима седи човек у кафтану и продаје косе. Кад је за готов новац, он их даје за рубљу и двадесет и пет копјејака, то јест: за рубљу и по у асигнацијама, а кад је на вересију — онда за банку од три рубље и за сребрну рубљу. Сви сељаци, разуме се, купују на вересију. После две три недеље он се јавља наново и тражи да му се плати. Сељак тек што је покосио овас, то јест, има чим да плати, одлази са трговцем у механу и тамо плаћа. Неке спахије хтедоше да сами купују косе за готов новац, па да их дају на веру сељацима — по обичну цену; но сељацима то не би по вољи, и чак се сневеселише: сад су били лишени задовољства да зврцају прстом по коси, да јој слушају звек, да је преврћу и да једно двадесет пути питају окачењака продавца: „Је л', пријашко, ова ти коса канда баш није...?“ — Све се то понавља и при куповини српова, само с том разликом, што се ту и жене умешају и доводе продавца дотле, да мора, зарад њихова добра, да их пролема. Но ево кад сељанке најгоре пролазе. Набављачи материјала за фабрику артије повераваjу куповину крпа лицима нарочите врсте, која се у понеким окрузима зову „орловима“. Такав „орао“ добива од трговца једно двеста рубаља у асигнацијама и полази у пљачку. Али, сасвим противно оној племенитој птици, од које је добио име, он не напада отворено и слободно; напротив, „орао“ се служи лукавством. Он оставља своја кола где било у џбуњу око села, па зађе по селу, али не иде улицама, но се јавља са дна дво-

ришта, као какав обичан пролазник, или просто као човек који врља без посла. Жене одмах намиришу да је он ту и крадом му иду у сретање. Погодба се свршује на брзу руку. За неколико бакарних грошића сељанка даје „орлу“ не само непотребне јој крпе, но често и мужевљу кошуљу и своје рођене скуте. У последње време сељанке су пронашле да саме себе поткрадају и продају на тај начин конопљу, а нарочито „белојку“, важан напредак и усавршење „орловске“ индустрије! Но зато су сад сељаци на опрезу, па чим намиришу да се „орао“ приближује, они одмах чине све што треба, да се та трговина онемогући. И збиља, како ту човек да се не љути? Продаја лана је њихов посао, — они га доиста и продају — не у вароши, — јер би у варош морали сами ићи, — него оним тржама, што им на ноге долазе и који, немајући при руци кантара, рачунају у пуд четрдесет прегршти — а ви знате, каква је прегршт и шака у Руса, кад хоће поштено да измери! —

Таквих сам се ето прича ја, човек неискусан, и који у селу нисам живео, доста наслушао. Но Хор није само причао; и он је мене питао о многом чему. Дознао да сам био у иностранству, и љубопитство се његово распламте... Калинић не заостајаше за њим; али Калинића су више дирали описи природе, планина, водопада, необичних зграда, великих вароши; Хора су занимала питања административна и државна. Он се распитиваше о свему: — „Шта, је л' то и код њих тако, као код нас, или је друкчије?... но, причај, рођени, — како је?...“ — „А! ах, Господе, твоја воља!“ узвикиваше Калинић за време мога причања. Хор ћуташе, мршташе густе обрве и само који пут примећаваше, како, вели, „то код нас не би могло поднети, а то је ето добро — то је ред“. — Нећу да вам овде ређам сва његова питања, а није ни потребно, али сам ја

из мог разговора са њим изнео једно убеђење, које ће, по свој прилици, изненадити моје читаоце, — убеђење: да је Петар Велики био у првом реду Рус, и то нарочито у својим реформама. Рус је тако уверен у своју снагу и јачину, да он није с раскида да мало окуша своју снагу: он се мало бави својом прошлошћу и смело гледа напред. Што је добро — то му се и допада, што је паметно, то му дај, а одакле оно долази, — њему је сасвим све једно.... Његова ће се здрава памет радо подсмехнути сувопарном немачком разуму; али Немци су, по речима Хоровим, занимљив народић, и он је у свако доба готов да од њих што научи. Благодарећи искључивости свога положаја, своје независности, Хор је говорио са мном о многом, што из другога клештима не би ишчупао. Он је доиста разумевао свој положај. Разговарајући се са Хором, ја први пут чух прост, паметан говор руског сељака. Његово је знање било, на свој начин, доста велико, али читати није знао; Калинић је знао. „Тај враг зна да чита", примети Хор: — „њему се и пчеле још никад нису затирале". — „А јеси л' дао децу, да уче читати?" — Хор поћута. — „Феђа зна". — „А други?" — „Други не знају". — „А што?" — Старац не одговори и промени разговор. У осталом, макар да је био разборит, ипак је имао много предрасуда и предубеђења. Жене је, на пример, презирао из дна душе, а кад је био добре воље, тада се шалио с њима и исмевао их. Жена његова, стара оштроконђа, вас цели дан није силазила с пећи, него је непрестано гунђала и псовала; синови се нису ни освртали на њу, али снахе су је се страшно бојале. Не пева у руској песмици свекрва у залуд: „Какав си ми ти син, какав домаћин! ти не бијеш жену, не бијеш лепотицу...." Ја у један мах покушах да се заузмем за снахе, покушах да пробудим сажаљење код Хора, но он ми сасвим спокојно примети: „Како вас, вели,

не мрзи занимати се таким ситницама, — нека жена, нек се свађају.... њих ако ћеш развађати, биће све горе, а не вреди ни руке каљати". Понеки пут би зла баба силазила с пећи, дозивала би из трема кућно псето, говорећи: „Ходи к мени, куцов!" и била би га по мршавим леђима жарачем, или би стала под стреху, па би се свађала са свима пролазницима. Али мужа се свога бојала и, кад би јој он заповедио, одмах се купила на пећ. Но особито је било занимљиво чути препирку Калинића и Хора, кад би дошла реч на г. Полутикина. — „Ти, Хоре, да ми га ниси дирао!" говорио је Калинић. — „А што ти не набави чизме?" примећавао би онај. — „Какве чизме!.. На што мени чизме? Ја сам сељак...." — „Па ето и ја сам сељак, а гле...." Код тих би речи Хор подигао своју ногу и показивао Калинићу чизму, скројену, по свој прилици, од мамутове коже. — „Ех, где ћу ја с тобом да се мерим?" — одговараше Калинић. — „Но, па што ти не да макар на опанке: ти га, ето, увек пратиш, кад лови; ја мислим, сваки дан ти оду по једни опанци". — „Даје он мени на опанке". — „Да, дао ти лане грош". Калинић се љутито окреташе, а Хор се све гушио од смеја, а мајушне му се очи при том једва виделе.

Калинић певаше доста пријатно и свираше у балалајку. Хор би га обично слушао, слушао, па би тек наједаред накривио главу и почео би га пратити ситним гласом. Особито је волео песму: „Судбо моја, судбино!" Феђа не пропушташе случај да се мало подсмехне оцу. „Што ли нам се то чича тако ожалостио?" Но Хор наслони образ на руку, зажмури, па се стаде и даље жалити на своју судбину.... Али за то, други пут, није било вреднијег човека од њега: ма кад да га погледате, он вечито нешто ради: оправља кола, подупире плот, разгледа серсам. Него на чистоту није баш сувише много по-

лагао, и, кад му ја једном замерих, он ми одговараше: „па кућа мора мирисати на људски стан“.

— Погледај само, — приметих му ја, — како је код Калинића на пчелињаку чисто.

— Пчеле иначе не би живеле, баћо, — рече он, уздахнувши.

— А шта, — запита ме он другом приликом: — имаш ли ти своје имање? — „Имам“. — „Је л' далеко одавде?“ — „Биће једно сто врста“. — „Па како, баћо, живиш ли ти на свом добру?“ — „Живим“. — „Али си већим делом по лову?“ — „Па готово да је тако“. — „Право имаш, баћо; лови тетребове, нек ти је на здравље, али кмета почешће мењај“.

Четврти дан, пред вече, посла г. Полутикин по мене. Жао ми беше, кад сам се растајао са старцем. Заједно са Калинићем седох у кола. „Е па збогом, Хоре, остај ми здраво! — рекох ја.... Прошћавај, Феђа“. — „Прошћавај, баћо, прошћавај, немој да нас заборавиш“. Пођосмо; вечерња румен тек што беше почела да пламти. — „Дивно ће сутра бити време“, приметих ја, гледајући у јасно небо. — „Не, биће кише“, примети ми Калинић: — „ено вид'те како се оне патке брчкају, а и трава одвећ јако мирише“. — Уђосмо у џбуње. Калинић запева полугласно, поскакујући на предњем седишту, и непрестано се загледаше у црвен сунчева заласка....

Сутра дан оставих гостољубиви дом господина Полутикина.

ЈЕРМОЛАЈ И МЛИНАРКА

—

Пред вече одосмо ја и ловац Јермолај у заседу.... Но можда сви моји читаоци и не знају шта је то заседа. А ви онда чујте, господо.

Четврт сата пред сунчев залазак, с пролећа, ви улазите у шуму, с пушком, без пса. Нађете себи место где било поред шумског окрајка, освр̀ћете се, разгледате пушчану сисицу, и ви, и другар ваш, дајете један другом знак оком. Четврт сата је прошло. Сунце је зашло, али је у шуми још јасно; ваздух је чист и прозрачан; птице брбљиво цркућу; млада трава блиста као весео блесак смарагда.... ви чекате. Унутрашњост шуме поступно тамни; црвена светлост сунчева заласка мили полагано по жилама и стаблима дрвећа, диже се све више и више, прелази од нижих, скоро још голих гранчица ка непомичним, сањивим врховима. Ено сад потамнеше и сами врхови ; румена боја неба прелази у плаветнило. Шумски мирис бива јачи, наједаред се осети као неки лак дах топле влаге; улетели ветар стане одмах око вас и ишчезне. Птице се успављују — не све наједаред, него по врстама: ево се ућуташе зебе, после неколико тренутака плиске, за тим стрнајке. У шуми тамније и тамније. Дрвеће се слива

у велике, све црње масе; на плавом се небу бојажљиво јављају прве звезде. Све птице спавају. Само још црвенрепе и мали детлићи сањиво ћућоре . . . . А сад ето и они ућуташе. Још једном викну над вама звиждак, негде тужно крикну жуња; славуј забиљиса први пут. На срцу вам чисто тешко од неког очекивања, и наједаред — али мене ће само ловци моћи разумети — наједаред се у тој дубокој тишини разлегне неко нарочито гракташе и писка, чује се равномерно махање хитрих крила, — а шљука, лепо искрививши свој дуги кљун, лако излеће иза тамне брезе у сусрет вашем метку.

Ето шта значи бити у заседи!

Еле, ја се и Јермолај дигосмо у заседу; но, извините, господо: ја треба најпре да вас упознам са Јермолајем.

Замислите себи човека од својих четрдесет пет година, високог, мршавог, са дугим и танким носом, малим челом, сивим очима, с разбарушеном косом и широким подругљивим уснама. Тај је човек и зими, и лети ишао у жућкастом нанкинском кафтану немачког кроја, али се опасивао појасом; носио је плаве шароваре и астраганску шубару,коју му је, у тренутку добра расположења, поклонио један пропали властелин. За појас је везивао две кесице, једну спреда, вешто пресавијену на две поле, за барут и за сачму, — другу састраг — за дивљач: сукију је Јермолај вадио из своје сопствене, очигледно неисцрпне капе. За онај новац, што га је добивао за продату дивљач, могао би он врло лако купити себи и патронташ, и торбу, али он никад ни помислио није да купује тако што, те је и даље пунио своју пушку као и пре. Ко би га год гледао, како пуни пушку, тај би се дивио његовој вештини, с којом је избегавао опасност, да проспе или да смеша сачму и барут. Пушку је имао једноцевку кремењачу; та је пушка имала ружну навику да страшно „трза“.

услед чега је Јермолају десни образ вечито био дебљи од левог. А како је он погађао из те пушке, — то је за сваког била велика загонетка, но он је погађао. Имао је и ловачког пса, по имену Валетку, ретко и чудно створење. Јермолај га нигда није хранио. „Зар још пса да храним“, умоваше он: — „а после, пас је животиња паметна, он ће сам себи наћи, што му треба“. И доиста: премда је Валетка чак и равнодушног пролазника изненађивао својом прекомерном мршавошћу, али је ипак живео, и то дуго живео, чак, крај свег свог бедног и чемерног живота, никад се није губио, нити је изјављивао жеље да остави свога господара. Једном некако, у младим годинама, одбио се био од господара на једно два дана, занесен љубављу; али у брзо дође к себи. Најзначајнија особина Валеткина беше његова непојмљива равнодушност према свему на свету.... Да није реч о псу, ја бих скоро рекао да је био разочаран. Он би обично седео подавивши пода се свој куси реп, мрштио би се, час по би подрхтивао и нигда се не би смешио. (Познато је да пси могу да се смеше, и више пута врло мило.) Он је био страхота ружан, и ниједан дворски слуга, кад би стојао без посла, није пропуштао прилику, да се пакосно не подсмеје његовом изгледу; но све то исмевање, па чак и ударе, Валетка је сносио са ретком хладнокрвношћу. Нарочито је задовољство Валетка причињавао куварима, који су одмах остављали посао и са виком и псовком јурили за њим у потеру, кад би услед слабости, коју ћете наћи не само код паса, промаљао своју гладну њушку кроз полуотворена врата саблажњиво топле и миомирисне кујне. — У лову се одликовао неуморношћу, а траг је налазио доста добро; но кад би случајно стигао рањенога зеца, обично би га у медени кус поручао до последње кошчице, где било у хладовној сенци, под зеленим џбуном, у пристојном удаљењу од Јермо-

лаја, који га је тада псовао на свима познатим и непознатим дијалектима.

Јермолај је био поданик једног од мојих суседа, властелина старинског соја. Старинска властела не воли шљуке и држи се домаће живади. Њени кувари пристају да готове те дугокљуне птице само у врло ретким приликама — ако је чији дан рођења, имен-дан или о изборима, и, дошавши у претераност, која је својствена свакэм Русу, кад он ни сам добро не зна шта ради, измишљавају за шљуке таке неке морске зачине, да гости већином са љубопитством и пажњом разгледају изнета јела, али се никако не одлучују да их окусе. Јермолају је било наређено да за властелинску кујну једаред месечно набавља по два пара тетребова и јаребица, иначе су га остављали, да живи где хоће и од чега хоће. Њега се беху одрекли, као од човека, који није ни за какав посао. Барута и сачме, разуме се, нису му давали, држећи се тачно оних истих правила, по којима и он своје псето није хранио. Јермолај је био човек веома чудан: безбрижан као птица, прилично разговоран, расејан и, на изглед, невежа; страшно је волео да пије, нигде се није могао скрасити; кад је ишао, шепељио је и гегао се, али и тако шепељећи и гегајући се, он је за дан и ноћ знао прећи по педесет врста. Каквих све неприлика и тешкоћа није издржао у свом веку: ноћивао у ритовима, на дрвећу, на крововима, под мостовима, по подрумима и шупама, остајао без пушке, без пса, без најпотребнијег одела, бивао бијен јако и дуго, — па се ипак, после неког времена, враћао кући, одевен, с пушком и псом. Не бисте га могли назвати човеком веселим, премда је он скоро увек био доста доброг душевног расположења; у опште, изгледао је као особењак. Јермолај је волео да проћерета са добрим човеком, нарочито при чаши ракије, али и то не за дуго: тек наједаред се дигне и хоће да иде.

— „Ама куда ћеш сад у ово доба — видиш да је ноћ!?“ — А у Чапљино. „А куд ћеш сад, до врага, — има донде читавих десет врста!“ — А идем тамо да ноћим код чича-Софрона“. — „Ама ноћи овде!“ — Не, не, не могу. — И тумарне ти вам мој Јермолај са својим Валетком у тавну ноћ, преко џбуња и јаруга, а тај га његов чича-Софрон неће ни у авлију пустити, но ће му још можда и леђа намецати: да други пут не узнемирује поштен свет у невреме! Но за то се опет нико није могао мерити с Јермолајем у вештини да лови рибу, кад се реке излију; нико није умео тако вешто дохватати рукама ракове, по мирису изналазити дивљач, мамити препелице, хватати славује „виљењаковим дудуком“, „кукавичиним прелетањем“...*) Једно само није знао: дресирати псе; није имао стрпљења. Имао је и жену. Одлазио јој је једаред недељно. Она је живела у некој дерној, полуразваљеној колиби, патила се као нико њен, никад у вече није знала хоће ли сутра имати шта да једе, и у опште је живела јадно и чемерно. Јермолај, тај безбрижни и добродушни човек, понашао се према њој немилосрдно и грубо; док је код куће, израз његова лица бивао је страшан и суров, — а кукавна жена већ није знала како да му угоди, дрхтала је од његова погледа, за последњу пару куповала му ракије и са страсном га оданошћу покривала својим ћурком, кад би заспао јуначким сном, изваливши се величанствено на пећи. Ја сам и сам шта пута опажао на њему нехотичне појаве некакве мрачне свирепости; мени се није допадао израз његова лица, кад би низао на врпцу рањену птицу. Но Јермолај нигда није остајао код куће дуже од једног дана; а изван своје куће, он би опет за тили час постао онај стари „Јермолка“, као што су га звали на сто врста у наоколо, и као што би он који пут

*) Љубитељима славуја ти су изрази познати: њима се означавају најлепша места у славујској песми.

и сам себе звао. Последњи слуга у властелинском дворцу осећао је да је виши и бољи од ове скитнице, — па се можда стога и понашао према њему пријатељски; а сељаци су га с почетка са задовољством гонили и хватали као зеца у пољу, но после су га пуштали, да иде с милим Богом и, кад су се уверили, да је он човек особењак, већ га нису ни дирали, чак су му давали хлеба и ступали са њим у разговор.... Ето тог сам човека ја узео за ловца, и с њим сам се упутио у заседу у велику брезову шуму, на обали реке Исте.

У многих руских река је, као и у Волге, једна обала брдовита, друга равна; тако је и у Исте. Та мала речица кривуда необично ћудљиво, извија се као змија, нигде ни за пола врсте не тече право, а на понеком се месту, са висине стрмога хума, види на десет врста са својим насипима, рибњацима, воденицама, баштама за поврће, које су опкољене врбацима и честим вотњацима. Рибе у Исти има читаво чудо, особито кленова (кад дођу летње припеке, сељаци их ваде испод жбуња рукама). Мале шљуке-пешчарке звиждећи пролећу дуж каменитих обала, испод којих се сваки час јављају хладни и бистри извори; дивље патке испливавају насред бара и опрезно се осврћу; чапље чуче негде у хладу, у вировима, под обронцима.... Ми стајасмо у заседи од прилике један сат, убисмо два пара шумских шљука и, у намери да до свануħа још једном окушамо срећу (у заседу се може ићи и из јутра), одлучисмо да преноћимо у оближњем млину. По реци се отискиваху угасито плави таласи; ваздух се згушњаваше, оптерећен ноћном влагом. Залупасмо на капији. Пси на дворишту залајаше, као да се помамили. „Ко је то?“ одјекну промукао и бунован глас. „Ловци: пусти нас да преноћимо“. Нико нам не одговори. — „Платићемо“. — „Идем да кажем газди.... Шиц, до ђавола!... Поскапале, Бог да!“ Ми од овуд чусмо, како слуга

уђе у кућу: не потраја дуго, ето ти га натраг. „Не можете“, вели; „газда не да, да вас пустим!“ — „А што не да?“ — „Па боји се: ви сте ловци; ко зна; можете му млин упалити; у вас је оружје“. — „Море шта говориш којешта!“ — „Тако нам је и ономлане млин изгорео: примили смо на конак неке рибаре, па мора да су га они како запалили“. — „Ама како ћемо, брате... ваљда тек нећемо на пољу ноћити!“ — „Како знате“.... Он оде, лупајући чизмама.

Јермолај му не остаде дужан. „Хајдемоте у село“, проговори он најзад, уздахнувши. Али до села беше око две врсте.... „Да ноћимо овде?“, рекох ја: — „ноћ је топла; млинар ће нам за новац дати и сламе“. — Јермолај одмах пристаде. Опет лупнусмо код млинара. — „Шта ћете опет?“ зачу се по нова глас слугин: „лепо вам се каже да не можете“. — Ми му објаснисмо шта хоћемо. Он пођe да се споразуме са газдом и врати се с њиме заједно. Мала капијица зацврча. Пред нас изиђе воденичар, човек висока стаса, пуна лица, са затиљком као у вола, са округлим и великим трбухом. Он пристаде, да ми учини по жељи. На једно сто корачаји од млина, налазио се омањи, са свих страна отворен наслон за стоку. Тамо нам донесоше сламе, сена; слуга намести на трави поред реке самовар и, чучнувши крај њега, поче својски да дува у чунак.... Угаљ се распламћиваше и јарко осветљаваше његово младо лице. Млинар пође, да пробуди жену, предложи ми најзад сам, да преноћим у кући, али мени беше пријатније остати на слободном ваздуху. Млинарка нам донесе млека, јаја, кромпира, хлеба. На скоро стаде врити самовар, и ми стадосмо пити чај. Са реке се дизаше пара, ветра не беше; у наоколо се дераху прдавци; око воденичких точкова разлетаху се слаби звуци: то капље падаху са лакомица и цураше вода кроз преграде на устави. Наложисмо омању ватрицу. Док је Јермолај пекао у жару кромпире, ја задре-

мах.... Полаган, уздржан шапат пробуди ме. Дигох главу и погледах: пред ватром, на изврнутој кади, седела је млинарева жена и разговарала се са мојим ловцем. Ја сам још пре, по њеном оделу, по покретима и по изговору, познао да је служила у властелинском двору — она не беше налик ни на праву сељанку, ни на мештанку; но тек јој сад добро разгледах црте. Било јој је, по изгледу, око тридесет година; на мршавом и бледом лицу још се могаху видети трагови необичне лепоте; нарочито ми се допадоше очи, велике и тужне. Она беше наслонила лактове на колена, а лице положила на руке. Јермолај је седео пред њом, леђа му беху окренута мени, и метао је цепке на ватру.

— У Желтухиној опет стока скапава, — говораше млинарка: — оцу Ивану мањкале обе краве.... Смилуј се, Господе!

— А како ваше свиње? — запита Јермолај, поћутавши неко време.

— За сад добро.

— Што ми не дате макар једно прасенце.

Млинарка поћута, за тим уздахну.

— А с киме сте ви то?

— Са господином — с Костомаровским.

Јермолај баци неколико јелових гранчица на ватру; грање наједаред стаде пуцкарати, густ бео дим наже му право у лице.

— А што нас твој муж није пустио у кућу?

— Боји се.

— Гле ти дебелог трбоње.... Голубице моја, Арина Тимофјејевна, изнеси ми чашицу ракијице.

Млинарка устаде и ишчезе у мраку. Јермолај запева полугласно:

> Док сам ишô мојој драгој, —
> Све сам чизме поцепао....

Арина се врати са омањом боцом и чашом. Јермолај устаде, прекрсти се и попи на искап. „Баш ваља!“ додаде за тим.

Млинарка опет седе на кадицу.

— А шта, Арина Тимофјејевна, ти си канда опет слаба?

— Слаба сам.

— А ода шта?

— Кашаљ ми ноћу досађује.

— Господин је, канда, заспао, — рече Јермолај после краћег ћутања. — Ти, Арина, немој да идеш лекару: горе ће ти бити.

— Па ја и не идем.

— Него дођи к мени у госте.

Арина обори главу.

— Ако дођеш, ја ћу за то време отерати моју жену.... Веруј.

— Боље да пробудите господина, Јермолаје Петровићу: видите, кромпири су печени.

— Нека га, нек чмава, — равнодушно примети мој верни слуга, — кланц'о је данас вас дуги дан, па сад спава.

Ја се стадох мешкољити на сену. Јермолај устаде и приђе к мени. — „Кромпири су печени, изволите“.

Ја изиђох испод наслона; млинарка се диже са каде и хтеде да оде. Ја је ослових.

— Држите л' одавна ту воденицу?

— Друга година од Тројица.

— А одакле ти је муж?

Арина не дочу, шта сам је питао.

— Откале ти је муж? — понови Јермолај, повисивши глас.

— Из Бјељева. Он је бјељевски мештанин.

— А јеси л' и ти из Бјељева?

— Не, ја сам властелинска.... била сам властелинска.

— Чија?

— Господина Звјеркова. Сад сам слободна.

— Ког Звјекова?

— Александра Силића.

— Да не будеш ти била собарица код његове жене?

— А од куд ви знате? — Јесам, била сам.

Ја погледах у Арину са двоструким љубопитством и саучешћем.

— Знам ја твог господина, — настављах ја.

— Знате? — одговараше она полугласно — и обори поглед.

Треба да кажем читаоцу, зашто сам ја с таким учешћем погледао у Арину. За време мога бораваљења у Петрограду случајно сам се упознао са г. Звјерковим. Он је имао доста угледно место, био је познат као човек спреман и добар радник. Имао је жену, пуну, осетљиву, плачљиву и злу — сасвим обично и досадно створење; имао је и сина — то беше прави господичић, размажен и глуп. Спољашњост г. Звјеркова није била привлачна: са широког, скоро четвороугаоног лица лукаво су вириле мишије очи, штрчао велики и шиљат нос са широким ноздрвама; кратко ошишана седа коса дизала се као чекиње над набораним челом, танке се усне непрестано мицале и бљутаво смејале. Г. Звјерков је обично стојао, раширивши ноге и туривши дебеле ручице у шпагове. Једаред се некако деси да сам се возио са њим у каруцама иза вароши. Пустисмо се у разговор. Као човек искусан, озбиљан, г. Звјерков поче да ме упућује на „пут истине".

— Допустите ми да вам приметим, — стаде он најзад викати: — сви ви, млади људи, судите и говорите о свима стварима на памет; ви мало познајете своју рођену отаџбину; Русија је вама, господо, непозната, — ето шта је!... Ви непрестано читате само немачке књиге. Ето, на прилику, ви мени сад говорите и ово, и оно, што се тиче, на прилику, наше властеоске дворске чељади.... Лепо, ја не одричем, све је то лепо; али ви њих не знате, не знате ви, какав је то свет. (Г-н Звјерков гласно убриса нос и метну бурмута у нос.) Допустите ми да вам испричам, на

пример, једну малу анегдотицу: вас то може врло занимати. (Г. Звјерков се искашља.) Ви, ето, знате, каква је моја жена: ја мислим, тешко је наћи женско са бољим срцем — признајте и сами. И њене собарице — не да живе код ње — него је то, видите ли, просто један рај на земљи.... Али моја жена се једаред за свагда зарекла: удате собарице да не држи. Ако ћете право да говорите, друкчије не може ни бити. Дођу деца, — ово, оно, — где ће ту собарица да пази на своју госпођу и на њене навике. Њој тада није ни до госпође, ни до њених потреба. Метните руку на срце, па размислите. Еле, пролазимо ми једаред кроз наше село, то је било пре — да вам не слажем, — пре једно петнаест година. Гледамо — у кмета девојче, кћи, врло лепа; така нека, знате л', страсна понизност у манирама. А жена ће ми моја рећи: Коко, — то јест, знате л', она мене тако зове, — да узмемо ово девојче у Петроград; допада ми се, Коко.... Ја рекох: Да узмемо, драге воље. Кмет нам, разуме се, паде пред ноге; он о такој срећи, разумете л', никад ни сањати није могао.... Наравна ствар, девојче отплака. Сасвим без узрока. Оно, дабогме, с почетка је непријатно: родитељска кућа.... у опште.... није ни чудо. Међутим, она се брзо научи на нас; најпре је предадосмо у собу за женску чељад; морали смо, разуме се, прво да је учимо. Па шта мислите?... Девојче показује ванредан успех; жена је моја мало по мало веома заволи, и одликује ју, мимо друге, за собарицу поред своје личности.... пазите само!... И морало јој се признати: моја жена још таке собарице није имала; услужна, скромна, послушна — просто све што се тражи. Ал' за то ју је и моја жена, мора се признати, преко мере мазила; одевала је врло лепо, давала јој јело са нашег стола, давала јој чаја.... једном речи, све што се само замислити може! И тако је ето служила неких десет година код моје

жене. Наједаред, једног лепог јутра, замислите само, улази Арина — Арина јој беше име — улази без пријаве у мој кабинет, — пада ми пред ноге.... Ја то, отворено вам кажем, страшно не волим. Човек никад не треба да заборавља своје достојанство, зар не? — Шта хоћеш? питам је ја. — „Баћо, Александре Силићу, молим вас!“ — Шта желиш? — „Дозволите ми, да се удам“. — Ја се, признајем вам, упрепастих. — Ама знаш ли ти, будало, да госпођа нема друге собарице? — „Ја ћу госпођу служити као и пре“. — Којешта, којешта! госпођа не држи удате собарице. — „Малања може место мене ступити“. — Не причај којешта, молим те. — „Како знате....“ Ја се, признајем вам, запрепастих од чуда. Кажем вам, ја сам такав човек: ништа ме тако не вређа, или још боље да кажем: ништа ме тако јако не вређа, као незахвалност.... Ја вама нећу ни да говорим, ви врло добро знате, каква је моја жена: прави анђео, доброта неисказана.... Чини ми се, злочинац — па и он би се смиловао на њу. Ја отерах Арину. Можда ће се, рекох, опаметити; никако, знате л', не могу да верујем, да је неко рђав и неблагодаран. Па шта мислите? После по године она ме опет изволела усрећити оном истом молбом. Тада је, признајем вам, љутито отерах, и попретих јој, и рекох да ћу казати жени. Био сам страшно љут.... Али, помислите само, како сам се морао упрепастити: после неког времена долази ми моја жена, сва уплакана, тако узбуђена, да сам се чак уплашио. — Шта је — шта се десило? — „Арина“.... Ви разумете.... стид ме је, да изговорим. — Та не може бити!... а ко? — „Петрушка лакеј“. У мени се све узмути. Јер ја сам вам такав.... половне мере не волим!... Петрушка није крив. Казнити га можемо, но он, по мом мишљењу, није крив. Арина.... е, па шта, е па, молим вас, шта ту још човек да рекне? Ја, разуме се, оног

часа заповедих да је ошишају, да је обуку у просто одело и да је отправе у село. Жена моја остаде без одличне собарице, но другог излаза није било: јер ни неред се тек не сме трпети у кући. Болестан део најбоље је одмах одсећи.... Но, но, а сад реците и сами, — но, та ви знате и сами моју жену, јер то је, то је, то је.... просто, анђео!... Та она је волела ту Арину, — и Арина је то знала, и није је било срамота.... А? не, реците.... а? Та шта ту говорити? Ту се, просто, није могло ништа учинити. Него мене је страшно озлоједила, увредила неблагодарност те девојке. Нека каже ко шта хоће.... али ћете у залуд тражити срца, осећања код тог света! Можеш ти вука хранити колико ти је воља, он непрестано гледа у шуму.... То нам је наука за у напредак! Но ја сам само желео да вам докажем....

И г. Звјерков, не довршивши говор, окрете главу и умота се боље у свој огртач, храбро угушујући нехотично узбуђење.

Читалац ће сад, вероватно, разумети зашто сам ја са учешћем погледао у Арину.

— Јеси л' одавно за млинаром? — запитах је ја најзад.

— Две године.

— Па зар ти је допустио господин.

— Ја сам откупљена.

— Ко те је откупио.

— Савелије Аљексјејевић.

— Ко ти је то?

— Мој муж. (Јермолај се осмехну сам за се.) А зар вам је господин причао што о мени? — додаде Арина после краћег ћутања.

Ја не знадох шта да одговорим на њено питање. „Арина!“ викну из даљине млинар. Она устаде и оде.

— Је л' добар човек њен муж? запитах ја Јермолаја.

— Није рђав.

— А имају л' деце?

— Имали су једно, па умрло.

— Мора да се допала млинару, кад ју је откупио? .... А је л' много откупа дао за њу?

— А не знам. Она је писмена; а у њиховом занату то је.... овај.... добро. Ваљда му се допала.

— А јеси л' ти одавна познат са њом?

— Одавна. Ја сам некад одлазио њеним господарима. Њихово имање није далеко одавде.

— А знаш ли и Петрушку лакеја?

— Петра Васиљевића? Дабоме, знао сам га.

— Где је он сад.

— Ступио у војску. Ту поћута неко време.

— Шта је то с њом, она канда није здрава? — запитах ја најзад Јермолаја.

— Какво здравље!..... Него сутра ће канда заседа бити добра. Не би с горег било да мало дремнете.

Јато дивљих патака пролете над нама са звиждањем, и ми чусмо како се оно спусти на реку, недалеко од нас. Беше већ дубоко у ноћ, и почињаше да студи; у шуми забилиса славуј. Ми се загњурисмо у сено и заспасмо.

МАЛИНОВА ВОДА

Почетком августа врућине често бивају неиздржљиве. У то доба године, од дванаест сати до три, најодлучнији и најприбранији човек није кадар да лови, и најоданији пас почиње да „чисти ловцу мамузе“, т.ј. иде за њим кораком, зажмири очима као да је болестан и преко мере исплази језик; а у одговор на прекоре свога господара понижено врти репом, на лицу му читаш збуњеност, али се напред ипак не креће. Баш у таки дан десило ми се да будем у лову. Дуго сам се противио искушењу да прилегнем негде у хладу, макар на тренутак; дуго је мој неуморни пас трчкао тамо амо по џбуњу, премда се очигледно ни сам ни чем паметном није надао од свог грозничавог рада. Загушна запара натера ме, најзад, да помислим о спасавању последњих наших сила и способности. Како тако довукох се до речице Исте, већ познате мојим снисходљивим читаоцима, спустих се са стрмени, што беше поред реке, и пођох по жутом и мокром песку према извору, који је у свој околини познат под именом „Малинове воде“. Извор тај избија из обалске пукотине, која се мало по мало претворила у омању, али дубоку провалију, и улива се на двадесет корачаји одатле с веселим и брбљавим жубо-

ром у реку. Храстово жбуње разрасло се по падинама провалије; око извора зелени се кратка кадифаста травка; сунчани се зраци скоро нигда не дотичу његове хладне, сребрнасте воде. Ја дођох некако до извора; на трави лежаше врг од брезова лика, који је пролазник сељак оставио на општу услугу. Ја се напих, прилегох у хлад, и погледах у наоколо. Код залива, који се направио при утоку извора у реку и који је с тога био вечно покривен ситним титравим таласићима, седела су, леђима према мени окренута, два старца. Један доста пун и висок, у тамно зеленом чистом кафтану и од даброве длаке, шеширу, пецао је рибу; други — мршав и омален, у закрпљеном капутићу од ћитајке и без капе, држао је у крилу лонац са глистама и превлачио је покаткад руком по својој седој главици, као да би да је заклони од сунца. Ја се загледах у њега побоље и упознадох у њему Шумихинског Сћопушку*). Молим читаоца за допуштење да му представим тог човека.

На неколико врста од мога села налази се велико село Шумихино, са зиданом црквом, подигнутом у име преподобног Кузме и Дамњана. Према тој цркви сијаху се некад господски двори, окружени разним споредним зградама, радионицама, коњушницама, шупама за економске алате и за кочије, купатилима и привременим кујнама, одељењима за госте и за управитеље имања, стакленим баштама за цвеће, љуљашкама за народ, и осталим више или мање корисним зградама. У тим су дворима живели богати властелини, и све је код њих ишло својим редом, — кад наједаред, једног прекрасног јутра, сва та благодет изгоре до дна. Властела се покупи и оде у друго гнездо, а ово им насеље опусте. Пространо згариште претвори се у башту, овде онде претрпану гомилама цигаља, остатцима негдашњих темеља. Од преосталих брвана слупаше на брзу руку

*) Скраћен вид имена Степан, од прилике наше: Стевица. — *Пр.*

кућерак, покрише га сплавовским даскама, купљенима пре десетак година за зидање павиљона у готском стилу, и настанише у њему баштована Митрофана са женом Аксињом и седморо деце. Митрофану наредише да спрема зелен и вариво за властеоску кујну, која беше удаљена сто педесет врста; Аксињи повериniше да пази на неку тиролску краву, која беше за добре новце у Москви купљена, но која, на жалост, беше лишена способности за расплођавање, те с тога никад, од кад је купљена, није давала млека; истој Аксињи предадоше на чување и капорастог пепељастог патка, јединог од властеоске живади; деци, као недораслој чељади, не повериniше никакву дужност, што им, иначе, ни мало није сметало да се сасвим пролење. Код тог сам баштована ја два пута преноћио; уз пут бих куповао код њега краставаца, који су се, Бог би их знао зашто, чак и лети одликовали величином, бљутавим воденим укусом и дебелом, жутом кожом. Код њега сам први пут и видео Сћопушку. Осим Митрофана са његовом породицом и црквеног тутора — старог, глувог Герасима, који је Бога ради живео у коморици код неке ћораве солдачке жене, у Шумихину не остаде ниједног дворског чељадета, јер се Сћопушка, с којим сам намеран да упознам читаоца, није могао сматрати ни као човек у опште, ни као дворско чељаде засебно.

Сваки човек има какав било положај у друштву, какве му драго свезе; сваком дворском сељаку даје се, ако не плата, оно бар одређена количина хране: Сћопушка није добивао савршено никакве помоћи, није био у сродству ни с ким, нико није знао ни да он постоји на овом свету. Тај човек чак ни прошлости није имао; о њему се није говорило; он тешко да је при ревизији и уписиван у број спахијских душа. Као — говорило се о њему, да је некад код некога био камердинер; но ко је он, од куда је, чији је

син, како је доспео у број шумихинских поданика, којим је начином дошао до кафтана од ћитајке, који он носи Бог зна од кад, где живи, како живи, — о томе савршено нико није имао ни најнеодређенијег појма, а, ако ћемо право да говоримо, така питања никога нису ни занимала. Деда Трофимић, који је знао родословље све дворске чељади у натраг до четртог колена, — и он је само једаред рекао, како се он, вели, сећа да, као, Степану долази род једна Туркиња, што ју је покојни господин, бригадир Алексије Романић, изволео довести из рата у коморџијским колима. Чак ни у празничне дане, у дане када се свима указивала пажња и када су сви по старом руском обичају бивали почашћени хлебом и сољу, ељдовним колачима и зеленом ракијом, — чак ни у те дане Сћопушка није прилазио изнесеним столовима и бачвама, није се клањао, није прилазио господској руци, није испијао на искап чашу пред господином и за господиново здравље, — чашу напуњену дебелом руком надзорниковом; — он би у те дане само тако дошао до каквог залогаја, ако би се каква добра душа, пролазећи поред њега, смиловала на јадника, и уделила му недоједено парче колача. О Ускрсу би се и са њим љубили и поздрављали му празник, но он није посувраћао свог масленог рукава, није вадио из свог стражњег шпага јајце и, задуван од узбуђења и мигајући очима, није га давао младој господи или чак и самој госпођи.

Лети је живео у комори, за кокошињаком, а зими у купатилском предсобљу; кад би стегли одвећ јаки мразеви, ноћивао би у сењаку. Свак се био навикао да га види, неки пут би га понеко и ногом ударио, али нико с њиме није ступао у разговор, и он као да никад свога века није уста отварао.

И ето тај од свега света остављени човек беше се после пожара склонио, или, као што веле Орловци, „прибио“ код баштована Митрофана. Ба-

штован му није кратио, нити му рече: остани код мене, нити га отера. Сћопушка, у осталом, није ни живео код баштована: он је боравио, он је „обитавао“ у башти. Ишао је и кретао се без икаква шума; кијао је и кашљао у рукав, као да га је страх од некога; вечно је нешто радио и шушкао нечујно, као мрав; и све, због јела, једино због јела. И збиља, да се сам од раног јутра до мрклог мрака није бринуо шта ће јести, — умро би наш Сћопушка од глади!

Гадна је то ствар, кад човек из јутра не зна, хоће л' имати данас шта да једе! А наш Сћопушка час чучи под плотом и гризе ротkву, или сиса какву мркву или сече блатњаву главицу купуса; час опет некуд вуче ведро с водом и стење; час под лончићем подлаже ватру и некакву прљаву парчад испод мишке баца у лонац; час опет у својој комориши лупа дрветом, закуцава чавао — удешава полицу за хлеб. И све то он ради ћутећки, као у неком заклону — чим га погледаш, он се већ сакрио. Ил' га тек нестане на дан, два: а нико, дабогме, и не опажа да га нема.... Док погледаш, а он опет ту, опет негде око плота кришом подмеће иверје под шерпењу. Лице му је ситно, очи жућкасте, коса се саставила са обрвама, носић заоштрљен, уши одвећ велике, прозрачне, као у слепог миша, брада као да две недеље није бријана, и никад ни већа, ни мања. На тога сам ето Сћопушку наишао на обали Истиној, где седи са неким другим старцем.

Ја им приђох, поздравих се и седох до њих. После видех да ја знам и тог друга Сћопушкиног: то беше на слободу пуштени поданик грофа Петра Иљића, Михаило Савељев, прозвани Туман.*) Он је живео код неког болховског мештанина, гостионичара, који као да боловаше од суве болести и код кога сам често свраћао. Млади чиновници или други

*) Магла.

беспослен свет, кад путују орловским друмом (трговцима загњуренима у своје пругасте перине није до тога) — могу још и данас опазити недалеко од великог села Тројичина огромну дрвену кућу на два спрата, баш поред самог друма, сасвим запуштену, са развађеним кровом и прозорима, преко којих су прикуцане даске. Ви не можете замислити ништа жалосније од те развалине, особито око подне, кад је време јасно, сунчано. Ту је негда живео гроф Петар Ил.ић, чувени гостопримац, богати великаш старих времена. Њему је често долазила у госте сва губернија, ту би играла и веселила се до миле вол.е, при страшној халабуци од домаће музике, уз праску ракетли и шишталица; и, без сумње, не једна стара госпођа, кад се данас провезе поред тог опустелог бол.арског двора, уздахнуће и сетиће се минулих времена и минуле младости. Дуго је пировао гроф, дуго је пролазио, пријатно се смешећи, кроз гомилу понизних гостију; али му имање, на жалост, не дотраја за цео век. Пропавши сасвим, он се диже у Петроград, да тражи какво место и умре у хотелу, не сачекавши никакве одлуке. Туман служаше код њега као управител. двора и доби отпуст из поданства још за живота грофова. То беше човек око својих седамдесет година, са лицем правилним и пријатним. Смешио се скоро увек, као што се знају смешити само л.уди из Катарининих времена: добродушно и величанствено; кад би се с ким разговарао, он би полагано издизао и скупл.ао усне, умил.ато би зажмирио очима и изговарао би речи малко као кроз нос. Нос би брисао и бурмут шмркао такођер понајлак, као да ради какав посао.

— Но, како је, Михајло Савел.ићу, — почех ја: — јеси л' наловио рибе?

— А, ето извол'те, погледајте у котарицу: два бандара и пет, шест црвенперки.... Покажи Сћопка.

Сћопушка пружи према мени котарицу.

— А како си ти, Степане? запитах га ја.

— О.... о.... о.... до.... добро, баћо, тако.... помало, одговараше Степан, муцкајући, као да товаре језиком ваља.

— А Митрофан је л' здрав?

— Здрав, да.... дакако, баћо.

Јадник се окрете од мене.

— Ама слабо нешто кључа, — проговори Туман: — здраво је врућина; риба се сва завукла под жбуње, спава.... Намести глисту, Сћопа. (Сћопушка извади глисту, положи је на длан, лупи по њој шаком једаред, дваред, натаче је на удицу, и пружи Туману.) Хвала, Сћопа.... А ви, баћо, — настављаше он, окрећући се мени: — ви ваљда изволевате ловити?

— Као што видиш.

— Да, да.... А је л' вам то куче англинско, или неко фурланско?

Старац је волео да се покаже ко је, кад би му се дала прилика: нек се зна, да је и он живео међ великим светом.

— Не знам какве је расе, ал' је добар.

— Аха.... А ви са псима ловите?

— Да, имам два пара. — Туман се насмехну и замаха главом.

— Тако и јесте: један воли псе, а други их неће ни за бадава. Ја тако мислим, по мојој простој памети: псе треба држати, тако рећи, више због угледа.... Нека је све у реду: и коњи нек су у реду, и псетари, како треба, у реду, и све. Покојни гроф — Бог да му душу 'прости! — никад свога века није био ловац, али је псе држао, и по два пута је годишње излазио у лов. Скупе се псетари на дворишту у црвеним доламама са гајтанима и трубе неко време у трубу; њихова светлост изволи изићи, те им доведу коња; њихова светлост уседну, а главни им ловац ножице у стремене утакне, капу с главе скине

и уздице у капи пружи. Њихова светлост изволи ево овако бичем пући, а псетари зажагоре и крену се са авлије на ниже. Сеиз појаше за грофом, а на свиленој врпци држи два најмилија господинова псета и тако пази, знате л'.... И седи вам он, исти тај сеиз, високо, на козачком седлу, образи му црвени, исколачио оне очекање, па све стреља.... Е, па буде, разуме се, и гостију у таким приликама. И забава је, да кажеш, а и углед је очуван.... Ах, откиде се, азнјат ниједан! додаде он наједаред, тргнувши удицу.

— Велможаствен је то човек био, разуме се. Код њега су, може се казати, прве особе из Петрограда долазиле. Сећам се: у плавим лентама седе за столом и ручају. Ал' и јесте био мајстор дочекати госте. Тек ме дозове: „Тумане", вели, „мени сутра треба живих кечига: кажи да се набави, разумеш?" — „По заповести, ваша светлост". — Везени кафтани, пароке, палице, мириси, ладеколон прве сорте, бурмутице, слике некаке великарне, из самог их је Париза поручивао. Кад приреди банкет, — Господе, владико живота мојега! осветлење, ракетле, пироваље! Чак из топова пуцају. Самих музиканата држао је по четрдесет. Кампелмајстора је држао неког Немца, ал' се Немац и сувише заборавио, хтео с господом за једним столом да једе; а њихова светлост нареде да га отерају с милим Богом: Моји, вели, музиканти и онако знају свој посао. Разуме се: нек се зна ко је старији. Кад почну да играју — до беле зоре играју, и понајвише лакосез-матрадура!.... Е.... е.... е.... ту ли си, мајсторе! (Старац извуче из воде омањег бандара.) Држи га, Сћопа. — *Господин* је био — прави господин, настављаше старац, бацивши опет удицу: — а био је и доброг срца. Неки пут те избије, — а кад погледаш, он већ и заборавио. Једно му само није ваљало: метресе је држао. Ех, брате, те метресе! Оне су га и упропастиле. И, да вид'те чуда, све их је из нижег сталежа узимао. Мислио би човек, шта могу оне више тра-

жити? Ал' да видите само, — захтевале су да им се набавља што је најскупље у целој Јевропији! Него и то да кажем: што човек да не поживи за своје задовољство, — зато је властелин и господин..... само се ипак није требао упропашћивати... Нарочито једна: Акуљина се звала; сад је већ покојна — Бог да јој душу 'прости! Девојка је била проста. Ситовског кмета кћи, али љута — као змија! Верујете л' да је и самог грофа по образима била! Сасвим му памет занела, заманђијала га. Моме синовцу чело подбријала*: просуо јој чукуладу на нову хаљину.... и више је њих тако отерала у солдате. Да.... Па ипак, дивно је то време било! — додаде старац са дубоким уздахом, обори главу, загледа се и ућута.

— А господин вам је, као што видим, био строг? — почех ја после мањег ћутања.

— Такав је тада био обичај, бaћо, — одговори старац, махнувши главом.

— Сада тога већ нема, — приметих ја, не спуштајући очију с њега.

Он ме погледа са стране.

— Сад је, разуме се, боље, прогунђа он — и далеко баци удицу.

Ми смо седели у сенци; но и у сенци беше запара. Тежак, врео ваздух беше се чисто умртвио, врело лице очајно је тражило ветра, ал' ветра ни од куд. Сунце је све пекло са плавог, потамнелог неба; баш према нама, на другој обали, жутело се поље са овсом, кроз који је овде онде пробијао пелен, а у пољу се ниједан клас не мицаше. Малко ниже, сељачки коњ стајаше у реци до колена и лено махаше око себе мокрим репом; испод жбуна, који се беше наднео над реком, овда онда би испливала повелика риба, пуштала би бобуке и тихо би

* Дала га у регруте. — Прев.

потонула на дно, оставивши за собом лако титрање. Скакавци беху узаврели у пожутелој трави; препелице викаху некако нерадо; јастребови лако лебдијаху над пољима и често се заустављаху на једном месту, брзо машући крилима и раширивши реп као лепезу. Ми сеђасмо непомично, једва дишући од врућине. Наједаред, иза нас, у провалији, зачу се шум: неко се спушташе ка извору. Ја се освртох и угледах сељака око својих педесет година, прашњавог, у кошуљи, у опанцима, с плетеном торбом и гуњцем на леђима. Он приђе ка извору, слатко се напи воде и подиже се.

— Јеси л' ти то, Власе? викну Туман, загледавши се у њега. — Здраво, брате. Од куд тако?

— Здраво, Михајло Савељићу, — прозбори сељак, прилазећи нам; — из далека.

— Па где си толико? — запита га Туман.

— А ишао сам у Москву, господину.

— Што?

— Ишо сам, да га молим.

— За шта да молиш?

— Ама да смањи оброк, ил' да ме врати да код њега радим, ил' да ме пресели, ил' шта било.... Син ми умро — а ја сам не могу....

— Зар ти умро син?

— Умро. Покојник ми је, — додаде сељак, пошто је неко време ћутао, — био у Москви кочијаш, па је, право да кажем, и за мене плаћао оброк.

— А зар ви сад плаћате оброк?

— Плаћамо.

— Па шта ти вели господин?

— Господин? Отерао ме! Како, вели, смеш мени долазити: да зашто је тамо надзорник? Ти, вели, треба прво да се јавиш надзорнику.... а и куд те знам селити? Прво, вели, плати што си дужан. Здраво се ражљутио.

— Па шта си онда учинио? Пошао кући?

— А да шта знам? Хтео сам био да дознам, да није покојник оставио што после себе. Кажем његовом газди: Ја сам, рекох, Филипов отац; а он мени каже: А од куд ја знам? А после, твој син није ништа ни оставио; још ми је остао дужан. Е, па шта сам знао, дошао сам ето кући.

Сељак нам све то причаше са неким смешкањем, као да је реч о неком другом; али на његове мале и наjежене очи избијаше суза, усне му подрхтиваху.

— Ама ти би требало.... овај.... — проговори изненада Сћопа, — али се одмах ту сплете, ућута, и стаде претурати по лонцу.

— А хоћеш ли ићи надзорнику? — настављаше Туман, с чуђењем погледавши у Сћопу.

— А што да му идем?... И онако сам дужан. Син ми је годину дана пред смрт поболевао, па није ни за себе оброк плаћао.... Него ја се за то баш и не бринем много: од мене нема шта да узме.... Нек прича он шта хоће, од мене му је слаба вајда: ова глава ником не одговара! (Мужик се засмеја.) Извијај и мудријај како знаш, Кинтиљане Сјемјонићу, — ал'....

Влас се опет засмеја.

— Богме је то рђаво, брат-Власе, — проговори Туман, отежући.

— А што да је рђаво? Не....(Власа изневери глас). Ех, брате чудне врућине! — настављаше он, бришући лице рукавом.

— Ко је ваш господар? — запитах ја.

— Гроф,*** Валеријан Петровић.

— Син Петра Иљића?

— Петра Иљића син, — одговараше Туман. Покојни му је Петар Иљић још за живота поклонио Власово село.

— Па како он?

— Здрав, је хвала Богу, — одговори Влас. — Обло му лице ко бундева.

— Ето вид'те, бaћушка, — настављаше Туман, обраћајући се мени: — хајд да је тамо негде под Москвом, него ето овде метнуо их на оброк.*)

— А колико плаћате од плуга?

— Деведесет пет рубаља, промрмља Влас....

— Но, ето видите: а земље нема скоро ништа, једино спахијска шума.

— Па и она је, кажу, продата, — примети сељак.

— Но, ето вид'те.... Сћопа, дад једну, глисту.... Шта је, Сћопа? Море, шта је то с тобом, ти као да си заспао?

Сћопушка се трже. Сељак седе с нама. Ми опет ућутасмо. На другој обали неко отеже песму, веома сетну.... Сневесели се мој јадни Влас....

Кроз пола сата се разиђосмо.

---

*) Да је село ближе Москви, сељаци, који су у неку руку ослобођени тиме, што су преведени на оброк, могли би ићи у Москву, тамо заслуживати и оброк плаћати. А овако, будући далеко од Москве, не могу том слободом да се користе, у селу не могу да почну никакав самосталан рад, те им је тешко плаћати оброк. — Прев.

СРЕСКИ ЛЕКАР

Једном у јесен, на повратку са удаљеног лова, озебох и занемогох. Срећом, грозница ме стиже у среској вароши, у гостионици; послах по лекара. После пола сата дође срески лекар, човек омањег раста, сувоњав, црне косе. Он ми преписа обичан лек на знојење, нареди да метнем слачицу, врло вешто тури банку од пет рубаља у савијутак на рукаву, при чем се сухо накашља и погледа у страну, — и већ сасвим хтеде да оде, али се некако са мном заговори и остаде. Врућина ме је мучила; осећао сам унапред да ћу ноћ провести без сна, и беше ми мило да проћеретам са добрим човеком. Донесоше чај. Мој се доктор пусти у разговор. Он беше паметан човек, изражаваше се вешто и доста занимљиво. Чудне се ствари дешавају на овом свету; с понеким човеком дуго живиш заједно, и у пријатељским сте односима, а никад се са њим не разговориш искрено, из свег срца; а с неким тек што си се упознао, а већ сте — ил' ти њему, ил' он теби — избрбљали све што вам је на срцу, као на исповести. Не знам чим сам заслужио поверење свог новог пријатеља, — тек он, ни сам не знам како, зађе, па ми исприча доста необичан случај; а ја ево саопштавам ту његову причу благонаклоњеном читаоцу.

Гледаћу да се изражавам речима лекаревим.

— Ви можда не изволевате знати, поче он клонулим и дрхтећим гласом (последица чистог березовског бурмута): — ви не изволевате знати овдашњег судију, Милова, Павла Лукића?... Не знате.... Но, све једно. (Он се искашља и протре очи.) Ето изволите видети, то је било тако, како да вам кажем, — да не слажем, било је у велики пост, баш кад је почео снег да се крави. Седим ја код њега, код нашег судије, играмо преферанса. Наш је судија честит човек и воли да игра преферанса. Наједаред (мој лекар често употребљаваше реч: наједаред) дође чељаде те ми рече: тражи вас неки човек. Ја рекох: шта жели? Донео, вели, писмо, — мора да је од болесника. Дај, рекох, писмо. Наравна ствар: од болесника.... Но, добро, — то је, знате л' наш хлебац.... Али ево у чем је ствар: пише ми спахиница, удовица; кћи јој, вели, на умору; дођите, вели, тако вамо Господа Бога, и коње сам вам, вели, послала. Него, све то још није ништа.... Али она живи неких двадесет врста од вароши, а на пољу ноћ, а путови — да Бог склони! А после — убога сирота, на неку већу награду од две рубље није ни мислити, па и то још није сигурно, него ћу морати пристати на какво платно, или на друге какве ситнице. Најпосле, знате како је, — дужност је пре свега: — човек умире. Предајем наједаред карте сталноме члану Калиопину и одлазим кући. Гледам, стоје нека кола пред улазом; коњи сељачки — трбушати ко каце, длака им — као на поњави, а кочијаш, из поштовања, седи гологлав. Но, помислих у себи, види се, брате, да твоје госе не једу на злату.... Ви се изволевате смејати, а ја вам кажем: ми сироти људи пазимо на сваког ђавола.... Кад кочијаш седи ко барон, не жури се да скине капу, па се још помало смешка, и врда бичем — можеш се кладити, да ће бити две банке! А овде видим да се не може ни мислити

на тако што. Него, као велим, што је, ту је: дужност је пре свега. Узмем собом најнужније лекове и пођем. Хоћете л' ми веровати, једва сам се некако довукао. Пут да Бог сачува: потоци, снег, блато, рупчаге, па тек наједаред разваљен насип — несрећа! Него — како је, да је, ја ипак некако стигнем. Кућерак мален, сламом покривен. Кроз прозоре се види светлост: значи, чекају. Мени у сретање излази старица. Ја јој велим: немојте се узнемиривати.... Где је болесница? — Ево овамо, извол'те. — Гледам: собица врло чиста, у углу кандило, на постељи девојка од својих двадесет година, изван себе. Врела као жар, дише тешко: — врућица. Ту су и још две девојке, сестре, — уплашиле се, плачу као киша. — Ето, веле, јуче је била сасвим здрава и јела са апетитом; јутрос се жалила да је боли глава, а вечерас ето вид'те у каквом је наједаред положају.... Ја ипак кажем: не брините се, — то је, знате л', докторска дужност, — и приђох болесници. Пустим јој крв, наредим да метну слачицу, препишем микстуру. Међутим гледам у њу, гледам, знате л': — е тако ми Бога, још онаког лица нисам видео.... лепотица, само така може бити! Жалост неописана стеже ми груди. Таке неке пријатне црте, очи.... Ево је, хвала Богу, смирила се; зној се појави, као да дође к себи, погледа око себе, осмехну се, пређе руком по лицу.... Сестре јој се нагоше над њу, питају је: како ти је? Ништа, вели, па се окрену.... Гледам — заспала. Но, рекох, сад треба болесницу оставити на миру. И тако изиђемо сви на прстима; само што собарица остаде за сваки случај. А у сали већ самовар на столу, ту је и „јамајски": наш занат без тога не иде. Послужише ме чајем; моле да преноћим.... ја пристадох, куд знам по ноћи! Стара само хуче. Не бојте се, говорим јој, остаће жива, немојте се узнемиривати, него боље лезите: други је сат. — Али ви ћете заповедити да ме пробуде,

ако шта буде? — Заповедићу, заповедићу. — Стара оде, пођоше и девојке у своју собу; мени удесише постељу у сали. Тако легнем, — али не могу да заспим, — не знам шта ми је! А још како сам се био намучио тога дана! Непрестано ми болесница у памети. На послетку не издржах, наједаред устадох: идем, рекох, да видим шта ради пацијенат? А њена је спаваћа соба била одмах до сале. Еле, устадох, отворих полагано врата, — срце ми бије — мислим: искочиће! Гледам, собарица спава, зинула па чак и рче, бештија! а болесница окренута лицем према мени, и руке бацила од себе, јадница! Ја приђох.... Кад ти она наједаред отвори очи и загледа се у мене!... „Ко је то? ко је то?“ — Ја се збуних. — Не бојте се, велим, госпођице: ја сам доктор, дошао сам да видим, како се осећате. — „Ви сте, докторе?“ —- Доктор, доктор.... Ваша је мама слала по мене у варош; пустили смо вам крв, госпођице; сад се одморите, а за једно два дана ћемо вас, ако да Бог, на ноге подићи. — „Ах, да, да, докторе, не дајте ми да умрем... молим вас, молим вас“. — Та шта вам је, Бог с вама! — А она је опет у ватри, мислим ја за себе; опипах пулс: збиља, ватра. Она погледа у мене, — па ме тек наједаред узе за руку. — „Да вам кажем, зашто нећу да умрем, да вам кажем, да вам кажем.... сад смо сами; само ви, молим вас, немојте ником.... чујте“.... Ја се нагох; она примаче усне баш до мога увета, косом ми образ додирује, — признајем, и мени поче глава да се окреће, — и поче шапутати.... Ништа не разумем.... Ах, та она то бунца.... Тако је шапутала, шапутала, али тако некако брзо и као да није руски; најзад заврши, уздрхта се, клону главом на јастук и прстом ми припрети. „Пазите, докторе, немојте ником“.... Како тако умирих је, дадох јој да пије, пробудих собарицу и изиђох.

Ту лекар опет нагло и прекомерно шмркаше бурмут и за тренутак се чисто укочи.

— Међутим, — настављаше он, — сутра дан болесници, у пркос моме очекивању, не би лакше. Мислио сам, шта да радим и најзад одлучих да останем, премда су ме и други болесници очекивали.... А ви знате, лекар мора о сваком свом болеснику водити рачуна: иначе му пракса страда. Али прво и прво, болесничино је стање доиста је било очајно, а друго, морам вам признати, ја сам и сам осећао према њој наклоност. А и цела ми се породица допадала. Нису, истина, били имућни, али су били, може се рећи, ванредно образовани.... Отац им је био човек научен, писац; умро је, наравно, у сиротињи, али му је пошло за руком да деци да одлично васпитање; књига је такођер много оставио. Да л' за то што сам се својски трудио око болеснице, ил' из каквог другог узрока, тек мене, могу вам рећи, сви у кући заволеше као свог рођеног.... Међутим пут се беше страшно покварио: сав саобраћај са околином беше се, тако рећи, савршено прекинуо; чак се и лек из вароши једва доносио.... Болесница се није поправљала... Дан по дан, дан по дан.... Кад једаред.... а.... (Лекар поћута.) Бога ми, не знам, како да вам опишем.... (Он, опет ушмрка мало бурмута, и сркну гутљај чаја.) Рећи ћу вам без околишења, моја болесница.... само како ћу, овај.... но, заволе ме, шта ли.... или не, није да ме је заволела.... него, у осталом.... Бога ми, не знам ни сам.... (Лекар обори поглед и поцрвене.)

— Не, продужаваше он живо: какво „заволела!" Човек треба, најзад, да зна шта вреди. Девојка је била образована, паметна, начитана, а ја сам чак и оно мало латинског заборавио. Што се тиче моје појаве (лекар са осмехом погледа на себе), ту се канда такођер немам чим похвалити. Али ме зато Господ Бог ни будалом није створио: ја за бело нећу рећи да је црно; понешто и ја знам. Ја сам, на прилику, врло добро схватио да Александра Андрејевна — њој је

Александра Андрејевна било име — није осетила љубав према мени, него пријатељско, тако рећи, расположење, уважење, шта ли. Премда се она и сама, можда, у том погледу варала, јер какав је опет и њен положај био, сами размислите.... У осталом, додаде лекар, који је све те испрекидане речи изговорио у једном даху и очевидно збуњен: — ја сам канда своју причу малко заплео.... Тако ви ништа нећете разумети.... него дозволите да вам све по реду испричам.

Он испи чај, што још беше у чаши, и поче причати мирнијим гласом.

— Да, да — тако вам је то. Мојој болесници биваше све горе, горе, горе. Ви нисте медик, уважени господине; ви себи не можете представити шта се збива у души једног лекара, особито с почетка, кад почне да се осећа, да га болест почиње побеђивати. За час нестане поуздања. Наједаред тако клонеш, да се исказати не може. Просто ти се чини да си све поборавио, што си кадгод знао, и да ти болесник не верује, и да други већ почињу опажати да си се сплео, и нерадо ти саопштавају симптоме, мрко те погледају, дошаптавају се. . . . да Бог сачува! Јер, — помислиш ти у себи, — лек постоји против те болести, треба га само наћи. Гле, да не буде ово? Пробаш — ајак, није то! Не даш једном леку доста времена ни да ради, како би требало. . . . лаћаш се час једног, час другог . . . Или тек узмеш рецептурну књигу . . . та ту је, мислиш, ту је. Кажем вам, неки пут је отвориш онако насумце: као велиш, можда ће судбина . . . . А човек међутим, умире; а други би га лекар спасао. „Конзилијум је, велиш, потребан; ја на себе одговорност не примам“. А већ како глупо изгледаш у таким приликама! Него временом се човек навикне, па поднесе све. Умро човек, — није твоја кривица: ти си поступао по правилима.

Или ево шта вам још дође тешко: видиш слепо поверење према себи, а овамо осећаш, да ниси кадар помоћи. И ето, баш тако је поверење према мени имала сва породица Александре Андрејевне: — просто заборавили и да мисле да им је кћи у опасности. Ја их такођер, од своје стране, уверавам да је, као, добро, а овамо сам још како ушукутрио! Као завршетак несреће, путеви се тако раскаљали, да кочијаш по читаве дане не иде по лек. А ја не излазим из болесничине собе, не могу да се макнем од ње, причам јој, знате л', свакојаке смешне причице, картам се с њом. По читаве ноћи бдијем крај ње. Стара ми се са сузама захваљује; а ја мислим за се: не заслужујем ја твоје захвалности. Признајем вам отворено — сад немам рашта да кријем — заљубио сам се био у своју болесницу. И Александра је Андрејевна непрестано хтела, да сам уз њу: никог не пушта у собу осем мене. Почне са мном да разговара, — пита ме, где сам учио школе, како живим, које ми је родбина, коме одлазим? И ја осећам да не би требало да говори; али запретити јој, — онако, знате л', одлучно запретити — то не могу. Дођем, па се ухватим за главу: — та шта радиш, лупежу један?... Или ме узме за руку, па држи, гледа у мене, дуго, дуго гледа, окрене се, уздахне и каже: како сте ви добри! Руке су јој тако вреле, очи велике, тавне. — Да, вели, ви сте добри; ви сте ваљан човек, ви нисте као наши суседи.... не, ви нисте такав.... Како то, да вас нисам до сад познавала! — Александра Андрејевна умирите се, говорим ја њој, тако вам Бога, умирите се.... све ће бити добро, ви ћете оздравити. — А међутим, морам вам казати, додаде лекар, нагнувши се напред и подигавши обрве у вис: — са суседима су се ретко састајали с тога, што им они ситнији нису били равни, а с богатима им понос није дао. Кажем вам: беше то необично образована по-

родица; — па ми је то, знате л', и ласкало. Само је из мојих руку примала лек.... Подигне се, јадница, с мојом помоћу, прими лек, па ме тек погледа.... а срце ми већ не зна куд ће. А њој је међутим бивало све горе, све горе; умреће, мислим, неизоставно ће умрети. Хоћете л' ми веровати, дошло ми да бих сам у гроб легао; а ту мајка, сестре пазе, у очи ми гледају.... видим почињу да губе веру у мене. „Шта је? Како је?" Ништа, ништа! — а јадно ми „ништа": хоћу да полудим. Еле, седим једаред ноћу, опет сам, поред болеснице. Ту је и служавка, рче у сва звона.... Него, јадној девојци није ни замерити: измучила се била преко мере. А Александра се Андрејевна цело вече рђаво осећала; ватра ју беше измучила. До саме се поноћи непрестано преметала; на послетку као да заспа; бар не види се да се миче, — лежи. Кандило у углу пред иконом гори. Ја седим, знате л', нагао сам се, дремам и ја. Наједаред, као да ме неко гурну у слабину, освртох се.... Господе, Боже мој! Александра Андрејевна гледа ме укоченим погледом.... уста јој отворена, образи све пламте. — Шта вам је? — „Докторе, па ја ћу умрети?" — Сачувај, Боже! — „Не, докторе, не, молим вас, не говорите ми, да ћу остати у животу.... не говорите.... кад би ви знали.... чујте ме, тако вам Бога, немојте крити — кажите ми истину: шта је са мном?" — Док је то говорила, дисање јој је било врло брзо. — „Ако дознам за цело, да морам умрети.... ја ћу вам тада све казати, све!" — Али молим вас, Александра Андрејевна! — „Чујте, та ја нисам ни мало спавала, ја одавно гледам у вас.... тако вам Бога.... ја вам верујем, ви сте човек добар, ви сте частан човек, заклињем вас свим, што је свето на овом свету — реците ми истину! Кад би ви знали, како је то за мене важно.... Докторе, тако вам Бога,

реците, јесам ли у опасности?“ — Шта да вам кажем, Александра Андрејевна, молим вас! — „Тако вам Бога, преклињем вас!“ — Не могу затајати од вас, Александра Андрејевна — ви сте збиља у опасности, али Бог је милостив.... — „Ја ћу умрети, ја ћу умрети“.... И она као да се обрадова, лице јој дође тако весело; ја се уплаших. — „Та не бојте се, не бојте се, мене смрт ни најмање не страши“. Она се наједаред издиже и одупре се на лакат. — Сад.... но сад вам могу казати, да сам вам од свег срца захвална, да сте ви добар, честит човек, да вас волим“.... Ја гледам у њу, као луд; тешко ми, знате.... — „Чујете ли, ја вас волим“.... — Александра Андрејевна, чиме сам ја то заслужио! — „Не, не, ви мене не разумете.... ти мене не разумеш“.... И наједаред, она опружи руке, ухвати ме за главу и пољуби.... Верујете л’ ми, у мало што нисам викнуо.... бацих се на колена, а главу загњурих у јастук. Она ћути; прсти јој на мојој коси дрхте; чујем: плаче. Ја је почех тешити, уверавати.... ја већ сад, верујте, и не знам шта сам јој говорио. — Пробудите, рекох, девојку, Александра Андрејевна.... хвала вам.... верујте.... умирите се. — „Та махните се, махните се“, понављаше она. Марим ја за њих! Баш и да се пробуде и да дођу — мени је сасвим све једно: ја ћу и тако умрети.... Па и ти што страхујеш, чега се бојиш? дигни главу.... Или ви, може бити, мене не волите, можда сам се ја преварила.... ако је тако, извините“. — Александра Андрејевна, — шта ви то говорите?... ја вас волим, Александра Андрејевна. — Она ми погледа право у очи, рашири руке. — „Па загрли ме“.... Искрено вам кажем: ја не разумем, како нисам полудео те ноћи. Осећам, да моја болесница сама себе упропашћује; видим да није сасвим при себи; а и јасно ми је да, кад не би знала да је на умору, —

она не би ни помислила на мене; јер видите л', можете ви мислити како хоћете, али мора да је тешко умирати од двадесет и пет година са сазнањем да никог ниси волео: то је ето њу мучило, од туд се она, из очајања, ухватила за мене, — разумете ли сад?... Просто, не пушта ме из руку. — Поштедите ме, Александра Андрејевна, а и себе поштедите, говорим јој ја. — „Зашто?“ вели, „што да жалим? Умрети морам, те морам“.... То је непрестано понављала. „А кад бих ја знала да ћу остати у животу и да ћу опет доспети у број отмених госпођица, мене би било срамота, збиља срамота.... а овако, чега имам да се бојим?“ — Ама ко вам је казао, да ћете умрети? — „Ех, не, не, прођи се тога разговора, ти ме нећеш преварити, ти не знаш лагати, погледај се“. — Ви ћете живети, Александра Андрејевна, ја ћу вас излечити; ми ћемо измолити од ваше маме благослов.... ми ћемо се сјединити везом, ми ћемо бити срећни. — „Не, не, ја сам од вас узела реч, ја морам умрети.... ти си ми обећао.... ти си ми казао“.... Тешко ми је било, из многих узрока тешко. И помислите само, какве се који пут дешавају ствари: изгледа да није ништа, а боли. Паде јој на памет да ме запита, како ми је име, то јест, не презиме, но име. И морала је да се деси таква несрећа, да ми је име Трифун. Да, да; Трифун, Трифун Иванић. У кући су ме сви звали доктором. Ја, шта знам да радим, кажем: „Трифун, госпођице“. Она зажмири очима, замаха главом и прошапта нешто француски, — ох, рђаво нешто, и насмеја се за тим, опет како не треба. И тако сам, ето, скоро сву ноћ провео са њом. У јутру изиђох, као опијен; уђох опет у њену собу, већ кад се сасвим разданило, после чаја. Боже мој, Боже мој! Не можеш је познати: понеки у мртвачком сандуку лепше изгледа. Кунем вам се чашћу, не разумем сад, савршено не разумем, како сам ту муку издр-

жао. Три дана, три ноћи се још мучила моја болесница.... и какве ноћи! Шта ми све није говорила!... А последње ноћи, замислите само, — седим ја поред ње и само једно молим Бога: прими је, велим, што пре, па одмах и мене.... Наједаред старица мајка — упаде у собу.... Ја јој још синоћ рекох, то јест мајци, да нема наде, да је сасвим рђаво и да не би било с горег позвати свештеника. Болесница, кад опази матер, рече: Баш добро, што си дошла.... погледај-дер нас, ми једно друго волимо, ми смо једно другом дали реч. — „Шта каже она то, докторе?“ Ја премрех. — „Бунца, рекох.... ватра“.... А она тек: — „Прођи се тога, малочас си ми сасвим друкчије говорио, и прстен си од мене примио.... Шта се претвараш? Мати је моја добра, она ће опростити, она ће разумети, а ја умирем — ја немам зашта да лажем; дај ми руку“.... Ја скочих и истрчах на поље. Стара, наравно, виде и сама, у чему је ствар.

Него нећу вас даље мучити, а и мени је самом, морам признати, тешко да се сад свега тога сећам. Моја болесница сутра дан премину. Бог да јој душу 'прости! (додаде лекар брзо и са уздахом). Пре но што ће умрети, замоли она своје да изиђу и мене са њом на само да оставе. — „Опростите ми“, вели, „ја сам можда крива пред вама.... болест.... али, верујте, ја никог нисам волела више од вас.... не заборављајте ме.... чувајте мој прстен“....

Лекар се окрену на другу страну; ја га узех за руку.

— Ех! — рече он, дед'те да о чем другом говоримо, или ако хоћете какав преферансић са малим улогом? Човек мог реда, знате л', не треба да се предаје таквим узвишеним осећањима. Овакав као што сам ја нек мисли о једном: да му се деца не деру, и жена да не зипара. Јер ја сам од то доба ступио, што кажу, у законити брак.... Дабогме....

узео сам трговачку кћер: седам хиљада мираза. Зове се Акуљина; за Тривуна таман како треба. Женска, морам вам рећи, зла, ал' дао Бог спава цео дан... А како велите за преферанс?

Ми седосмо за преферанс по копјејку. Трифун ми Иванић однесе две и по рубље — и оде доцкан, врло задовољан својом победом.

МОЈ СУСЕД РАДИЛОВ

Об јесен шљуке често бораве по старинским липовим баштама. Таких башта има код нас, у орловској губернији, много. Наши прадедови, кад су бирали место за становање, свагда би одвајали по две десетине добре земље за вотњак са липовим дрворедима. После каквих педесет, највише седамдесет година, таки су дворови, „племићска гнезда“, мало по мало ишчезавали са лица земље; куће су трунуле или се продавале као стара грађа, зидане стаје у дворишту претварале се у гомиле рушевина, јабуке се сушиле и употребљавале за огрев, ограде и плотови се уништавали. Једино су липе као и пре расле како је Богу воља, те данас, опкољене пооранимм пољима, причају нашем ветрењастом нараштају о „давно умрлим оцевима и браћи“. Дивно је дрво једна таква стара липа.... Њу штеди чак и немилосрдна секира руског сељака. Лист је на њој ситан, снажно се грање раширило на све стране, вечна је сенка под њима.

Једном, врљајући са Јермолајем по пољанама за јаребицама, опазих у страни напуштену башту и упутих се к њој. Тек што бејах ушао у прво

шипражје, шљука се с лупом подиже из жбуна; — ја испалих, а у истом тренутку, неколико корачаји од мене, разлегну се врисак: престрављено лице једног младог девојчета провири иза дрвећа и одмах се сакри. Јермолај притрча к мени. „Што ту пуцате: ту живи спахија?“

Ја још не доспех ни да му одговорим, и псето моје не стиже да, онако са благородним достојанством, донесе до мене убијену птицу, кад се зачуше неки брзи кораци, и човек висока раста, с брковима, изиђе из честе и стаде преда ме, са изразом незадовољства на лицу. Ја се извиних, како сам знао, казах ко сам и понудих му птицу, убијену на његовом имању.

— Драге воље, — рече ми он са осмехом, — ја ћу примити вашу дивљач, али само под условом: да останете код нас на ручку.

Морам признати, ја се нисам особито обрадовао његову позиву, али нисам могао да му се не одазовем.

— Ја сам овдашњи властелин и ваш сусед, Радилов, можда сте слушали, — настављаше мој нови познаник: — данас је недеља, и ручак ће код мене по свој прилици бити добар, иначе вас не бих ни позвао.

Ја одговорих, што се одговара у таким приликама, и упутих се за њим. Недавно рашчишћена путања брзо нас изведе из липова шумарка; уђосмо у повртњак. Између старих јабука и задивљалог џбуња огрозда шарениле се округле, бледо-зелене главице купуса; хмељ својим котуровима обавијаше високе притке; често позабадано сиво пруће штрчаше по лехама, испреплетано сасушеним грашком; велике пљоснате тикве као да се ваљаху по земљи; краставци се жутели испод прашњавог, угластог лишћа; дуж плота лелујаше се висока коприва; на два, на три места растијаху у гомилама: орлови

нокти, зова, дивља ружа, — остатци негдашњих цветних леја. Поред омањег басена пуног црвенкасте и слузаве воде, видео се бунар, окружен барицама. Патке се ужурбано брчкале и шепељиле по тим барицама; псето, дрхтећи свим телом и жмиркајући, глодаше кост на пољани; крава шаруља одмах до њега лено чупкаше траву, овда онда забацујући реп на мршава леђа. Путања сави у страну; иза дебелих врба и бреза указа нам се већ стара, сива кућица са дашчаним кровом и изереним тремом. Радилов стаде.

— У осталом, — рече он, погледавши ми у лице добродушно и искрено: — ја сам се предомислио; можда ви и нисте ради да сврћете код мене: у том случају....

Ја му не дадох да изговори и уверих га, да ће мени, напротив, бити врло пријатно да код њега ручам.

— Но, како знате.

Уђосмо у кућу. Млад човек, у дугом кафтану од плаве дебеле чоје, дочека нас у трему. Радилов му одмах нареди да послужи Јермолаја ракијом; мој се ловац учтиво поклони леђима великодушнога даваоца. Из предсобља, које беше излепљено разним шареним сликама и у ком висијаше пуно кавеза са птицама, уђосмо у омањи собичак — Радиловљев кабинет. Ја скидох своју ловачку опрему, оставих пушку у угао; момак у дугачком сјуртуку брижљиво ме очисти.

— Но, а сад хајдмоте у собу за посете, — љубазно проговори Радилов: — хоћу да вас упознам са својом мајком.

Пођох за њим. У сали, на средњем дивану, седела је старица ниског раста, у хаљини циметасте боје и белој капи, са благим и сувоњавим лицем, бојажљивим и сетним погледом.

— Ево, мајка, да те упознам са господином: то је наш сусед.

Стара се малко диже и поклони ми се, не пуштајући из сувоњавих руку дебео вунени „ридикил“, налик на врећицу.

— Јесте л’ одавно изволели у наше крајеве? — запита она слабим и тихим гласом, трепћући очима.

— Не, нисам одавно.

— Намеравате л’ дуго овде остати?

— Мислим, до зиме.

Старица ућута.

— А ево, ово је, — прихвати Радилов, указујући ми на човека висока и мршава, којега при улазу нисам ни приметио: — ово је Фјодор Михјеић.... Дедер, Феђа, покажи госту своју вештину. Што си се завукао тамо у угао?

Фјодор се Михјеић одмах диже са столице, дохвати с прозора неку дерну виолину, узе гудало — не за крај, како треба, но преко среде, наслони виолину на груди, затвори очи и поче играти, певајући неку песмицу и циличући по жицама. Њему је по изгледу било око седамдесет година; дугачак нанкински сјуртук жалосно је ландарао око сувих и жгољавих његових удова. Он играше; час је као са неком одважношћу тресао, час опет, као да је занет, поводио маленом ћелавом главом, истезао жилав врат, трупкао ногама на једном месту, а понеки пут, очигледно с напором, савијао колена. Из његових безубих уста излажаше изнемогао глас. Радилов мора да се, по изразу мога лица, досетио да мени Феђина „уметност“ није чинила великог задовољства.

— Но, добро, старино, доста, — проговори он; — иди, па узми мало награде за то.

Фјодор Михјеић одмах метну виолину на про-

зор, поклони се најпре мени, као госту, за тим старици, за тим Радилову и изиђе на поље.

— И то је био властелин, — настављаше мој нови пријатељ: — и то богат, али пропао — па сад ето живи код мене.... А у своје време сматрао се као први ирош у губернији; две је жене од мужева отео, певаче је у кући држао, а и сам је ванредно лепо певао и играо.... Него је л' по вољи ракије? јер ручак је већ на столу.

Млада девојка, она иста, коју сам мимогред спазио у башти, уђе у собу.

— А ево и Оље! примети Радилов, малко се окренувши: — препоручујем је вашој пажњи и љубави.... А сад хајдмоте да ручамо.

Пођосмо у трпезарију, седосмо. Док смо ишли из сале и седали, Фјодор Михјеић, коме се од „награде“ очи засјактиле и нос малко поцрвенео, певаше: „Разлежи се, победна грмљавино!“ Њему ставише нарочити прибор у углу на маленом столу без салфета. Јадни старац није се одликовао писменошћу, па су га с тога увек држали мало подаље од друштва. Он се прекрсти, уздахну и поче јести као хала. Ручак је збиља био добар и, како је била недеља, на столу се појавише — и желе што дрхти и шпањолски ветрови (колачи). За ручком Радилов, који је неких десет година служио у армијском пешачком пуку, те био и у Турској, поче да прича; ја сам га слушао пажљиво и крадом сам посматрао Ољу. Она није била Бог зна колико лепа; али одлучан и спокојан израз њеног лица, њено широко, бело чело, густа коса и, нарочито, мрке очи, мале, али паметне, сјајне и живе, освојиле би свакога на мом месту. Она као да је пратила сваку реч Радиловљеву; на њеном се лицу читало не толико учешће, колико страсна пажња. Радилов јој је по годинама могао бити отац: он јој је говорио „ти“, али ја се одмах досетих да му она

не беше кћи. У току разговора он спомену своју покојну жену — „њена сестра“, додаде он, указавши на Олгу. Она брзо поцрвене и обори очи. Радилов поћута и промени разговор. Стара за време целог обеда не проговори ни речи, ништа скоро није ни јела, нити је мене нудила. У њеним цртама као да беше исписано некакво бојажљиво и безнадно очекивање, она старачка туга, од које се тако мучно стеже срце посматрачево. Пред крај обеда Фјодор Михјеић поче здравицу, у којој је величао домаћине и госта, али Радилов погледа у мене и замоли га да ућути: старац се поглади руком по уснама, затрепта очима, поклони се и седе опет, али сад на сам крајичак од столице. После ручка ја и Радилов пређосмо у његов кабинет.

На људима, које силно и непрестано занима једна и иста мисао или једна страст, опажа се нешто заједничко, некаква спољашња сличност у понашању, ма како да су иначе различите њине особине, способности, положај у свету и васпитање. Што сам више посматрао Радилова, тим ми се већма чинило да је и он спадао у број таких људи. Он је говорио о економији, о летини, о косидби, о рату, о среским сплеткама и блиским изборима, говорио је без усиљавања, шта више са учешћем, али би наједаред уздахнуо и спустио се у наслоњачу, те би, као човек, уморан од тешког рада, прелазио руком преко лица. Сва душа његова, добра и топла, као да беше скроз прожета, пресићена једним осећањем. Мене је изненађивало већ то, што код њега нисам могао пронаћи никакве страсти ни за јело, ни за пиће, ни за лов, ни за курске славује, ни за голубове што пате од падавице, ни за руску књижевност, ни за коње касаче, ни за мађарске кабанице, ни за карте и билијар, ни за игранке, ни за путовање у губернијске и престоне вароши, ни за фабрике хартије и шећера, ни за обојене баштенске

хладњаке, ни за чај, ни за логове до разврата доведене, па чак ни за гојазне кочијаше, опасане чак под мишкама, за оне величанствене кочијаше, у којих се, Бог би их знао зашто, при сваком покрету врата, очи укрљеште и грче.... „Па какав је онда ово властелин!“ мислио сам ја. А међутим он се ни најмање није издавао за мрачног и својом судбом незадовољног човека; напротив, од њега је чисто струјала нека равнодушна љубазност, предусретљивост и скоро досадна готовост да се зближи са првим, на кога наиђе. Истина, ви сте у исти мах осећали и то, да се он у ствари ни с ким није могао спријатељити и у истину зближити, а није могао не с тога, што му у опште људи нису требали, него што се цео његов живот на неко време увукао унутра. Загледајући се у Радилова, ја га никако нисам могао да замислим срећним ни сад, нити икад. Није био ни леп; али у његовом погледу, у осмеху, у свем његовом бићу крило се нешто необично примамљиво, — управо крило се. Баш ти се навлаш хоће да га што боље упознаш, да га заволиш. Наравно, из њега је овда онда вирио спахија и паланачки грмаљ; али је он ипак био прекрасан човек.

Ми баш бесмо отпочели говор о новом среском председнику племства, кад се наједаред зачу Олгин глас: „Чај је готов“. Пођосмо у салон за госте. Фјодор је Михјенић седео као и пре у свом углу, међу прозорчићем и вратима, скупивши ноге. Мати Радиловљева плеташе чарапу. Кроз отворене прозоре из баште пиркаше јесења свежина и мирис јабука. Олга пажљиво разлеваше чај. Ја је сад посматрах са већом пажњом, но при ручку. Она говораше веома мало, као у опште све девојке у провинцији, али се код ње бар не опажаше жеља да каже шта било лепо, заједно са мучним осећањем празнине и немоћи; она не уздисаше, као од неког сувишка неизјашњивих осећања, не завраћаше очи

под чело, нити се смешкаше сањалачки и неодређено. Она гледаше мирно и равнодушно, као човек, који се одмара од велике среће или од великог узнемирења. Њен ход, њени покрети беху одлучни и слободни. Она ми се веома допадаше.

Ја се и Радилов опет пустисмо у разговор. Сад се већ не сећам, на који начин дођосмо до оног познатог опажања: како често најништавније ствари чине већи утисак на људе, но најважније.

— Да, — прозбори Радилов: — то сам ја искусио на себи. Ја сам, као што знате, био ожењен. Не дуго.... три године; моја жена умре при порођају. Ја сам мислио да је нећу преживети; био сам страшно огорчен, убијен, али плакати нисам могао — ишао сам као луд. Обукоше је како треба, положише на сто — баш у овој соби. Дође свештеник; клисари дођоше, стадоше певати, молити се, кадити тамњаном. Срце у мени као да се скаменило и глава такођер, — и сав некако отежах. Тако прође први дан. Хоћете л' ми веровати? ја те ноћи чак и заспах. Сутра дан из јутра уђох код жене, — то беше лети, сунце ју осветљаваше од пете до главе, али тако јарко. — Тада наједаред опазих.... (Ту се Радилов и нехотице уздрхта.) Шта мислите? Једно јој око не беше сасвим затворено, а по њему иђаше мува.... Кад то опазих, ја падох као трупац, — и, кад дођох к себи, стадох плакати, плакати — никако нисам могао да престанем....

Радилов ућута. Ја погледах у њега, за тим у Олгу.... Док сам жив нећу заборавити израза њена лица. Старица метну чарапу на колена, дохвати из ручне торбице рубац и кришом убриса сузу. Фјодор Михјеић се наједаред диже, зграби своју виолину те промуклим и грубим гласом поче да пева неку песмицу. Он је желео, по свој прилици, да нас развесели; но ми се сви уздрхтасмо од првог његовог звука, и Радилов га замоли да стане.

— У осталом, — настављаше он: — што је било, било; што је прошло, то не можеш повратити, а најпосле.... све у овом свету иде на добро, као што је казао, чини ми се, Волтер, — додаде он брзо.

— Да, приметих ја: — наравно. При том, свака се несрећа може издржати, и нема таког гадног положаја, из кога се не би могло изићи.

— Мислите? — примети Радилов. — Па шта, можда имате и право. Ја сам, сећам се, лежао једаред у Турској у болници, полумртав: имао сам трулу грозницу. Но просторијама, у којима беше болница, баш се нисмо могли похвалити, — разуме се, рат ко рат, — хвала Богу те се и онакве нађоше. Наједаред, носе нам још нових болесника, — но где да се метну? Гледа лекар и тамо, и тамо, — ајак, нема места! Док ти дође до мене, пита фелчера: „је л' жив?“ Лекар се наже над мене, слуша: дишем. Кад чу да још дишем, човек изгуби стрпљење. „Ех, брате, ала је ово нека будаласта природа“, рече он: „јер ево, умреће, неизоставно ће умрети, али ето још кркља, одуговлачи, само место заузима и другима смета“. Е, помислих ја у себи, зло ти се пише, Михајло Михајлићу.... А ја ево оздравио и као што видите, и дан данас сам жив. Значи, ви право кажете.

— Ја сам у сваком случају у праву, — одговорих ја: — јер баш да сте тада и умрли, ви бисте опет изишли из свог гадног положаја.

— Разуме се, разуме се, — додаде он, — снажно ударивши по столу.... човек само треба да је одлучан.... Јер каква смисла има гадан положај?... Нашто оклевати, отезати....

Олга брзо устаде и оде у башту.

— Дедер, Феђа, једну песму уз игру! — викну Радилов.

Феђа скочи, пође по соби оним ирошким, нарочитим ходом, којим иде позната „коза“ око при-

питомљеног медведа, и запева: „Хеј, код наше код капије“....

Пред капијом се зачу лупа лаких кочија, и после неколико тренутака уђе у собу старац висока раста, широких плећа и пун, једнодворац*) Овсјањиков.... Али Овсјањиков је тако пажње достојно и оригинално лице, да ћемо ми, са допуштењем читаочевим, о њему беседити у другом одељку. А за сад ја од своје стране додајем само то, да смо се сутра дан ја и Јермолај, тек што беше свануло, упутили у лов, а из лова кући, — да сам после недеље дана опет свратио код Радилова, али нисам затекао ни њега, ни Олге код куће, а после две недеље дознадох, да га је изненада нестало, оставио матер, и отишао некуд са својом свастиком. Сва се губернија беше узнемирила и почела да говори о том догађају, и ја тек тада коначно разумедох израз Олгина лица за време Радиловљева причања. На њеном лицу тада не беше само израз сажаљења: оно пламтијаше и љубомором.

Пре но што ћу отићи из села, ја посетих старицу Радилову. Затекох је у салону за посете; она се играше дурака са Фјодором Михјеинћем.

— Имате л' каква гласа од вашег сина? — упитах је ја на послетку.

Стара се заплака. Ја је више не хтедох питати за Радилова.

---

*) Једнодворци су били сељаци, који су се сматрали за племиће и који су, неки пут, имали и по ког поданика сељака. *Прев.*

ЈЕДНОДВОРАЦ ОВСЈАЊИКОВ

Представите себи, љубазни читаоци, човека пуна, висока, око седамдесет година, са лицем које у неколико подсећа на лице Крилова, са ведрим и паметним погледом испод косматих опуштених обрва, са величанственим држањем, одмереним говором, спорим ходом: то вам је Овсјањиков. Носио је простран плав сјуртук са дугим рукавима, до горе закопчан, свилену плаву пошу на врату, сјајно углансане чизме са кићанкама, и, у опште, изгледом је подсећао на каквог богатог трговца. Руке су му биле врло лепе, меке и беле: у току разговора он би се често хватао за дугмад свога капута. Овсјањиков ме је својом величанственошћу и непомичношћу, својом смишљеношћу и полаганошћу, својом искреношћу и упорством подсећао на руске бољаре пре Петра Великог.... Ферјаз*) би му доликовала. То беше један од последњих људи старих времена. Сви су га суседи необично штовали и сматрали су за част, да се са њим упознају. Његова браћа, једнодворци, штовали су га као неко више биће, капе

*) Дугачак мушки капут без струка и јаке, са дугим рукавима. — *Прев.*

су скидали, чим би га из далека угледали, поносили су се њиме. Говорећи у опште, код нас је и до данас тешко разликовати једнодворца од сељака: домазлук му за мало што није лошији од сељачког, телад му до Бога у ељди, коњи му — саме мрцине, амови од врпце. Овсјањиков је био изузетак из општег правила, премда ни он није важио као богаташ. Живео је сам са својом женом у спретној, чистој кућици, млађих је имао мало, слуге је одевао на руски начин и називао их радницима. Они су му и земљу орали. Он се није издавао за племића, нити се понашао као властелин, никада се, што кажу, „није заборављао“, није на прву понуду седао и, кад би ушао гост, он би се свагда дизао са свога места, али са таквим достојанством, са таквом величанственом љубазношћу, да му се гост и нехотице клањао још ниже. Овсјањиков се држао старинских обичаја не из сујеверја (душа је у њега била доста слободна), него по навици. Он, на пример, није волео кола на федере, јер му се чинило да нису доста мирна, и путовао је или на лаким дрошкама, или у омањим лепим колима са кожним душеком, и сам је терао свог доброг мркова касача. (Он је држао само мркове). Кочијаш, младо момче румених образа, на потиљку високо и заокругљено подшишан, у плавичастој долами и сниској јагњећој шубари, потпасан ременом, учтиво је седео до њега. Овсјањиков је свагда спавао после ручка, ишао суботом у купатило, читао само духовне књиге (при чем би достојанствено натицао на нос округле сребрне наочари), устајао и легао рано. Али браду је бријао и косу је носио на немачки начин. Госте је дочекивао врло љубазно и од срца, али им се није сувише дубоко клањао, не би се ужурбао око њих, кад му дођу, нити би их нудио свакојаким сушеним и усољеним јестивима. „Жено!“ говорио би он по-

лагано, не устајући с места и лако накренувши главу према њој: — „донеси господи што, да се осладе“. Он је сматрао за грех продавати храну, Божји дар, и четрдесете године, за време опште глади и страшне скупоће, раздао је околним властелинима и сељацима сву своју готовину у храни; они му друге године са захвалношћу вратише свој дуг — опет у храни. Овсјањикову су често долазили суседи с молбом, да им буде судија у неком њиховом спору, да их помири, и скоро свагда су се покоравали његовој пресуди, слушали су његов савет. Многи су, његовом добротом, коначно одредили границе својим имањима.... Али после два или три судара са властелинкама, он изјави да се одриче од сваког посредовања међу особама женскога пола. Он није могао да трпи хитленост, немирну ужурбаност, женско брбљање и таштину. Једном му се некако запали кућа. Слуга сав усплахирен, утрчи к њему у собу с виком: „Ватра! ватра!“ — „Но, па што вичеш?“ мирно рече Овсјањиков: — „додај ми капу и штаку“.... Он је сам волео да извежба коње за употребу. Једаред га један жустар бићук*) понесе низ брдо у провалију. „Но, лакше, лакше, мали, — убићеш се“, добродушно му примећиваше Овсјањиков и, у тренутку, полете у провалију заједно са кочијама, с дечком, који је седео позади, и коњем. Срећом, на дну провалије лежаху гомиле песка. Нико се не удари, само што бићук ишчаши ногу. — „Но, ето видиш“, настављаше мирним гласом Овсјањиков, дижући се са земље: — „јесам ли ти казао?“

И жену је нашао према себи. Татјана Иљињична Овсјањикова беше жена висока раста, поно-

*) Бићуцима се називају коњи нарочите расе. Њих има много у вороњешкој губернији, около познатог „Хреновог“ (негдашњег коњарског завода грофице Орлове).

сита и ћутљива, вечно повезана свиленим рупцем циметасте боје. На свем њеном бићу читала се нека хладноћа, премда не само да се нико није жалио на њену строгост, но, напротив, многи су је сиромаси називали мајком и добротворком. Правилне црте лица, велике загасите очи, танке усне још су и сад сведочиле о њеној лепоти. Деце Овсјањиков није имао.

Ја сам се са њим упознао, као што је већ познато читаоцу, код Радилова, и после једно два дана пођох к њему. Затекох га код куће. Седео је у великој кожној наслоњачи и читао „Животе Светаца“. Сива мачка седела му је на рамену и гласно прела. Он ме дочека, по свом обичају, љубазно и величанствено. Пустисмо се у разговор.

— А кажите ми, Лука Петровићу, право, — рекох ја између осталог: — је л’ било боље некада, у ваше време?

— Понешто је доиста било боље, то признајем, — одговори Овсјањиков: — мирније смо живели; било је, доиста, свега више.... Али је данас боље; а вашој ће дечици бити још и боље, ако да Бог.

— А ја сам се надао, Лука Петровићу, да ћете ми ви хвалити старо време.

— Не, ја немам рашта да хвалим старо време. Ето, ви сте, на прилику, данас властелин, исти онаки властелин, као и ваш покојни дед, али ви данас већ немате онаке власти! А после, и ви сами сте друкчији човек. Нама и сад понека господа хоће да досађују, али без тога ваљда не може ни бити. Ја све мислим, самлеће се, па ће бити брашно.*). Не, оно, чега сам се у младости нагледао, оно већ више никад нећу гледати.

---

*) Руска народна пословица. — *Прев.*

— А шта, на пример?

— Па ето, на пример, да кажемо: исти ваш дед. Прави силеџија! Вређао нас је, до Бога нас је вређао! Ви можда знате, а и како не би знали своју земљу, — онај оклисак, што иде од Чеплигина до Маљињина?.... Тамо вам је сада овас.... Али то је парче земље наше, — све, онако како стоји, наше. И то је ваш деда отео од нас; изјахао у поље, показао руком, па вели: ово је моје — и завладао. А мој покојни отац (Бог да му душу опрости!) био је човек правичан, а уз то и жустар, не могаде да се савлада, — а и ко би пристао да губи своју земљу? — те преда тужбу у суд. Али је тужио он сам, други се уплашише, па одусташе од тужбе. У то неко доказа вашем деди, како, се вели, „Петар Овсјањиков на вас жалио: земљу сте им, вели, изволели одузети“.... А ваш деда одмах посла свог ловца Бауша са неколико момака.... Докопаше ти вам они мог оца и повукоше на ваше имање. Ја сам тада био још мален и нејачак, и бос потрчах за њима. Па шта мислите?... Доведоше га до ваше куће, па га под прозором избише. А ваш деда стоји на балкону и посматра; а стара-мајка ваша седи под прозором, па и она гледа. Отац мој виче: „Мајчице, Марија Васиљевна, не дајте ме, смилујте се бар ви!“ А она се само диже и гледи. И тако узеше од мог оца реч, да ће се одрећи земље и још га нагнаше да се захвали, што су га пустили жива. Па тако та земља и остаде ваша. Само питајте ваше сељаке: како се, реците, зове та земља? Зову је „Батине“, јер је батинама и отета. И ето због тога ми, мали људи, немамо рашта да жалимо за старим временима и наравима.

Ја не знадох шта да кажем Овсјањикову, и не смедох му погледати у лице.

— А имали смо у то доба још једног суседа — неког Комова, Степана Никтополионића. Много

је досаћивао моме оцу, не онако као ваш дед, но на други, на свој начин. Радо је пио и волео је да части, па кад се поднапије па каже француски: „се бон“*), па се облизне — онда не зна шта је доста. Шиље слуге на све стране и зове суседе на гозбу. Кочије су му увек стајале спремне, а ако ко не дође, он му сам нарне на кућу.... И такав некакав чудан човек! Док је трезан, не лаже; ал кад се напије — одмах почне да вам прича, како он има у Петрограду три куће на Фонтанци: једна црвена са једним димњаком, друга жута — са два димњака, а трећа — плава без димњака, за тим како има три сина (а није се никад ни женио): један у пешадији, други у коњици, трећи онако.... Па прича, како му у свакој кући живи по један син, па оном најстаријем долазе адмирали, оном другом ђенерали, а најмлађем сами Енглези! Па се тек дигне и каже: „у здравље мог најстаријег сина, он ми је најчеститији!“ — па се заплаче. И тешко оном, ко почне да се извлачи. „Убићу те!“ вели: — „па нећу дати ни да те сахране!“.... Или тек скочи, па викне: „играјте, народе Божји, себи на радост, мени на утеху!“ А ти, хтео, не хтео, мораш играти — умири, али играј! Своје је поданице девојке страшно измучио. Дешавало се, па му по сву драгу ноћ певају у хору, и која више подигне глас, већа јој награда. А кад сустану, па већ даље не могу, — он метне главу на руке, па почне да јадикује: „Еј, тешко мени, до Бога! Сви ме јадног оставише!“ А коњушари нагоне девојке, да му даље певају.**) Мој му се отац беше некако допао: шта је знао да ради? У мало ми оца у гроб не отера, него, даде Бог, те умре: стропо-

*) То је добро. — *Прев.*

**) За време крепосног права, телесне казне, на које су понеки властелини осуђивали своје поданике, вршиле су се у коњушници. — *Прев.*

штао се пијан са голубињака.... Еле, ето вам, каквих смо кадгод имали суседа!

— Како се времена изменила! — приметих ја.

— Да, да, — потврди Овсјањиков.... Него, и то да вам кажем: у старо су време племићи живели сјајније. А о великашима и да не говорим: док сам био у Москви, сит сам се нагледао њихова господства. Кажу, ни тамо их више нема.

— А зар сте ви били у Москви?

— Био сам давно, врло давно. Мени је ето сад седамдесет трећа година, а у Москву сам одлазио, кад сам био у шеснаестој години.

Овсјањиков уздахну.

— Па кога сте тамо виђали?

— А много сам великаша видео — и свако их је могао видети; живели су јавно, на славу и за дивљење. Него покојном грофу Аљексјеју Григорјевићу Орлову - Чесменском ниједан није био раван. А Аљексјеја сам Григорјевића често виђао; мој чича је код њега био домар. Гроф је изволевао живети код Калушке Капије. на Шаболовци, Е, то вам је био великаш, велможа! Тако држање, таку милостиву љубазност, нисте кадри замислити, нити се то да испричати! — Колико је вредео само онај стас, снага, поглед! Док га не знаш, док му не уђеш у кућу — ти се бојиш, страхујеш; а кад уђеш — као да те сунашце огреје, и сав се развеселиш. Сваког је човека пуштао преда се, и све је волео. Ако је трка, он сам тера коње и са сваким се утркује; и никад не обиђе наједаред, неће да увреди, да осрамоти, већ сасвим при крају обиђе, па је тако љубазан, — противника утеши, коња му похвали. Имао је и голубова - превртача, најбољу врсту. Изађе тек на двориште, седне у наслоњачу, па заповеди да крену голубове; а свуд у наоколо, по крововима, стоје људи с пушкама, ако би наишао какав јастреб. Код ногу грофових наместе велик сребрн леген

с водом, па у води гледа голубове. Стотинама убогих и сиротних живило је о његовом хлебу.... и шта је новца раздао свога века! А кад се расрди, — као да је гром затутњио. Уплашиш се много, ал немаш на шта да се жалиш: погледаш га, — а он се већ смеје. А кад спреми част — сву Москву опије!.... Па што је паметан био, Боже! Та Турчина је он потукао. Волео је да се рве; доводили су му врло јаке људе из Туле, из Харкова, из Тамбова, са свих страна. Кога надвлада — награди га; а ако ко њега надвлада — обаспе га даровима и још га у уста пољуби.... А једаред опет, још док сам ја био у Москви, приреди таку хајку, какве у свој Русији није било: што је год у Бога ловаца у свем царству — све беше позвао себи у госте и дан означио, и три месеца им дао рока. Једнога дана ето ти их — скупише се. Довели собом читаво чудо паса, ловаца, — одједаред рећи: читава војска. Најпре се провеселише, како треба, па се упутише у поље. Народа се скупила тма Божја!... Па шта мислите?... Вашег деде кују све претекла.

— Да не буде Миловидка? — запитах ја.

— Миловидка, Миловидка.... Те га гроф поче молити: „Продај ми, вели, твоју кују; ишти, шта хоћеш“. — „Не, грофе“, вели овај, „ја нисам трговац: ни риту непотребну нећу продати, али из поштовања према вама, пристао бих макар и жену да вам уступим, само не Миловидку.... Пре бих самог себе у ропство дао“. А Аљексјеј га Григорјевић похвали: „то волим“, вели. А деда је ваш одвезе натраг у кочијама; а кад је умрла Миловидка, са музиком ју је у башти сахранио — кучку сахранио и камен са натписом над кучком метнуо.

— Е па ето вид'те, Аљексјеј Григорјевић ником није досађивао, — приметих ја.

— Па то је свагда тако: што мања господа, све су бешња.

— А какав је човек био тај Бауш? — запитах ја после неколиког ћутања.

— Како сте ви то за Миловидку слушали, а за Бауша нисте?... То је био главни ловац и псетар вашег деде. Ваш га је деда волео исто као и Миловидку. Био је страшно одлучан и дрзак, и ма шта да ваш деда заповеди, он у тренутку испуни — ако треба, и за го нож хвата. Па кад почне да пујда керове — читав се урнебес дигне у шуми! А неки пут се тек усињи, сиђе с коња, па легне.... А пси кад не чују његова гласа — онда је крај свему! Свеж траг оставе и неће даље у потеру ни за шта на свету. И-их што се тада љутио ваш деда! „Нек нисам који сам, ако не обесим зликовца! На наличе ћу га изврнути — антихриста проклетог! Пете ћу несрећнику кроз грло провући!“ А сврши се тиме, што пошље људе, да га питају шта хоће, што и даље не пујда? А Бауш тада обично иште ракије, напије се, скочи и почне грајати, да се све ори и шума и поље.

— И ви канда волите лов, Лука Петровићу.

— Та волео бих.... истина, — али сад не: моје је време прошло, — а кад сам био млад.... него знате л', то је некако и незгодно за људе мога положаја. Људи мог реда нису пристали у друштво са племићима. Истина: понеки од нашег рада, каква пијаница и нерадин, хоће да се утрпа међу племиће.... али му то преседне!... Само се срамоти. Даду му какву рагу, која се сваки час спотиче; сваки час му збаце капу с главе; ил' дођу па га, као бајаги случајно, окрзну бичем; а он још мора на све то да се одсмеје, да забавља друштво. Не, ја тако велим: што ти је чин мањи, тим строжије треба да се држиш, јер у часу можеш да се осрамотиш.

— Да, — настављаше Овсјањиков уздишући, — много је воде протекло, од кад ја живим на овом

свету; дошла су сасвим друга времена. Нарочито на племићима видим велику промену. Они са мањим имањима — сви, или су били неко време у служби, или се у опште не задржавају на месту; а они што су богатији, те данас не можеш познати. Нагледао сам их се, баш тих богатих, приликом одређивања граница појединим имањима. И морам вам признати: душа ми се топи од милине, кад их гледам: предусретљиви, па учтиви. Само ево шта ми је чудновато: свакојаке су науке учили, говоре тако лепо, да се топиш од милине, а кад дође да се врши неки посао, они ништа не разумеју, сопствену корист не осећају: њихов рођени поданик, надзорник добара, навија их, куд он хоће. Јер, ето, ви можда знате Кораљева, Александра Владимировића, — какав је то красан племић! Леп, богат, учио се на „ниверситетима", био је канда и у иностранству, говори течно, скромно, са свима се нама рукује. Па шта мислите?... слушајте само! Прошле недеље дођосмо на збор у Берјозовку, на позив посредника, Никифора Иљића. Каже нам посредник, исти Никифор Иљић: „Треба, господо, да одредимо, докле је чије; ово је срамота, наш атар иза свију заостао: дед'те да приступимо послу!" И приступисмо. Поче објашњавање, препирке, већ као обично у таким приликама; наш пуномоћник поче да се прави важан. Али први поче да диже грају Овчињиков Порфирије.... И бар да има за шта да виче!?... А нема ни педља своје земље: него заступа брата. Виче: „Не! мене ви нећете на танак лед навести! нисам ја тај! планове дајте овамо! земљомера овамо дајте, овамо тог Христопродавца!" — „Па какви су ваши захтеви?" — „А, поздравио сам вас! глете, молим вас! ви ваљда мислите: ја ћу вама од стика моје захтеве саопштити?... не, не, прво ви донесите планове, — ако ћете љуцки!" А руком удара по плановима. Марту је Димитријевну страшно увре-

дио. Она виче: „Како ви смете срамотити моју репутацију?“ — „Ја“, вели, „вашу репутацију ни мојој мркуши не желим“. Једва га некако мадером доведоше к себи. Њега умирише, — други се побунише. А Корољев, Александар Владимирић, седи, братац, у углу, грицка држалицу на палици, и само главом маше. Мене стид, не знам шта ћу од себе, дошло ми да бежим на поље! Шта ће, рекох, помислити тај човек о нама? Кад наједаред, подиже ти вам се мој Александар Владимирић; као: даје на знање да жели говорити. Посредник се ужурбао и вели: „господо, господо, Александар Владимирић жели да говори“. И мора човек да похвали племиће: сви одмах ућуташе. Тада поче Александар Владимирић, па вели: како смо ми, вели, заборавили, рашта смо се скупили; да, и ако је премеравање и обележавање земљишта без сумње пробитачно за поседника, али у ствари зашто је оно уведено? — Зато, да сељаку буде лакше, да њему буде згодније радити, данак плаћати; а овако сељак сад ни сам не зна где му је земља, и шта пута, кад иде да оре, мора да пређе по читавих пет врста, — и стога се од њега не може много ни захтевати. За тим рече Александар Владимирић да је то грехота, кад се властелин не стара о благостању сељака, да је на послетку, ако ћемо здраво да расудимо, — да је њихова корист и наша корист — све једно: кад је нама добро — и њима је добро, је л' њима зло — мора и нама бити зло.... и да је, дакле, грешно и непаметно не пристајати на споразум због ситница.... Па вам поче да слади и намешта.... Све нас је у срце дирнуо својим говором.... Племићи сви осмољили носове; и ја сам у мало што се не заплаках. Бога ми, ни у старинским књигама нема таквих беседа.... А чим се свршило? Он први није хтео ни да уступи, ни да прода четири десетине маховином обраслог рита. Вели: ја ћу тај рит

са својим људима исушити, па ћу подићи фабрику за чоју, са усавршеном машинеријом. Ја сам, вели, то место већ изабрао: имам већ извесних комбинација у том погледу.... Па хајде де, да је бар тако: него просто, — суседу Александра Владимирића, Карасикову Антону, много било да да Корољевљевом надзорнику сто рубаља у асигнацијама.*) Тако се и разиђосмо, не свршивши посла. А Александар Владимирић још и сад говори, како је био у праву и непрестано прича о фабрици за чоју, али не приступа осушивању рита.

— А како својим имањем управља?

— Непрестано уводи нов ред. Сељацима се не допада, — но њих не вреди слушати. Добро ради Александар Владимирић.

— Како то, Лука Петровићу? Ја сам мислио да се ви придржавате старине?

— Ја сам друго. Ја нисам ни племић, ни властелин. Какав је мој домазлук?... А ја друкчије и не знам. Трудим се да поступам правично и по закону, — од мене је и то доста! Млада господа не воле стари начин: за то их човек може само похвалити.... Треба се већ једаред опаметити. Само, ево шта не ваља: млада господа сувише умују. Са сељаком поступају као са лутком: преврћу га тамо, амо, поиграју се са њим, па га после баце. А управитељ, њихов поданик, или какав руски Немац, опет докопа сељака у шаке. Па да бар један од те младе господе, да пример, да покаже: ево, да каже, како треба управљати!... Шта ли ће од свега тога бити на крају крајева? Тек ваљда нећу умрети, а да не дочекам новог начина живота?... Шта је ово?... старо изумрло, а младо се не рађа!

Ја не знађах, шта да одговорим Овсјањикову. Он се осврте, примаче ми се ближе и настави полугласно:

---

*) Т. ј. да „подмаже“, да подмити. — Пр.

— А јесте л' слушали за Васиља Николаића Љубозвонова?

— Не, нисам слушао.

— Протумачите ми, ако Бога знате, каква је то мусуведа? Не знам шта да мислим. Његови су ми сељаци причали, али ја никако да разумем њихово причање. Човек је, као што знате, млад, недавно је после матере добио наследство. Еле, долази на своје имање. Скупили се сељаци, да виде свог господина. Изађе пред њих Василије Николаић. Гледају сељаци — какво је сад чудо наједаред! — иде господин у плишаним панталонама, као кочијаш, а чизмице обукао ивицом опшивене; обукао црвену кошуљу, а кафтан му такођер кочијашки; браду пустио, а на глави му капа така нека необична, и лице му необично, — да кажете да је пијан, није пијан, ал' ни при себи није. „Здраво", вели, „јунаци! Добра ви срећа!" Сељаци му се поклонише дубоко, — али ћутећки: уплашио се свет. А и он као да се снебива, нешто нема доста смелости. Поче да им држи слово: „ја сам, вели, Рус, а и ви сте, вели, Руси; ја волим све што је руско.... у мене је, вели, руска душа, а и крв ми је руска".... Па тек наједаред заповеди: „дед'те, момци, отпевајте једну руску народну песму!" Сељацима почеше да клецају колена од страха; сасвим се збунили. Један, што је био као мало слободнији, поче да пева, али одмах седе на земљу, сакри се за друге.... И ево чему ту човек мора да се чуди: имали смо ми и таквих спахија, то беху људи претерани, лупаче прве сорте, збиља; облачили се и они, може се рећи, као кочијаши, играли су, на гитари свирали, певали и пили са својим слугама, теревенчили са сељацима; али, брате, овај Василије Николаић, то ти је као нека смирена девојка: непрестано чита књиге, или пише, или тек дође па као неке канте на глас изговара, — ни с ким не разговара, бежи од света, непрестано шета по башти, као да му је дуго време, или да тугује.

Пређашњи управник добара беше се с почетка сасвим уплашио: устумарао се пред долазак Василија Николаића — све је сељачке куће обиграо, свима се клањао, — осећала мачка, чије је месо појела! А сељани се понадаше, помислише: „Не извуче се, братац! — дошао је и теби црни петак, не утече од суда!“... А кад тамо, а оно изишло — како да вам кажем? сам Господ не може разабрати, шта је из тога изашло! Позвао га себи Василије Николаић па му каже, а сам порумeнио и некако, знате, брзо дише: „Правичан да ми будеш, и никога да не гониш и не штетиш, — јеси разумео?“ И од то га доба никад више није звао! На свом рођеном имању живи као туђ. Но, управник дахну душом; а сељаци не смеју да приступе Васиљу Николаићу: боје се. И, молим вас, зар то није чудна ствар: и клања им се господин, и погледа их љубазно, — а чим га угледају, њих хвата страх. Каква су то чудеса, баћо, реците ми!... Или сам ја оглупавио, оматорио, шта ли, — не разумем.

Ја одговорих Овсјањикову, да је господин Љубозвонов, по свој прилици, болестан.

— Какав болестан! Шири је нег' дужи, а лице му тако, не било му урока, обло па меснато, макар што је млад.... У осталом Бог би га знао! (И Овсјањиков дубоко уздахну.)

— Него, махнимо се племића, почех ја: — шта имате о једнодворцима да ми кажете, Лука Петровићу?

— Не, од тога да ме ослободите, — брзо проговори он: — Бога ми.... ја бих вам и рекао.... али на што! (Овсјањиков махну руком.) Боље да пијемо чај.... Сељаци, прави сељаци, а, у осталом, ако ћемо истину да говоримо, шта друго и можемо бити?

Он ућута. Донесоше чај. Тајтана Иљињична устаде са свога места и седе ближе к нама. У току

вечера она је неколико пута нечујно излазила и тако се исто враћала. У соби се зацари ћутање. Овсјањиков озбиљно и полагано испијаше шољу за шољом.

— Долазио нам Мића данас, — полугласно примети Татјана Иљињична.

Овсјањиков се намршти.

— Шта хоће?

— Долазио да моли за опроштење.

Овсјањиков замаха главом.

— Е, реците ми, — настављаше он, обраћајући се мени: — реците ми, шта да ради човек с родбином? А не можеш је се ни одрећи.... Тако ето и мене Бог усрећио синовцем. Дечко има добру главу, оштро момче, нема збора; учио се добро, само ја ипак ништа паметно од њега нећу дочекати. Био је у државној служби — оставио службу: бајаги, не даду му да напредује.... Као да је он племић! Па ни племиће не производе одмах у ђенерале. И тако сад живи без посла.... Него то још како, тако, — али ето почео да збуњује миран свет! Сељацима прави молбе, пише извештаје, сеоске кметове поучава, земљомерима хвата трагове, по крчмама се скита, са варошлијама се и са механским покућарима упознаје. А тако се за час може настрадати. Већ су му и писари и полицајци не једаред претили. Него он, дао Бог, уме да ћаска и пребана: он њих насмеје, а после им направи посла.... Него ти нама причаш, да је божем долазио, а да не буде он и сад ту гдегод? — додаде он, окрећући се жени: — јер ја тебе знам: ти си задушна баба, — увек га браниш и заклањаш.

Татјана Иљињична обори поглед, осмехну се и поцрвене.

— Ето, кажем ја, — настављаше Овсјањиков.... Сасвим ћеш га размазити и покварити! Но, кажи му нек уђе, — што је, ту је, — ту је гост, шта

значи друго, но да опростим будали.... Но, реци му, реци му....

Татјана Ил.ињична приђе к вратима и викну: „Мићо!“

Мића, младић од својих двадесет осам година, висок, стасит и кудрав, уђе у собу и, опазивши мене, застаде на прагу. Одело на њему беше немачко, али већ сама неприродно велика испупчења на раменима била су очигледни доказ, да га је кројио не само руски — него росијски кројач.

— Но, ходи, ходи, проговори старац: — шта се стидиш? Захвали се тетки — опроштено ти је.... Ето, баћо, да вас упознам, — настављаше он, указујући на Мићу: — рођени ми је синовац, а никако да се сложимо. Дошла су последња времена! (Ми се поклонисмо један другом.) Но, говори, шта си ти то тамо нарадио? Што се жале на тебе, говори!

Мића очевидно није имао вољу да се преда мном објашњује и извињује.

— После, чико, — промрмља он.

— Не, не после, него сад, — настављаше старац.... Тебе је, ја знам, стид пред господином властелином: тим боље — то некти је казна. Изволи, изволи-дер говорити.... А ми ћемо слушати.

— Ја немам зашто да се стидим, — живахно поче Мића и затресе главом. — Изволите и сами, чико, расудити. Долазе ми решетиловски једнодворци па моле: „Помагај, брате“. — Шта је? — „А ево шта: наши су кошеви с храном сасвим у свом реду, то јест, боље не може бити; наједаред долази нам чиновник: наређено му, вели, да прегледа кошеве. Разгледао, па вели: ваши су кошеви у нереду, има великих недостатака, морам јавити власти. — Ама у чем су недостатци? — То је моја ствар, вели.... Тада се ми, веле ми једнодворци, скупимо и одлучимо: *да се чиновнику како треба одужимо*, — али нам старац Прохорић не даде; каже: тако ћемо

их само намамити, па ће сваки час доћи да прегледају. Збиља, шта је ово данас? Зар за нас доиста нема суда и правде?... Те тако послушасмо старца, а чиновник се наљути и преда тужбу. И сад нас ето зову на одговор". — Ама јесу л' вам збиља кошеви у свом реду? питам ја једнодворце. — „Један Бог на небу, све је у реду, и спремљена је прописана количина хране"... . Е, рекох, онда се не брините, па им напишем жалбу.... И још се не зна, у чију ће се корист свршити.... А што су се вама због тога на мене жалили, — то је разумљиво: сваком је своја кошуља најпреча.

— Свакоме јесте, али теби канда није, — рече старац полугласно.... — А шта опет имаш са шутоломовским сељацима?

— А од куд ви знате?

— Од куд било, — видиш да знам.

— И ту сам ја у праву, — ето, па расудите. Шутоломовским сељацима сусед Беспандин узорао четири десетине земље. То је, вели, моја земља. А шутоломовци плаћају оброк, њихов је властелин отпутовао у иностранство — ко ће да их брани, сами расудите. А земља је неоспорно њихова, од памтивека њихова. Једнога дана ето их к мени: напиши молбу. Ја узмем па напишем. А Беспандин дознао, па почео да прети: „Ја ћу, вели, том Мићки пребити колена, а ако му је то мало, ја ћу му и шију заврнути".... Баш да видим како ће је заврнути: до сад је здрава и читава.

— Но, не хвали се: кад било, ти ћеш страдати, — проговори старац: јер си ти сасвим изгубио памет!

— А што, чико, зар ми нисте и ви сами говорили....

— Знам, знам, шта хоћеш да кажеш, прекиде га Овсјањиков: — тако и јесте: човек треба да је правичан, и обвезан је да помаже свом ближњем....

А зар ти све тако радиш? Зар тебе не воде у меану? Зар те не часте, не ласкају ти: Димитрије Аљексјеићу, баћо, помози тако ти Бога, а благодарност неће изостати, — па теби рубљу у руку? А? зар није тако? Кажи, зар није?

— У том сам збиља крив, — одговараше Мића оборена погледа: — али од сиротиње не примам и пазим кога и шта браним.

— Сад не примаш, а кад ти дођу виле очима — ти ћеш примати. Пазиш, кога браниш.... ех ти! Бајаги само свете браниш!... А Борку си Переходова заборавио?... Ко је за њега трчао? Ко га је штитио, а?

— Переходов је, доиста, сам крив, што је страдао....

— Државни новац потрошио.... није шала!

— Али помислите, чико: сиротиња, породица....

— Сиротиња, сиротиња.... Пијаница је он, страсник — ето шта је!

— Он је почео да пије од терета, — примети Мића, понизивши глас.

— Од терета! Па лепо, а ти му онда помози, кад имаш тако болећиво срце, а не да и сам с пијаним човеком седиш по меанчинама. Чудно ми чудо, што уме лепо да говори!

— Али он је необично добар човек....

— Код тебе су сви добри.... Збиља: — настављаше Овсјањиков, окрећући се жени: — јесте л' му послали.... но, ти већ знаш....

Татјана Иљињична климну главом.

— А куд си тумарао ово неколико дана? — проговори опет старац.

— У вароши сам био.

— Знам те већ: све си време билијара играо, чајем се частио, на гитари дрнкао, по надлештвима се шуњао, по буџацима молбе састављао, са трговачким синовима теревенчио? Је л' тако?... Говори!

— Та, скоро да је тако, — са осмехом рече Мића.... Ах, да, у мал' што не заборавих. Фунћиков, Антон Парфенић, моли вас, да му дођете у недељу на ручак.

— Баш да не одем том дебељку. Рибе ће спремити оне најситније, а масло ће му бити ужежено. Нек иде с милим Богом!

— Па сам се среоисa Федосјом Михајловном.

— С којом Федосјом?

— Спахије Гарпенченка, оног знате л', што је Микуљино на лицитацији купио. А Федосја је из Микуљина. Живела је у Москви на оброку као шваља и плаћала је уредно одређену дажбину, сто осамдесет и две и по рубље годишње.... И свој занат добро разуме: у Москви је добивала лепе поруџбине. А сад ју Гарпенченко довео у село, па је ето држи тако, не одређује јој никакву дужност. Она би пристала и да се откупи, па је и господину говорила, али он јој не даје никаква одговора. Ви сте, чико, познати с Гарпенченком, — па бисте л' му могли рећи коју реч?... А Федосја ће за себе дати добар откуп.

— А да то не буде за твој новац, а? Но, но, добро, казаћу му, казаћу. Само не знам, — настављаше старац са незадовољним лицем, — тај је Гарпенченко, прости ме, Господе, прави каишар: — менице купује, новац под интерес даје, имања на мунти купује.... И ко га доведе у наш крај? Ех, брате, ти странци! С тим се је тешко споразумети; — а, најпосле, да видимо.

— Заузмите се, чико.

— Добро, заузећу се. Него ти пази — пази шта радиш! Но, но, не брани се.... до сад што је било — било.... Само од сад пази, јер Бога ми, Мићо, зло ћеш проћи, — пропашћеш, ко нико твој.... Јер ја те не могу увек извлачити.... ја сам човек мали и незнатан. Но, а сад иди.

Мића изађе. Татјана се Иљинична упути за њим.

— Подај му чаја, Тања, — викну за њом Овсјањиков.... Није глуп младић, настављаше он: — и доброг је срца, само се бојим за њега.... У осталом, извините, што сам вам тако дуго досађивао тим будалаштинама.

Врата се из предсобља отворише. Уђе снизак, просед човек у кадифеном капуту.

— А, Франц Иванић! — викну Овсјањиков. Добро ми дошли! Како здравље?

Дозволите, љубазни читатељу, да вас упознам и са тим господином.

Франц Иванић Лежењ (Lejeune), мој сусед и и орловски властелин, није сасвим на обичан начин дошао до почасног положаја руског племића. Он се родио у Орлеану, од француских родитеља, и заједно с Наполеоном упутио се на освојење Русије, у својству добошара. С почетка је ишло све као намазано, и наш Француз уђе у Москву с подигнутом главом. Али на повратном путу јадни m-r Lejeune, полусмрзнут и без добоша, паде у руке смољенским мужицима. Смољенски га мужици затворише преко ноћ у празну ваљавицу за сукно, а друго га јутро доведоше до пробијеног отвора на замрзнутој реци близу насипа и почеше молити добошара „de la grrrrande armée“*) да им укаже поштовање, т. ј. па скочи у просечено место у лед. M-r Lejeune није могао да пристане на њихов предлог и, од своје стране, поче, на француском језику, убедљиво молити смољенске сељаке, да га пусте, да оде у свој Орлеан. „Тамо ми, messieurs“,**) говораше он, „живи мајка, une tendre mére“.***) Али мужици, вероватно због незнања географског положаја вароши Орле-

*) Велике војске. — Пр.

**) Господо! — Пр.

***) Нежна мати.

ана, ипак му предлагаху подводан пут низ кривудаву речицу Гњилотерку, и већ га почеше журити лакшим буботцима у врат и по леђима, — кад се наједаред, на неописану радост Лежењеву, разлеже звук звонцета, и на насип се попеше огромне саонице са преко мере шареним ћилимом на претерано узвишеном стражњем седишту. У њих беху упрегнута три вјатска кулаша. У саоницама сеђаше дебео и румен властелин у курјачијој бунди.

— Шта ви то тамо радите? — запита он мужике.

— Хоћемо да удавимо Француза, баћо.

— А! равнодушно примети властелин и окрете се.

— Monsieur! Monsieur! — стаде викати јадни Француз.

— А, а! с прекором проговори курјачја бунда: — са дванаест си нација ишао на Русију, Москву си спалио, несрећниче, крст си скинуо са Ивана Великог, а сад — мусје, мусје! а сад си подвукао реп! Како си дробио, тако и кусај.... Терај Фиљка-а.

Коњи кренуше.

— А, најпосле, стој: — додаде властелин.... — Еј, ти мусје, разумеваш ли се ти што у музици?

— Sauvez moi. sauvez moi, mon bon monsieur!*) — понављаше Лежењ.

— Гледај ти само, какав је то свет! и ниједан од њих речи руске не зна! Мјузик, мјузик, саве мјузик ву? саве? Та говори, човече Божји! Компрене? саве музик ву? на фортопијано жуе саве?**)

— Лежењ разумеде, најзад, шта хоће спахија, и одобравајући замаха главом,

— Oui, monsieur, oui, oui, je suis musicien; je joue tous les instruments possibles! Oui, monsieur.... Sauvez moi, monsieur!***)

---

*) Спасите ме, спасите ме, добри господине!

**) Музику, музику, знате л' музику? знате л'?... Разумете ли? Знате л' музику? На фортопијано свирати знате л'?

***) Да, господине, да, да, ја сам музичар; ја свирам у све могуће инструменте! Да, господине.... Спасите ме, господине.

— Но, твоја срећа, — примети властелин.... Момци, пустите га, ево вам два гроша на ракију.

— Хвала, баћо, хвала. Извол'те, узмите га.

Лежења метнуше у саонице. Он скоро није могао да дише од радости, плакао је, дрхтао је, клањао се, захваљивао се властелину, кочијашу, мужицима. На њему беше само зелен пршњак са ружичастим тракама, а мраз је био страховит. Спахија ћутећки погледа на његове помодреле и скочањене удове, огрну јадника својом бундом и довезе га кући. Дворска чељад дотрча. Француза брзо одгрејаше, нахранише и обукоше. Спахија га одведе својим кћерима.

— Ево вам, децо, — рече им он: — нашао сам вам учитеља. Увек сте наваљивали: дај нас, да изучимо музику и француски дијалекат: ево вам и Француза, а и на фортопијанима свира.... Но, мусје, — настављаше он, показујући му неки дерни клавир, купљен пре пет година од Јеврејина, који је, иначе, продавао и мирисаву воду: — покажи нам своју вештину: жуе!*)

Лежењ престрављен седе за клавир: он свога века ни додирнуо није клавира.

— Жуе, море, — жуе! — понављаше спахија.

Јадник поче очајно ударати по клавијатури, као по добошу, поче свирати насумце.... „Ја сам просто мислио“, причаше он после, „да ће ме мој спасилац зграбити за врат и избацити из куће“. Но, на велико чуђење нехотичног импровизатора, властелин га, после неког времена, задовољно потапша по рамену. „Добро, добро“, проговори он, „видим да знаш; иди сад, па се одмори“.

После једно две недеље пређе Лежењ од тог властелина ка другом, човеку богатом и образованом, уђе му у вољу због своје веселе и кротке

*) Свирајте!

нарави, ожени се његовом поћерком, ступи у државну службу, доби племићски ранг, удаде своју кћер за орловског властелина Лобизањева, драгуна у оставци и стихотворца, и пресели се и сам у Арјол.

И ето исти тај Лежењ, или како га сад зову, Франц Иванић, уђе у собу Овсјањикова, с којим је он био у пријатељским односима....

Него, можда је читатељу већ досадно да седи са мном код једнодворца Овсјањикова, и с тога ћу красноречиво ућутати.

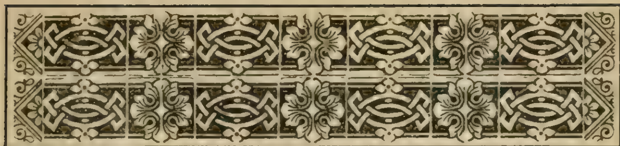

ЉГОВ

— Хајдемоте у Љгов, рече ми једнога дана читаоцима већ познати Јермолај: — тамо ћемо наловити патака колико нам је воља.

Премда дивља патка за правог ловца није Бог зна како примамљив лов, али, како у онај мах не беше друге дивљачи (то се дешавало у почетку септембра: шумске шљуке још не долетаху, а да јурим по пољима за јаребицама беше ми већ досадило), — ја послушах свога ловца и пођох у Љгов.

Љгов је велико степско село са стародревном зиданом црквом са једним кубетом и са два млина на глибовитој реци Росоти. Та се речица, на једно пет врста од Љгова, претвара у широк рибњак, који је по окрајцима, а овде онде и у средини, обрастао честом трском, или, као што се каже у орловској губернији — мајером. У том рибњаку, увировима међу трском, легла се и задржавала безбројна множина патака свих могућих врста: крџа златокрилих и обичних, глувара, утви, гњураца. Омања јата сваки час прелетаху и лебдијаху над водом, а од пуцња се подизали таки облаци, да се ловац и нехотице хватао једном руком за капу и отегнуто говорио: их-х-х! Ја и Јермолај пођосмо дуж

рибњака, али, пре свега, опрезна патка нерадо борави одмах код обале; друго, ако би баш какав заостао и неискусан гњурац и доспео под наше метке и губио живот, наши пси не беху кадри извући га из честе трске: поред свег свог благородног самопрегоревања, они не могоше ни пливати, ни газити по води, но само у залуд секоше своје драгоцене носове о оштре трскине ивице.

— Ајак, — проговори, на послетку, Јермолај: — овако ће тешко ићи: треба наћи чамац.... Хајдемоте натраг у Љгов.

Пођосмо. Још не бесмо одмакли ни неколико корака, кад, нама у сусрет, иза часте врбе, истрча доста бедан ловачки пас, а одмах за њим појави се човек средњег раста,у плавом, излизаном капуту, у жућкастом прслуку, у чакширама боје гри-де-лењ*) или бљо-д-амур**), које беху на брзу руку турене у подрте чизме, са црвеним рупцем око врата и пушком једноцевком о рамену. Док су се наши пси, са обичним, њиховој раси својственим, кинеским церемонијалом њушкали са личношћу, за њих новом и која се очигледно прибојавала, подавијала реп, завраћала уши и брзо се окретала свим телом, не савијајући колена и показујући зубе, — непознати нам се приближи и необично се учтиво поклони. На изглед њему беше око двадесет и пет година; његова дуга плава коса, страшно намацурена квасом, штрчаше крутим праменовима, — мале црне очи љубазно мигаху, — све лице, повезано црним рупцем, као од зубобоље, слатко се смешило.

— Дозволите, да вам се представим, — поче он меким и ласкавим гласом: — ја сам овдашњи ловац Владимир.... Чувши за ваш долазак и дознавши

---

*) Сива боја грубог, небељеног платна. — Прев.

**) Плавкаст, плавичаст. — Прев.

да сте се изволели упутити на обале нашег рибњака, одлучио сам се, ако вам не буде противно, да вам понудим своје услуге.

Ловац Владимир говораше, ни узми, ни остави, као млад глумац у унутрашњости, који има улоге првих љубавника. Ја пристадох на његов предлог и, пре но што дођосмо до Љгова, већ дознадох повест његова живота. Он беше с почетка слуга у спахијском двору, а после ослобођен: у нежној младости учио је музику, за тим је служио као камердинер, био је писмен, прочитао је, колико сам могао приметити, две, три књижице, и живећи онако како многи живе у Русији, то јест, без пребијене паре, без сталног занимања, хранио се тако рећи маном небеском. Изражавао се необично отмено и очевидно се поносио својим манирама; и женар мора да је био страшан и, по свој прилици имао је и успеха: руске девојке воле красноречивост. Поред осталог, он ми наговести, да овда онда посећује суседне властелине, и у варош иде у госте, и преферанса игра, и са престоничким се светом зна. Смешио се веома вешто и необично разноврсно: особито му је лепо стојао скроман, уздржан осмех, који је играо на његовим уснама, кад је слушао чији говор. Он вас је слушао до краја, он се потпуно слагао с вама, но ипак није губио осећања свог сопственог достојанства, и као да вам је хтео дати на знање да је и он кадар изјавити своје мнење, кад се за то укаже прилика. Јермолај, као човек слабо образован и без икакве „суптилности“, поче да му говори „ти“. Требало је видети, с каквим је осмехом Владимир њему говорио: „ви“....

— А што сте везали мараму? — запитах га ја. — Да вас не боли зуб?

— Не, — примети он: — то је више штетна последица непажљивости. Имао сам пријатеља, који беше добар човек, али слаб ловац, већ као што то

бива. Еле, једног дана каже он мени: Љубазни пријатељу, поведи ме, вели, у лов: радознао сам да видим — у чем се састоји та забава. И тако ми одосмо и, већ као обично, ловисмо; на послетку зажелесмо да се одморимо. Ја седох под дрво; а он, напротив, од своје стране, поче да се вецба с пушком као војник, при чем је на мене нишанио. Ја га замолих да престане, али, по свом незнању и невештини, он не послуша. Пушка се окиде, и ја остадох без браде и кажипрста на десној руци....

Дођосмо до Љгова. И Владимир, и Јермолај закључише да се без чамца не може ловити.

— У Сучока има дашчаник,*) — примети Владимир: — али не знам куд га је део. Требало би отрчати један час до њега.

— До кога? запитах ја

— А има ту један човек, — зову га Сучок.

Владимир оде са Јермолајем до Сучока. Ја им рекох да ћу их чекати код цркве. Разгледајући хумке на гробљу, наиђох на поцрнелу, четвороугаону урну са овим натписима: на једној страни, француским словима: Ci gît Théophile-Henri, vicomte de Blangy**); на другој: „Под овим каменом погребено је тело француског поданика, грофа Бланжија; роди се 1737, умре 1799 године, свега је жића његова било 62 године; на трећој: „мир његову праху“, а на четвртој:

„Под каменом овим лежи француски емигранат:
Порекло је имао знатно и редак таленат.
Жену и породицу оплакавши побијену,
Оставио је домовину од тирана погажену;
Дошавши у Русију, далеку и туђу,
Нашао је у старости гостољубиву кућу,
Децу је учио, родитеље тешио,
Свевишњи судија овде га успокојио“.

---

*) Пљоснат чамац, слупан из старих сплавовских дасака.
**) „Овде лежи Теофил Анри, виконт де Бланжи“.

Долазак Јермолаја, Владимира и човека са чудним надимком Сучок*) — прекиде моја размишљања.

Босоноги, поцепани и чупави Сучок имађаше изглед негдашњег властелинског слуге. Могло му је бити око шездесет година.

— Имаш ли чамац? запитах га ја.

— Чамац имам, — одговараше он потмулим и као разбијеним гласом: — али је здраво рђав.

— А што?

— Распо се: а из рупа поиспадале гобље.

— Није то ништа! — прихвати Јермолај; — то се може кучином запушити.

— Дабоме да се може, — потврди Сучок.

— А шта си ти?

— Спахијски рибар.

— Па какав си ти то рибар, кад ти чамац није у реду?

— Па у нашој реци и нема рибе.

— Риба не воли барску рђу, — примети мој ловац са важношћу.

— Но, — рекох ја Јермолају, — иди нађи где кучине, па оправи чамац, али што пре.

Јермолај оде.

— Него ми овако можемо и на дно доспети? — рекох ја Владимиру.

— Добар је Бог, — одговори он. У сваком случају, мора се претпоставити да пруд није дубок.

— Да, он није дубок, — примети Сучок, који говораше некако чудновато, као бунован: — али је на дну муљ и трава, и сав је травом обрастао. У осталом има и рупчага.

— Богме, ако је трава тако јака, примети Владимир: — онда ће се тешко веслати.

— А ко још весла на дашчаницама? Треба се отискивати. И ја ћу поћи с вама; ја тамо имам једну мотку — а може се и лопатом.

*) Грančица. — *Прев.*

— Лопатом је незгодно, на неким местима се неће моћи дно дохватити, — рече Владимир.

— Дабоме да је незгодно.

Ја седох на једну гробну хумку, док се не врати Јермолај. Владимир се, из учтивости, уклони малко у страну, па и он седе. Сучок стојаше и даље на једном месту, оборивши главу и скрстивши, по навици, руке на леђима.

— Реци ми, молим те, — почех ја: — јеси л' ти одавно овде рибар.

— Сад је седма година, — одговараше он, тргнувши се.

— А чим си се пре занимао?

— Пре сам био кочијаш.

— А што и сад ниси кочијаш?

— Није ми дала нова госпођа.

— Која госпођа?

— А она, што нас је купила. Ви можда не знате: Аљона Тимофјевна, дебела така.... у годинама.

— А како јој паде на памет да те начини рибарем.

— А беда би је знала. Дошла нам са свога добра из Тамбова, заповедила да се сва чељад скупи, па изишла међу нас. Ми одмах у руку, а она ништа, не љути се.... А после нас узе све редом испитивати: чим се који занимао, какву је дужност вршио. Дође ред на мене; пита ме: А шта си, вели, ти био? Кажем јој: кочијаш. — Кочијаш? Но, какав си ти кочијаш, погледај се само: зар си ти за кочијаша? За тебе није да будеш кочијаш, него да будеш рибар и браду да обријеш. Кад год дођем овамо, да спремиш рибе за кујну, разумеш?.... И од то доба сам ето рибар. — Него, вели, пази, рибњак да ми држиш у реду.... А како да га држим у реду?

— А чији сте били пре?

— А Сергјеја Сергјеића Пехћерева. Наследио нас је. Него и он нам није дуго био господар, свега

шест година. Код њега сам опет био кочијаш, али не у вароши — тамо је имао друге, него овде у селу.

— И ти си све од младости био кочијаш?

— Боже сачувај! У кочијаше сам доспео код Сергјеја Сергјеића, а пре сам био кувар, — али опет не варошки кувар, него онако, у селу.

— А код кога си био кувар?

— Па код пређашњег господара, код Атанасија Нефедића, код Сергјеја Сергјејевића чиче. Љгов је он купио, Афанасије Нефедић је купио, а Сергјеј је Сергјејевић имање наследио.

— Од кога га је купио?

— А од Татјане Васиљевне.

— Од које Татјане Васиљевне?

— А ето, што је ономлане умрла, под Болховим.... то јест под Карачевим, као девојка.... Није се никако ни удавала. Зар је не знате? Ми смо њој прешли од њеног оца, од Васиља Сјемјонића. Него она је доста дуго била наша властелинка.... око двадесет годиница.

— Па шта, јеси л' и код ње био кувар?

— Испрва сам доиста био кувар, па после постадох кофишенко.

— Како велиш?

— Кофишенко.

— Каква вам је опет то дужност?

— А не знам, баћо. Био сам при буфету и звао сам се Антон, а не Кузма. Тако је госпођа изволела заповедити.

— Је л' твоје право име Кузма?

— Кузма.

— И непрестано си био кофишенко?

— Не, нисам непрестано: био сам и ахтер.

— Та ваљда није?

— Како.... био сам.... на кејатору сам играо. Госпођа је наша имала кејатор у кући.

— А какве си улоге играо?

— Како велите?

— Шта си радио у кејатору?

— А зар ви не знате? Ето тако, узму па ме обуку; па тако обучен идем, или стојим, или седим, већ како му дође. Дођу па ми кажу: то и то говори, — ја говорим. Једном сам представљао слепца.... Испод сваког ока ми метнули по једно зрно грашка.... Дабогме....

— А шта си био после?

— А после сам опет заступио у куваре.

— А што су те преместили у куваре?

— А брат ми одбегао.*)

— Но, а шта си био код оца своје прве госпође?

— А био сам у разним дужностима; прво сам био казачок, па фалетор, па баштован, а био сам и псетар.

— Псетар?... Зар си ти и псе у лову водио?

— Да водио сам и псе, ал' сам се једном угрувао: пао сам с коњем и коња повредио. А наш стари господин беше човек одвећ строг; заповеди да ме ишибају и да ме даду на занат у Москву, код ципелара.

— Како на занат? Па ти ваљда ниси био дете, кад су те дали у псетаре?

— Та па могло ми је бити преко двадесет година.

— Па како да учиш занат од двадесет година?

— Ништа то — кад господин заповеди, ваљда се може. Него он, срећом, наскоро умре, — те ме вратише у село.

— А кад си изучио куварску вештину?

Сучок диже своје сувоњаво и жућкасто лице и насмехну се.

— А зар то треба учити? Кувају, ето, и жене!

---

*) Сучоков брат, као сељак и поданик, крепосни мужик, одбегао је од своје властелинке, тражећи подеснијег, правичнијег господара. Не могући казнити таквог одбеглог поданика, властела је чешће кажњавала невину родбину његову. — *Прев.*

— Богме си ти, Кузмо, — проговорих ја: — доста видео и издржао свога века! Па шта сад радиш као рибар, кад ту немате рибе?

— Па ја се, баћо, не жалим. Још хвала Богу, што су ме поставили за рибара. Јер ето једног другог, исто овако старог човека, ко и ја — Андреју Пупирја — наредила госпођа да метну у фабрику артије, у црпаоницу. Грехота је, вели, за бадава хлеб јести.... А Пупирј се још надао, да ће се сажалити на њ и да ће га оставити на миру: његов синовац седи у властелинској канцеларији као писар: обећао му да ће јавити о њему госпођи, да ће је подсетити. Ето како је подсетио!... А Пупирј се на моје очи до земље клањао том свом синовцу и молио га, да се заузме за њ код госпође.

— Имаш ли породицу? Јеси л' био жењен?

— Не, баћо, нисам се женио. Покојна Татјана Васиљевна — Бог да јој душу 'прости! — никоме није допуштала да се жени. Сачувај Боже! дође па каже: Нисам се, ето, ни ја удавала, па шта ми фали?... Није их срамота да се мазе! Шта хоће они?

— Па од чега живиш ти сад? Примаш ли какву плату?

— Какву плату, баћо!... Дају ми понешто смока — хвала Богу и на том! Сасвим сам задовољан. Нека Бог поживи нашу госпођу!

Јермолај се врати.

— Оправљен је чамац, — рече он сурово. — А по мотку иди — ти!...

Сучок потрча по мотку. За све време мога разговора са јадним старцем, ловац га Владимир погледаше са презривим осмехом.

— Глуп човек, — проговори он, кад овај оде: — сасвим необразован човек, мужик, и ништа више. Дворским чељадетом га не можете назвати.... и само се хвалисао, што год је говорио.... Од куд

он да буде актер, помислите и сами! У залуд сте се изволели узнемиривати и са њим разговарати.

После четврт сата ми смо већ седели у Сучоковом дашчанику. (Псе остависмо у колиби, под надзором кочијаша Јегудијила.) Нама баш није било најзгодније, али ловци нису велики пробирачи. На тупом, задњем крају стојаше Сучок, па се отискиваше; ја и Владимир сеђасмо на попречној дасци чамца: Јермолај се намести напред, код самог кљуна. Поред све кучине, којом беху затиснуте рупе на чамцу, вода се брзо појави код наших ногу. Срећом, време беше тихо, а пруд као да беше заспао.

Ми пловљасмо доста полагано. Старац тешко извлачаше из глиба своју дугу мотку, сву испреплетану зеленим концима подводне травуљине; често и округло лишће локвањево такођер нам задржаваше чамац. На послетку допловисмо некако до тршчака, и забава отпоче. Патке с грајом узлетаху, „откидаху се“ са рибњака, преплашене нашом неочекиваном појавом у њиховом царству, пуцњеви се сви у један мах разлегаху одмах за њима, и пријатно беше видети, како се те кусе птице тек преметну у ваздуху, а за тим стрмоглавце падају у воду. Наравна ствар, све рањене и убијене патке не долажаху нам до руку: лако рањене гњураху под воду; друге, „на место“ убијене, падаху у тако честу трску, да их чак ни оштре очице Јермолајеве не могоше пронаћи; но ипак око подне наш чамац беше врхом пун дивљачи.

Владимир је, на велику радост Јермолајеву, слабо гађао и после сваког узалудног пуцња се чудио, осматрао пушку и дувао јој у цев и, најзад, излагао нам узрок, зашто је промашио. Јермолај је гађао, као и увек, победоносно; ја — доста рђаво, као и обично. Сучок гледаше на нас очима човека, који је од ране младости био у служби код господе, овда онда би викнуо: „Ено, ено још једна паткица!“

— и непрестано је чешао леђа — и то не рукама, но раменима, која је доводио у кретање. Време беше дивно: бели округли облаци високо и тихо лебдијаху над нама, лепо и јасно огледајући се у води; трска шушташе свуда унаоколо; рибњак се местимице као челик блистао на сунцу. Ми се већ накањивасмо да се врнемо у село, кад нам се деси доста непријатна ствар.

Ми смо већ одавно могли опазити, да нам се вода мало по мало непрестано купи у чамац. Владимиру беше наређено да је избацује на поље помоћу једне ведрице, коју је мој досетљиви ловац за сваки случај здипио од једне сељанке, која се беше некуд забленула. Ствар је ишла како треба, док Владимир није почео заборављати на своју дужност. Но пред крај лова, као у име опроштаја, патке се почеше дизати у таким великим гомилама, да смо једва доспевали да пунимо пушке. Усред најжешћег пуцања ми и не обраћасмо пажњу на стање нашег чамца, — кад наједаред, од мало јачег покрета Јермолајева (он је хтео да дохвати убијену птицу и свим се телом беше нагао на један крај), наш трошни брод се наже, захвати мало више воде и свечано пође према дну, срећом, не на дубоком месту. Ми повикасмо, но већ беше касно: у тренутку се сви нађосмо у води до грла, окружени пливајућим телима убијених патака. Ја сад не могу без смеха да се сетим уплашених и бледих лица својих другара (по свој прилици, ни моје се лице тада није одликовало руменилом); но у оном тренутку, признајем, ни на памет ми не падаше да се смејем. Сваки од нас држаше своју пушку над главом, а Сучок, ваљда из навике да подражава господи, беше подигао своју мотку у вис. Први прекиде ћутање Јермолај.

— Их до ђавола! — прогунђа он, пљунувши у воду: — од куд то сад? А свему си ти крив, ма-

тори обешењаче! — додаде он љутито, окрећући се Сучоку: — какав ти је то чамац?

— Крив сам, — протепа старац.

— А и ти си красан, — настављаше мој ловац, окренувши главу према Владимиру: — зар се тако пази? што ниси испљускивао воду? ти, ти, ти....

Но Владимиру не беше до одговарања: он дрхташе као прут, зуби му цвокотаху, и сасвим се бесмислено смешно. Куд му се деде беседничка вештина, његово осећање фине учтивости и сопственог достојанства!

Несрећни се чамац слабо лелујаше под нашим ногама.... У тренутку бродолома вода нам се учини необично хладна, али се брзо навикосмо. Кад пређе први страх, ја погледах око себе; унаоколо, на десет корака од нас, расла је трска; у даљини, над њеним китама, видела се обала. „Не ваља нам посао!“ помислих ја.

— Шта ћемо сад? — запитах Јермолаја.

— Па, да видимо: ваљда тек нећемо овде ноћити, — одговори он. — На, ти, држи ову пушку, — рече он Владимиру.

Владимир послуша без поговора.

— Идем, да видим, где је брод, настављаше Јермолај, уверен, као да у сваком рибњаку неизоставно мора бити и брод, — узе од Сучока мотку и упути се према обали, пажљиво испитујући дно.

— Ама знаш ли ти пливати? — запитах га ја.

— Не, не знам, — разлегну се његов глас иза трске.

— Но, тај ће се удавити, равнодушно примети Сучок, који се беше уплашио не толико од саме опасности, колико од нашега гнева, а сад, сасвим умирен, само овда онда уздисаше, и, као што изгледаше, не осећаше никакве потребе да промени свој положај.

— И без икакве ће користи пропасти, — додаде Владимир жалосним гласом.

Јермолај се не враћаше више од сата. Тај нам се сат учини као вечност. С прва се краја живахно довикивасмо са њим; после он поче ређе да одговара на наше узвике, на послетку ућута сасвим. У селу зазвони на вечерње. Међу собом се не разговарасмо, чак смо се трудили и да не гледамо један у другог. Патке прелетаху над нашим главама; понеке хтедоше да седну негде до нас, но наједаред се подизаху у вис, што кажу „као колац“, и са виком одлетаху даље. Ми почесмо да се кочимо од хладноће. Сучок мигаше очима, као да се спремаше, да спава.

На послетку, на нашу неописану радост, Јермолај се врати.

— Но, шта је?

— Био сам на обали; нашао сам брод.... Хајдемоте.

Ми већ хтедосмо одмах да пођемо; али он најпре извади под водом из шпага узицу, повеза потучене патке за ноге, метну оба краја у зубе и пође напред; Владимир за њим, ја за Владимиром. Сучок беше последњи. До обале беше око двеста корачаји. Јермолај иђаше смело и без задржавања (тако добро беше запамтио пут), и само би нам који пут довикивао: „на лево, — ту је десно рупчага!“ или: „на десно, — ту ћеш се лево заглибити“.... Сучок, који је био од свију нижи растом, једно два пута почео беше да грца.... „Но, но, но!“ викаше на њ Јермолај строго, — и Сучок се извлачио, сплетао ногама, скакао и опет некако извлачио на плиће место, али се чак ни у највећој опасности не одлучиваше, да се ухвати за крај мога сјуртука. Измучени, каљави, мокри, дођосмо најзад до обале.

После два сата већ смо сви седели, колико се могло, осушени, у великом сењаку и спремасмо

се да вечерамо. Кочијаш Јегудијил, човек необично спор, тежак, смишљен и сањив, стајаше код врата и својски нуђаше бурмутом Сучока. (Ја сам опазио, да се кочијаши у Русији врло брзо зближују и спријатељују.) Сучок се острви на бурмут и толико шмркаше, да му се најзад морало смучити: пљуваше, кашљаше и, очевидно, осећаше велико задовољство. Владимирово лице добиваше мало по мало сетан изглед, он сагибаше главу у страну и говораше мало. Јермолај чишћаше наше пушке. Пси са претераном брзином вртијаху реповима, очекујући трушницу; коњи топотаху и рзаху под наслоном.... Сунце седаше; као широко црвено прамење разлетаху се његови последњи зраци; златни облачци шираху се по небу све ситније и ситније, као опрана, рашчешљана вуна.... У селу се разлегаху песме.

БЈЕЖИН ЛУГ

Био је диван јулски дан, један од оних дана што бивају, кад лепо време одавна траје. Од ране зоре небо је ведро; јутарња румен не пламти као огањ, но се разлива као кротко руменило. Сунце — не огњено, не усијано, као у илијнске врућине, нити загасито-црвено, као пред буру, него јасно и пријатно сјајно — мирно исплива под узацак и дуг облачак, свеже сијне и потоне у његову плавкасту маглу. На горњем, прозрачном окрајку облачића засветлуцају као нека змијчад; блесак је њихов као сјај кована сребра.... Но за мало па опет нагрнуше несташни зраци, — и весело, и величанствено, канда узлеће, диже се огромно светило. Око подне се обично појави множина округлих, високих облака, златасто - сивих, са нежним белим окрајцима. Као острва, разбацена по бескрајно разливеној реци, која их опасује дубоко - прозрачним рукавцимаједначитог плаветнила, они се скоро и не мичу с места; а тамо, где се спушта небо, купе се, гомилају, и плаветнила већ нема међу њима; но ту су и они сами онако исто плави, као небо: сви

су они скроз прожети светлошћу и топлотом. Боја хоризонта, лака, бледо-љубичаста, не мења се по вас дан и свуд је иста; нигде се не мути, ни од куд не прети бура, ван што се овде онде од горе до доле опружи плавкасто прамење: — то ромиња једва приметна киша. Пред вече ти облаци ишчезавају; последњи од њих, црнкасти и нејасни као дим, шире се као румена клупчад према сунцу на заласку; на месту, где оно зађе онако исто мирно, као што је мирно јутрос изгрејало, румени сјај лебди неко време над потамнелом земљом, и, тихо треперећи, као пажљиво ношена свећица, засија на њему вечерњача звезда. У таке су дане боје све мекше; на свему је израз неке дирљиве кротости. У таке дане врућина бива који пут веома јака, који пут све пржи по странама; но ветар разгони, размиче накупљену врелину, — а вијори — несумњив знак постојаног времена — мотају се и витлају као високи и бели стубови по путовима кроз орања. У сувом и чистом ваздуху мирише на пелен, на пожњевену раж, на ељду; и ноћ да се спусти, а влага се још не осећа. Тако време жели ратар за жетву....

Баш таког једног дана ловио сам тетребове у чернском округу тулске губерније. Нашао сам и наловио доста дивљачи, напуњена ловачка торба немилосрдно ми је секла раме; но вечерња се румен већ била гасила, а у ваздуху, који беше још светао, али га више не обасјаваше сунчев залазак, почеше да се згушњавају и разливају хладне сенке, — кад се ја најзад одлучих, да се вратим кући. Брзим корацима пређох потес жбуња, попех са на брдо и, место очекиване познате равнице са храстовим шумарком десно и сниском белом црквом мало даље, ја угледах сасвим друга, непозната ми места. Пред мојим ногама отезаше се уска долина; на противној страни уздизаше се као стрм обронак честа јасикова

шума. Ја стадох у недоумици, погледах назад.... „Охо!“ помислих ја: „та ја сам ово канда залутао: сувише сам узео десно“, и, чудећи се и сам својој погрешци, брзо се спустих с брда. У тренутку ме обузе непријатна, непомична влага, као да сам ушао у подрум; густа, висока трава на дну долине, сва мокра, белела се као равна простирка; беше некако непријатно ићи по њој. Ја се брже провукох на другу страну и пођох, држећи све лево, дуж јасикове шуме. Слепи мишеви већ пролетаху над њеним заспалим китама, тајанствено се ковитлајући и дрхтећи на мутно-јасном небу; нагло и правце пролете у висини одоцнели јастреб, журећи у своје гнездо. „Ено, само да изиђем на онај угао“, мишљах ја сам за се, „онде ће одмах бити пут; — ја сам то за читаву врсту ишао погрешним путем!“

Дођох, најзад, до шумског угла, али тамо не беше никаквог пута: некакво неокошено, ниско жбуње на далеко се ширило преда мном, а иза њега, далеко, далеко видело се ненасељено поље. Ја опет застадох. „Шта је ово?... Где сам ја то?“ — Ја се стадох сећати, како сам и куда сам ишао у току дана.... „Е! та ово је парахинско жбуње!“ кликнух ја најзад: „дабогме! ено оно ће бити Синдјејевски шумарак.... Ама како сам ја то заишао овамо? Па тако далеко!... Чудновато! Сад морам опет узети десно“.

Пођох десно, кроз жбуње. Међутим ноћ се приближаваше и растијаше као облак пред буру; изгледаше, као да се, заједно са вечерњим испарењем, са свих страна диже а са висине чак лије тмина. Ја наиђох на некакву неутрвену, обраслу путању; упутих се њоме, пажљиво погледајући напред. Све око мене брзо тамњаше и утишаваше се, — само што препелице овда онда пућпурикаху. Омања ноћна птица, која је нечујно и ниско јурила својим меким крилима, у мало што не налете на мене и бојажљиво

тумарну у страну. Ја изиђох на окрајак жбуња и пођох пољем поред међе. Сад сам већ тешко разазнавао даље предмете: поље се нејасно белело около мене; иза њега се, надолазећи сваког тренутка огромним масама, уздизаше накомрштени мрак. Потмуло се разлегаху моји кораци у ваздуху, који биваше све хладнији. Побледело небо поче опет да се плави, — али то већ беше ноћно плаветнило. По небу се кренуше и затрепташе звездице.

Оно, што сам ја мислио да је шумарак, показа се да је тамна и округла анта. „Па где сам ја то?“ понових ја гласно, стадох и по трећи пут, и питајући погледах у своје енглеско жуто-плаво псето, Дијанку, без сумње најпаметнију од свих четвороногих твари. Али најпаметнија од свих четвороногих твари само врдну неколико пута репићем, сетно трепну уморним очицама и не даде ми никаква паметна савета. Мене беше чисто срамота од пса, и очајно јурнух напред, као да сам се наједаред сетио, куда треба ићи, обиђох анту и нађох се у не дубокој, са свим пооранoj думачи. Чудно ме осећање обузе. Та думача изгледаше скоро као неки правилан котао са косим странама; на њеном дну усправљено стрчаше неколико великих белих каменова, — изгледаше као да су домилели овамо на тајно саветовање, — и тако беше у њој немо и потмуло, тако је монотоно, тако сетно висило над њом небо, да ми се срце стеже. Некаква зверка слабо и тужно писну из камења. Ја похитах, да се извучем натраг на анту. До сад све још нисам губио наду, да ћу наћи пута до куће; но овде се коначно уверих, да сам сасвим залутао и, не старајући се сада већ ни најмање да распознајем околна места, сасвим утонула у магли, пођох просто преда се, по звездама — куд било.... Тако сам ишао једно пола сата, једва вукући ноге. Чинило ми се, као да нигда нисам био у онакој пустоши: нигде не светлуцаше ватрица, нигде се не чујаше никакав

звук. Један се положити брежуљак смењиваше другим, поља се бескрајно отезаху за пољима, жбуње као да устајаше из земље пред самим мојим носом. Ја сам само корачао и већ сам се био одлучио, да легнем где било до дана, кад се наједаред нађох над једном страшном провалијом.

Брзо повукох натраг ногу, којом бејах већ коракнуо и, кроз једва провидан ноћни мрак, опазих далеко под собом огромну равницу. Широка река опасиваше је као полукруг, који почињаше испод мојих ногу; челични облесци воде, који овда онда нејасно светлуцаху, обележаваху њен ток. Брдо, на ком се ја налажах, спушташе се наједаред скоро одвесном падином; његове огромне црне контуре одвајаху се од плавкасте ваздушне празнине, и право пода мном, у углу начињеном од те падине и равнине, поред реке, која је на том месту стојала као непомично, тамно огледало, под самом стрмени брега, црвеним пламеном гораху и димљаху се једна до друге, две ватрице. Око њих се кретаху људске прилике, колебаху се сенке, понеки пут се јасно осветљаваше предња половина малене кудраве главице....

Ја видех најзад, куд сам доспео. Тај је луг познат у нашој околини под именом Бјежина Луга.... Но сад не беше ни мислити да се враћам кући, а нарочито онако касно у ноћ; ноге ми све клецаху од умора. Одлучих се да пријем к ватрицама, па да у друштву оних људи, за које сам мислио да су џелебџије*), дочекам зору. Срећно се спустих доле, но још ја не бејах пустио ни последњу гранчицу из руку, кад наједаред два велика, бела, космата пса са љутитим лавежом нарнуше на мене. Звучни дечји гласови разлегоше се около ватара; два три дечка брзо се подигоше са земље. Они притрчаше

*) Џелебџије су људи који терају своју или туђу стоку (џелеп, чопор стоке) на пазар. — *Прев.*

к мени, вратише одмах псе, које је нарочито изненадила појава моје Дијанке, и ја приђох к њима.

Ја сам се био преварио, кад сам за оне људске прилике, што су седеле око ватре, помислио да су целебџије. То су просто била сеоска деца из суседног села, која су чувала коње. У време летњих врућина коње код нас терају у поље, на пашу, ноћу: дању им муве и обади не би дали мира. Терати тако пред вече и враћати у зору коње — велико је уживање за сеоске малишане. Седећи без капе у старим јелечнићима на помамној кљусади, они јуре са веселом циком и виком, млатајући рукама и ногама, високо подскакују на коњима, смеју се, да се све ори. Лака прашина узлеће као жут стуб и лети по путу, на далеко се разлеже сложно коњско трупкање, коњи трче, начуљивши уши; испред свију, надигавши реп и непрестано мењајући ногу, скаче какав било чупави риђа са замршеном гривом, пуном чичка.

Ја рекох дечацима да сам изгубио пут и седох до њих. Они ме упиташе, одакле сам, и ућуташе, одмакоше се. Нисмо много разговарали. Ја прилегох под обрштен џбунић и стадох гледати унаоколо. Слика беше чудесна: около огњева дрхташе и чисто као да умираше продирући у таму, округао црвенкаст одсев; пламен, кад би букнуо, бацао би који пут брзе светлаце и изван црте онога круга; фини прамен светлости лизне голо грање лозино и у часу ишчезне, — оштре, дуге сенке, упадајући на тренутак, допираху до самих ватрица: мрак се бораше са светлошћу. Који пут, кад би пламен горео слабије, те се онај светао круг сужавао, из мрака, који нагрташе, промолила би се коњска глава, мрка, са кривудавом белегом, или сва бела, пажљиво би и тупо гледала на нас, хитро жваћући дугу траву, и, спуштајући се по ново, одмах би ишчезавала. Само се могло чути, како и даље жваће и рже. Са осве-

тљеног места тешко беше разабрати, шта се ради у мраку, и с тога све у близини изгледаше превучено скоро црном завесом; но даље према хоризонту нејасно се, као дуге пеге, разазнаваху брда и шуме. Тамно, чисто небо стојаше над нама свечано и недомашно високо са свом својом тајанственом диботом. Слатко се стезаху груди, удишући онај нарочити, загушни и слатки мирис — мирис руске летње ноћи. Унаоколо се не разабираше скоро никакав шум.... Само што овда онда у бліской реци са изненадном звучношћу пљусне велика риба, и обалски шевар слабо зашуми, лако узлелујан налетелим таласом.... Једино што ватрице тихо попуцкиваху.

Дечаци су тихо седели око њих; ту су седела и она два пса, којима се малочас онако хтело да ме растргну. Они још дуго не могоше да се помире са мојим присуством и, сањиво жмиркајући и постранце погледајући у ватру, режаху овда онда са необичним осећањем свога достојанства; најпре режаху, а за тим олако скичаху, чисто као жалећи што не могу да испуне своју жељу. Дечака беше свега пет: Феђа, Павлуша, Иљуша, Костја и Вања. (Из њихова разговора дознао сам им имена и рад сам одмах да упознам с њима читаоца).

За првог, најстаријег од свију, Феђу, ви бисте рекли да има око четрнаест година. То беше стасит дечко, са лепим и финим, малко ситним цртама лица, кудравом плавом косом, светлим очима и сталним полувеселим, полурасејаним осмехом. Он је био, по свем изгледу, из какве богате породице и изјахао је у поље не по потреби, но онако зарад забаве. На њему беше шарена цицана кошуља са жутом уламом; мали нов јелечић, необучен, но само пребачен, једва се држао на његовим уским плећима; о плавом појасу висио му је чешљић.

Чизме његове са ниским сарама беху доиста његове чизме — а не очеве.

У другог дечка, Павлуше, коса беше разбарушена, црна, очи сиве, јагодице широке, лице бледо, богињаво, уста велика, али правилна, глава огромна, што кажу, као десечана мерица, тело здепасто, незграпно. За дечка се никако не би могло рећи да је леп, но он се мени ипак допадаше: гледао је врло паметно и отворено, а и у гласу му звучаше снага. Одело му није било Бог зна какво: оно се све састојало из просте кудељне кошуље и из закрпљених чакшира.

Лице трећег дечка, Иљуше, беше доста незначајно: са кукастим носом, затегнуто, са слабим видом, оно изражаваше некакву тупу, болешљиву забринутост; стиснуте усне његове не мицаху се, састављене се обрве не раздвајаху — он непрестано као да жмиркаше, не могаше издржати ватрину светлост. Његова жута, скоро бела коса штрчаше као неко оштро прамење испод ниске сукнене капе, коју он обема рукама сваки час навлачаше себи на уши. На њему беху нови опанци и обојци; дебела врпца, три пута обмотана око појаса, лепо опасиваше његову чисту црну доламу. Изгледаше, да и њему, и Павлуши, не беше више од дванаест година.

Четврти, Костја, дечко од десет година, изазиваше моје љубопитсво својим замишљеним и сетним погледом. Читаво лице његово беше мало, мршаво, бобуљичаво, при дну зашиљено, као у веверице: усне се једва могаху уочити; но чудан су утисак чиниле његове велике, црне очи, из којих блисташе неки жидак сјај: оне као да би хтеле нешто да искажу, за шта у језику — бар у његовом језику — не беше речи. Он беше ниска раста, слабуњава састава, и обучен беше доста сиромашки.

Последњега, Вању, из почетка као да и не спазих: он лежаше на земљи, смирено се завукавши

под неку кабасту асуру, и тек би овда онда промолио испод ње своју плаву кудраву главу. Том дечку могло је бити до седам година.

Еле, ја сам лежао под жбуном у страни и погледао сам у дечаке. Омањи котао висио је над једном од оне две ватре; у њему се куваху кромпири. Павлуша је пазио на њ и клечећи мешао би овда онда иверком по узаврелој води. Феђа лежаше одупрвши се на лакат и раширивши скутове свога капута. Иљуша сеђаше одмах до Костје и жмиркаше још увек онако напрегнуто. Костја беше малко оборио главу и гледаше некуд далеко. Вања се не мицаше под својом асуром. Мало по мало дечаци опет почеше разговор.

Најпре процакаше које о чем, о сутрашњим пословима, о коњима; али наједаред се Феђа окрете Иљуши и, као настављајући прекинути разговор, запита га:

— Но, па шта, јеси л' збиља видео здухаћа?

— Не, ја га нисам видео, њега се и не може видети, — одговараше Иљуша промуклим и слабим гласом, чији звук ванредно одговараше изразу његова лица: — него сам чуо.... И нисам само ја.

— А где се он то налази? запита Павлуша.

— У старој роњи*).

— А зар ви идете на фабрику?

— Дабогме, да идемо. Ја и мој Авдјушка смо гладиоци.**)

— Ви'ш ти, молим те, читави фабриканти!...

— Но, па како си га то чуо? — запита Феђа.

— А ево, како. Ту смо били ја и брат Авдјушка, и Фјодор Михјејевски, и Ивашка Коси, и други Ивашка, онај са Красних Брда, и још Ивашка

*) „Роња" и „црпаљка" назива се у фабрикама артије она зграда, где у кадама црпу артију. Она се налази крај самог басена, под точком. —

**) „Гладиоци" гладе артију.

Сухоруков, а била су тамо и друга деца, свега нас је било деце око десет душа — таман цела смена; еле тако нам дође те заноћисмо у ролњи, то јест, није да нам је дошло, него нам Назаров надзорник запретио: каже: што, вели, деца да иду сваки час кући; сутра има посла много, па ви, децо, немојте ни ићи кући. Те тако остадосмо и легосмо сви заједно, кад поче Авдјушка говорити: шта би ви, вели, децо, да сад од куд наиђе здухаћ?... Тек што он то, исти Авдјеј, проговори, кад наједаред поче ти неко да иде над нашим главама; а ми смо лежали доле, а он почо да иде горе, код кола. Лепо чујемо: иде, повијају се под њим даске, па све пуцају; пређе тако поврх наших глава; кад наједаред поче да пљуска вода по колу; залупа, залупа коло, поче да се обрће; а пречаге код валова над колом спуштене. Чудимо се ми: — ко ли их је подигао, кад је вода пошла; него, точак се после обртао, обртао, па стао. А онај опет пође к вратима горе, па се после поче спуштати, и тако се спушта, као да се ништа не жури; лепо се чује како цврче под њим степенице.... Еле, пришао к нашим вратима, причекао, причекао — а врата се тек узједанпут отворише. Ми се тргосмо, гледамо — ништа.... Кад наједаред, погледај, а код једне се каде поче да креће форма,*) подиже се, загњури се, пође, пође тако по ваздуху, као да неко пљуска њоме, па опет оде на место. За тим код друге каде кука спаде са чавла па тек опет на чавао; за тим као да неко пође к вратима, па се тек наједаред накашља, па поче да кашље, као нека овца, али тако јако.... Ми се сви сабисмо у гомилу, подвукосмо се један под другог.... Страшно смо се били поплашили!

— Гле ти, молим те! — прозбори Павле. — А што ли се накашља?

---

*) Мрежа којом се вади, црпе артија.

— Не знам; можда је од влаге.

Сви се ућуташе за часак.

— Јесу л' се скували кромпири? — запита Феђа.

Павлуша их опипа.

— Не, још су чврсти.... Гле, како пљусну, — додаде он, окренувши лице према реци: — мора да је штука.... А гле прелете звездица.

— Али шта ћу ја, браћо, да вам причам, — проговори Костја финим гласићем: — да чујете шта је ономад мој тата причао.

— Но, да чујемо, — рече Феђа са старешинским изразом на лицу.

— Ви ваљ'да знате Гаврилу, сеоског дрводељу?

— Па дабогме — знамо.

— А знате ли рашта је он тако невесео, све ћути? Ево рашта је невесео: пошао једном, причао мој тата, пошао он, браћо моја, у шуму по лешњике. Еле, пошао у шуму по лешњике, па залутао; зашао, Бог те веси, куд је зашао. Ишао вам је, браћо моја, ишао — ајак! никако пута наћи; а већ се спушта ноћ. Док у један мах седе под дрво; да причекам, вели, јутро, — сео и задремао. Еле задремао, па наједанпут чује, неко га зове. Гледа — нема никог. Опет задрема, — опет га неко зове. Он опет гледа: а пред њим на грани вила седи, љуља се и зове га к себи, а сама да умре од смеја, смеје се.... А месец је сијао јако, тако јако, као дан сија месец, — све вам се, браћо, види, као у по дана. Еле, зове она њега, а така сва светла па бела, седи на грани као црвенперка каква, или кркуша, — а хоће који пут и караш да буде тако беласав и сребрнаст.... Гаврила дрводеља сав премро, браћо моја, а она се само смеје, па га све тако руком себи позива. И Гаврила већ био устао, већ беше послушао вилу, браћо моја, али га зар сам

Господ оразумио: ипак се некако прекрсти.... А како му је било тешко прекрстити се, браћо моја; каже: рука ми дошла као од камена, неће да се макне.... Ах, несрећниче, а!... Еле, кад се прекрсти, браћо моја, а вила се престаде смејати, па ти се наједаред заплака.... Плаче она, браћо моја, очи косом утире, а коса јој зелена, као, да рекнеш, конопља. Еле, погледа, погледа на њу Гаврила, пак је стаде питати: „Што ти, шумско зеље, плачеш?“ А вила ће њему: „Ниси се“, вели, „човече, требао крстити, но си требао живети са мном у весељу до конца днева твојих; а ја плачем и убијам се за то, што си се прекрстио; и нећу се ја сама убијати: убијај се и ти до конца жића твога“. Ту вам она, браћо моја, ишчезе, а Гаврили онај час би јасно, како ће, да рекнеш, из шуме изићи.... Само, од то доба, он куд год ходи, увек је невесео.

— Ех, брате! — проговори Феђа после неког ћутања: — ама како то да така шумска нечист може кристијанску душу да уквари, — та он је, ето, није послушао?

— Е, па ето, шта ћеш! — рече Костја. — И Гаврила је казивао, да је, вели, гласић у ње таки неки танан, жалостиван, као у жабе.

— Је л' то баш твој отац причао? — настављаше Феђа.

— Баш он. Ја сам лежао на креветцу, све сам чуо.

— Чудна ствар! Што да буде невесео?... Него мора да јој се допао, кад га је позвала.

— Да, допао се! — прихвати Иљуша. — Сутра! Хтела је да га голица, док не умре — ето шта је хтела. То виле раде.

— Него, видите л', и овде мора да има вила, — примети Феђа.

— Не, — одговараше Костја: — овде је место чисто, слободно. Једино што је река близу.

Сви ућуташе. Наједаред се, негде у даљини, растолегну отегнут, звонак, скоро јечећи звук, један од оних непојмљивих ноћних звукова, што се рађају посред дубоке тишине, дижу се, стоје у ваздуху и полагано се разилазе, као да умиру. Ти ослушнеш, — и учини ти се, као да нема ничега, а оно ипак звечи. Изгледаше, као да је неко дуго, дуго викао под самим хоризонтом, неко други опет као да му се одазвао из шуме танким, оштрим смехом, и слаби, пиштећи звиждук пролете над реком. Дечаци се погледаше, задрхташе....

— Часни крст нек нам је у помоћи! — шапну Иља.

— Ех, ви, смоље! — викну Павле: — ода шта сте се уплашили? Погледајте — кромпири се скували. (Сви се прикучише котлу и почеше јести кромпире, који су се пушили; само се Вања не мицаше.) А ти тамо? — рече Павле.

Но он не изиђе испод своје асуре. Котао се брзо сав испразни.

— А јесте л' ви, децо, чули: — шта се ономад десило у Варнавицама?

— Је л' на насипу? — запита Феђа.

— Да, да, на насипу, што се провалио. Е, ако мож' да буде нечисто место, оно је баш нечисто, и тако пусто, стравично. Свуд унаоколо некаке јаруге, провалије, а у провалијама пуно гуја.

— Но па шта се то десило? говори....

— А ево шта се десило. Ти, Феђа, можда не знаш, али су онде у нас сахранили утопљеника; а утопио се Бог зна кад, још кад је пруд био дубок; него гроб му се још види, али и он се једва види: тако, мала узвишица од земље.... Еле, ономад, зове надзорник псетара Јермила: иди, вели, Јермиле, на пошту. Јермил код нас увек иде на пошту: псе је своје све поморио: не држе му се нешто пси, просто никад нису могли да се одрже, а он је иначе

добар псетар, ништа му не можеш забавити. Еле пође ти Јермил по пошту, па се нешто задржао у вароши, но, а враћа се пијан, дабогме. А ноћ, и то јасна ноћ: месец сија.... Еле иде Јермил преко насипа: тако му испао пут. Јаше он тако, псетар Јермил, и види: на утопљениковом гробу јагњешце, тако бело, кудраво, лепо, па иде. Тада помисли Јермил: дед да га узмем, — што да пропадне? Те сиђе с коња и узе јагње на руке.... Е, а јагње — ништа. Пође Јермил коњу, а коњ се бечи на њега, рже, тресе главом; него он га умири, седе на њ с јагњешцетом и пође опет, а јагње држи пред собом. Гледа он у јагње, а оно се њему загледало право у очи. Би му врло незгодно, Јермилу псетару: шта је ово, вели, сад? — не сећам се да су кад овце неком тако у очи гледале! Него, ништа, поче тако да га глади по вуни, — каже му: „Беја, беја!" Кад ти наједаред и ован исклиби зубе, па и он њему: „Беја, беја"....

Још приповедач честито не изговори последњу реч, кад се наједаред оба пса у један мах подигоше, са уздрхталим лавежом јурнуше даље од ватре и ишчезоше у мраку. Сви се дечаци уплашише. Вања искочи испод своје асуре. Павлуша с виком јурну за псима. Њихов се лавеж брзо удаљаваше.... Зачу се узрујана трка узнемирене ергеле. Павлуша јасно викаше: „Зељов! Жујо!"... После неколико тренутака лавеж умуче; глас Павлов долеташе из даљине.... Прође још неко време; дечаци се погледаху збуњено, чисто као ишчекујући шта ће да буде.... Изненада се разлеже трупкање коња, који трчаше; он се нагло заустави код саме ватре, и с њега вешто скочи Павлуша, прихвативши му се за гриву. Оба пса такођер ускочише у осветљени круг и одмах седоше, исплазивши црвене језике.

— Шта је то тамо? — запиташе дечаци.

— Ништа, — одговараше Павле, махнувши руком на коња: — тако, пси нешто осетили. Ја сам

мислио: вук, — додаде он равнодушним гласом, брзо дишући свим грудима.

Ја и нехотице почех са уживањем посматрати Павлушу. Он беше врло леп у том тренутку. Његово ружно лице, које се беше зажарило и чисто као оживело услед брзог јахања, пламтело је неком смелом дрскошћу и тврдом одлучношћу. Без прутића у руци, усред ноћи, он је, без икаква предомишљања, полетео сам на вука.... „Ала је то славан дечко!“ мишљах ја, гледајући у њ.

— А је л' ко виђао овде вука? — запита бојажљиви Костја.

— Њих овде има увек много, — одговори Павле: — него они су опасни само зими.

Он опет седе крај ватре. Седајући на земљу, он случајно пусти руку на космати затиљак једнога пса, а обрадована животиња, која са признањем и поносом постранце погледаше у Павлушу, дуго не хтеде да уклони главу.

Вања се опет завуче под асуру.

— Ала је то страшно, Иљушка, што си нам сад причао! — проговори Феђа, који се, као син богатог сељака, држао као неки старешина, те би обично сам и давао правац разговору (иначе је сам он мало говорио, као бојећи се, да не унизи своје достојанство). Ђаво да их носи, а штета што ти пси прекидоше причу.... Него збиља, и ја сам слушао, да вам је то место нечисто.

— Је л' Варнавице?... Да шта ти мислиш! Још те како нечисто! Тамо су шта пута, кажу, и старог господина видели — покојног господина. Иде, кажу, у дугачком кафтану и све тако јечи, нешто тражи на земљи. Једаред га је срео деда Трофимић. — Шта, вели, баћо Иване Иванићу, изволеваш тражити на земљи?

— Зар га питао? — прекиде га изненађени Феђа.

— Да, питао га.

— Бо'ме је Трофимић јунак.... Но, а шта он?

— Тражим, вели, расковник-траву. Али тако потмуло говори, тако потмуло. — А на што ти, баћо Иване Иванићу, расковник-трава? — Гуши ме, вели, гроб ме гуши, Трофимићу: на поље хоћу, на поље....

— Гле ти, молим те! — примети Феђа: — као да је мало живео.

— Ви'те само чуда! прозбори Костја: — а ја сам мислио, да се мртви могу видети само о Задушницама.

— Мртви се у свако доба могу видети, — прихвати Иљушка, који је, колико сам могао приметити, боље од других знао сва сеоска веровања.... — А што кажеш о Задушницама, тада ти можеш и живог видети, то јест, чији је ред да умре. Треба само ноћу сести на црквену паперту, па гледати на пут. Сви ће они проћи испред тебе, коме је, на прилику, ред да умре те године. Ето код нас је лане баба Уљана ишла на паперту.

— Но, па је л' видела кога? — запита Костја са љубопитством.

— Дабогме да је видела. Најпре је седела дуго, дуго, никог није видела, ни чула.... само час по негде залаје псетанце.... Наједаред, гледа: иде путем дечко у самој кошуљици. Погледа, да види, кад тамо — Ивашка Федосјејев....

— Је л' онај, што је пролетос умро?

— Онај, онај. Иде, па и не диже главицу.... Али Уљана га познала.... Но, а после гледа: иде некаква жена. Она поче да се загледа, да се загледа, кад тамо, а то — Господе Боже! — она сама иде путем — сама Уљана!

— Зар баш она? — запита Феђа.

— Здравља ми, сама.

— Но, па шта, она ето још није умрла?

— Па нема још од то доба година дана. Ал' погледај је само: не знаш у чем јој се душа држи.

Сви опет ућуташе. Павле баци шаку сувих гранчица на ватру. Оне се јако зацрнеше према пламену, који изненада букну, запуцкараше и сташе се савијати, подижући нагореле крајеве. Одсевак светлости наже, дрхтећи на махове, на све стране, а нарочито у висину. Док се наједаред, Бог би га знао од куд, појави бео голуб, — налете право на светлост, бојажљиво се окреташе неко време на једном месту, сав осветљен огњеним блеском, и ишчезе, звекћући крилима.

— Мора да је залутао, — примети Павле. — Сад ће тако летети, догод не наиђе на што, па где на што наиђе, ту ће и остати до сванућа.

— А шта мислиш, Павлуша, — прозбори Костја: — да није то праведна душа летела на небо, а?

Павле баци другу шаку грања на ватру.

— Може бити, — проговори он на послетку.

— А кажи-дер молим те, Павлуша, — поче Феђа: — и код вас се у Шаламову видело некакво небеско привиђење*).

— Је л' оно, кад се није сунце видело? Дабогме.

— Мора да сте се уплашили?

— Па, да видиш, нисмо се само ми уплашили. Наш господин, и ако нам је тумачио у напред, како ће вели бити привиђење, но кад наиђе мрак, и сам се, кажу, тако престравио, да није знао шта ће. А у кући за дворску чељад, једна редуша, па чим се смрачило, а она ти лепо зашла, па кукачем све лонце на пећи поразбијала. „Ко ће, вели, сад јести — дошо је смак света“. А купус се просу. А код нас у селу, брате, почо свет да прича, да ће, кажу, бели вукови по земљи јурити и људе јести, и грабљива ће птица полетети, па ће чак и Тришка доћи**).

---

*) Тако сељаци код нас називају помрачење сунца. —

**) У веровању, о „Тришки“, крије се по свој прилици легенда о антихристу.

— А какав је то Тришка? запита Костја.

— А зар ти не знаш? — живо прихвати Иљуша: — е, брате, а откален си ми ти, кад ти Тришку не знаш? Па ви онда у вашем селу не знате ни где се теле веже! Тришка — то ће ти да буде такав човек чудноват, па кад дође, нико га на свету неће моћи ухватити: ето такав ће то бити чудан човек! Хоће, на прилику, да га ухвате сељаци: изиђу на њ с моткама, опколе га, но а он ће им тако засенити очи — тако ће им засенити очи, да ће се сами међу собом побити. Метну га, на прилику, у апсу, — а он ће заискати да се напије воде из крчага: донеће му се крчаг, а он ће се загњурити у њ, и наједаред ће га нестати, као да га није ни било. Ако га окују, он ће лупнути длан о длан, а окови ће спасти. Па ће вам поћи тај исти Тришка по селима и по варошима; и тај ће Тришка, лукави човек, саблажњавати народ кристијански.... но а нико му ништа неће моћи учинити.... Ето такав ће ти то бити чудан и лукав човек.

— Дабогме, — настављаше Павле својим полаганим гласом: — такав. И, ето, њега су код нас и чекали. Говорили су стари људи: Ето, веле, чим, почне привиђење небеско, ето и Тришке. Еле поче привиђење. Испаде сав народ на улицу, у поље, чекају, шта ће бити. А код нас је, ви већ знате, место видно, згодно. Гледају — кад наједаред од суседног села с брда иде некакав човек, тако чудноват, глава тако необична.... Кад наједаред, сви стадоше викати: „ајаој, ено Тришке! ајаој, ено Тришке!“ па куд које! Наш кмет шмурну у ендек; жена му се укочила код капије, па ни маћи, виче као из мртвих, своје је рођено псето тако заплашила, да се оно отело с ланца, па преко плота, па у шуму; а Кузкин отац, Дорофјејић, скочио у овас, чучнуо, па пућпуриче као препелица, — ко вели: „ваљда ће, несретник, имати сажаљења према птици“. Ето тако се сви

престравили!... А, тај човек, што је ишао, био је наш бачвар, Вавила: купио на пијаци нов жбан, па натакао човек празан жбан на главу.

Сви се малишани насмејаше и опет ућуташе на тренутак, као што то често бива с људима, који се разговарају на отвореном пољу. Ја погледах око себе: свечано и величанствено стојаше ноћ; влажну свежину позног вечера смени поноћна сува топлота, и још је дуго имала да лежи као неки мек покривач на заспалим пољима; још је много времена остало до првог шума, до првих јутарњих капи росе. Месеца не бијаше на небу: он у то доба касно изгреваше. Изгледаше да безбројне златне звезде све тецијаху у правцу кумовске сламе, надмећући се у треперењу; и, одиста, гледајући у њих, ви као да сте и сами нејасно осећали силовит, непреставан лет земљин.... Чудан, оштар, болан крик растолегну се наједаред два пута једно за другим над реком и, после неколико тренутака, понови се још из веће даљине....

Костја се уздрхта.... „Шта је то?“

— То чапља виче, — мирно примети Павле.

— Чапља, — понови Костја.... А шта сам ја Павлуша, синоћ чуо, — додаде он, поћутавши малко: — ти, можда знаш....

— Шта си чуо?

— А ево шта сам чуо. Ишао сам из Камене Греде у Шашкино; с почетка сам ишао кроз наше лесково шипражје, а после лугом — знаш — тамо где се завршује провалијом, — тамо је бучило*); знаш ваљда, оно је све обрасло трском; еле, пођем вам ја, браћо моја, поред тога бучила, кад неко зајаука баш из тог бучила, али тако жалостивно, жалостивно: у-у.... у-у... у-у! Мене такав страх обузе,

*) Бучило — дубока јама са пролетњом водом, која је остала, пошто се снегови отопили и која ни лети не пресахњује. — Т. (У нас — бистијерна. — Прев.)

браћо моја: ноћно доба, а и глас тако жалостиван. Дође ми да се и сам заплачем.... Шта би то могло бити, а?

— У то су бучило преклане разбојници утопили Аћима шумара, — примети Павлуша: — па се сад то, можда, његова душа жали.

— Даклем још и то! — примети Костја, разрогачивши своје и онако велике очи.... Ја нисам ни знао да су Аћима у то бучило утопили: иначе бих се још горе уплашио.

— А кажу, имају таке неке мајушне жабице — настављаше Павле, — што се тако жалостивно дeру.

— Жабе? не, не, то нису биле жабе.... какве би то.... (Чапља опет викну над реком.) — Ђаво да је!... — и нехотице изговори Костја: — баш као да се вилењак дере.

— Вилењак се не дере, он је нем, — прихвати Иљуша: — он само у дланове пљеска и праштн.

— А ти си га, бој се, видео, тог вилењака? — подругљиво га прекиде Феђа.

— Не, нисам га видео, и не дао ми Бог да га видим: али су га други видели. Етоономад тако наишао на једног нашег сељака: водио га, водио га по шуми, и све око једне исте пољане.... Једва некако пред зору нађе кућу.

— Но, па је л' га видео?

— Видео га је. Каже, таки стоји велики, велики, мрачан, заклоњен, баш као за неким дрветом, не мож' добро разабрати, као да се од месеца крије, и гледи, гледи оним очекањама, трепће, трепће....

— Их, брате! — крикну Феђа, лако задрхтавши и смакнувши плећима: — пфу!...

— И што ли се коти та поган на свету? — примети Павле: — јес, Бога ми!

— Не псуј га: може од куд да те чује, — примети Иља.

Наста опет ћутање.

— Погледајте, погледајте, децо, — одјекну наједаред детињи глас Ваћкин: погледајте, Божје звездице, — као пчеле да се изројиле.

Он промоли своје свеже детиње лице испод асуре, одупре се на шачицу и полагано подиже у вис своје велике, тихе очи. Очи свих дечака подигоше се к небу и дуго се не спуштаху.

— А је л', Вања, — љубазно проговори Феђа: — шта ти ради твоја сестра Ањутка?

— Здрава је, — одговори Вања, малко рскајући.

— Реци јој, што не дође некад код нас.

— Ја не знам.

— Кажи јој да дође.

— Казаћу.

— Кажи јој да ћу јој дати медених колача.

— А хоћеш ли и мени дати?

— И теби ћу дати.

Вања уздахну.

— Не, не, мени не треба. Боље подај њој: она нам је тако добра.

И Вања опет положи своју главу на земљу. Павле устаде и узе у руку празан котлић.

— Куда ћеш? — запита га Феђа.

— На реку, да захватим воде: пио бих воде.

Пси се дигоше и пођоше за њим.

— Пази, немој да паднеш у реку! — викну Иљуша за њим.

— А што да падне? — рече Феђа: — он ће пазити.

— Да, пазиће. Може свашта да буде: он ће се, ето, нагнути, почеће да захита воду, а водени ће га вилењак зграбити за руку и повући га к себи. После ће свет рећи: пао дечко у воду.... А од куд је пао? Е — ено га, уђе у трску, додаде он, ослушкујући.

Трска збиља шушташе, размичући се.

— А је л' истина, запита Костја: — да је луда Акуљина од то доба и сишла с памети, како је била у води?

— Дабогме да је од то доба.... Ето каква је сад! А кажу, пре је лепотица била. Водени ју је пореметио. Мора да се није надао да ће је људи скоро извадити. Е, па тамо ју је, на дну, и пореметио.

(Ја сам не једаред виђао ту Акуљину. Покривена дроњцима, страшно мршава, са црним као угаљ лицем, помућеним погледом и вечно исклибљеним зубима, она игра по читаве сате на једном месту, ма где на друму, јако притиснувши коштате руке на груди и полагано се премештајући с ноге на ногу, као дивља зверка у крлетци. Она ништа не разуме, ма шта да јој се каже, и само се овда онда грчевито смеје.)

— А кажу, настављаше Костја, да је Акуљина зато и скочила у воду, што ју је љубазник обмануо.

— Да, зато.

— А сећаш се Васје? — тужно додаде Костја.

— Ког Васје? — запита Феђа.

— Па знаш оног, што се удавио, — одговараше Костја: — баш ето у тој реци. А какав је то дечко био! и-их, какав је дечко био! А како га је волела мајка, Фјоклиста! И баш као да је слутила, иста Фјоклиста, да ће му вода доћи главе. Знам тако, пође Васја с нама, децом, лети, на реку, да се купамо, — а она се сва уздрхти. Друге жене ништа, а Фјоклиста остави корито на земљу, па га стане викати: „врати се, каже, врати се, душо моја! ох, врати се, соколе материн!“ — И како се удави, Бог би га знао. Играо се код обале, и мати му је ту била, купила сено; наједаред чује, као да неко пушта бобуке по води, — кад погледа онамо, а то само Васјина капица по води плови. И ето, од то доба ни Фјоклиста није при себи: — дође, па

легне на оно место, где се удавио; легне вам, браћо моја, па тек запева неку песмицу, — сећате се, Васја је певао таку песмицу, — па ето њу запева, а овамо плаче, плаче, све се гуши, горко се Богу жали....

— А ево иде Павлуша, — рече Feђа.

Павле приђе ватри с пуним гвоздењаком у руци.

— Бо'ме, децо, — поче он, поћутавши: — није добро.

— А што? — хитлено запита Костја.

— Чуо сам Васјин глас.

Сви задрхташе.

— Шта то говориш? — протепа Костја.

— Бога ми. Таман ја почео да се сагибам, кад наједаред чујем, неко ме зове Васјиним гласом, па као да је испод воде: „Павлуша, о Павлуша, оди овамо". Ја се брже уклоних. Али воде сам ипак захватио.

— Ах, Господе! ах, Господе! — проговорише дечаци, крстећи се.

— Па то је тебе водени звао, Павле — додаде Феђа.... — А ми смо баш Васју спомињали.

— Ах, то је рђав знак, — проговори Иљуша, развлачећи.

— Но, но — није то ништа; нека! — изговори Павле одлучно и седе опет: — што ти је суђено, од тог не утече.

Дечаци се примирише. Видело се, да су речи Павлушине учиниле на њих дубок утисак. Они се сташе намештати око ватре, као да се спремаху да спавају.

— Шта је то? — запита наједаред Костја, уздигнувши главу.

Павле ослушну.

— То шљуке лете, звижде.

— А куда то оне лете?

— Па тамо, где, кажу, нема зиме.

— А зар има така земља?

— Има.

— Далеко?

— Далеко, далеко, преко топлих мора.

Костја уздахну и затвори очи.

Већ је више од три сата било протекло од оног доба, како сам се придружио дечацима. Месец изгреја најзад; ја га не опазих одмах: тако беше мали и узан. Ова безмесечна ноћ као да још увек беше онако величанствена, као и пре.... Но већ се ка мрачном крају земље беху приближиле многе звезде, што још недавно високо стојаху на небу; све се унаоколо савршено ућута, као што се обично све умирује пред зору: све спаваше снажним, непомичним, праскозорним сном. У ваздуху већ не мирисаше тако јако, - у њему као да се по ново разлеваше влага.... Нису дуге летње ноћи!... Разговор дечји гасио се заједно са огњевима.... Чак су и пси дремали; коњи, колико сам могао да уочим према једва приметној, слабо струјећој светлости звезда, такођер лежаху, оборивши главе.... Обузе ме лак занос; он пређе у дремеж.

Свежа струја прелете по моме лицу. Ја отворих очи: свањиваше. Још се нигде не указиваше румен, но исток се већ беласаше. Све се унаоколо могаше видети, премда нејасно. Бледосиво небо постајаше светло, хладно, плаво; звезде час трептаху слабом светлошћу, час ишчезаваху; одвугну земља, озноји се лишће, овде онде сташе се разлегати живи звуци, гласови, и слаб, рани ветрић већ поче да лута и да лепрша над земљом. Моје му се тело одазва лаком, веселом дрхтавицом. Ја хитро устадох и пођох дечацима. Они сви спаваху као заклани око ватре, која слабо тињаше; само се Павле у полак диже и пажљиво ме погледа.

Ја му климнух главом и пођох својим путем низ реку, која се пушила. Још ја не бејах од-

макао ни за две врсте, а око мене, по широком мокром лугу, и напред, по позеленелим хумовима, од шуме до шуме, и за мном по дугом прашњавом друму, по блиставом, поруменелом жбуњу, и по реци, која се стидљиво плавила испод све ређе магле — заструјаше најпре румени, затим црвени потоци младе, огњевите светлости.... Све се крену, пробуди, запева, зажубори, проговори. На све стране се као зрачни дијаманти засијаше крупне капље росе; мени у сретање, чисти и јасни, као да су и они умивени јутарњом свежином, долетеше звуци звона, и наједаред пролете поред мене познати чопор коња, који су гонили познати нам дечаци....

Морам, на жалост, додати, да Павле још те године премину. Није се удавио; пао с коња, па се убио. А штета! — беше славно момче!

КАСЈАН СА КРАСИВЕ МЈЕЧИ

Враћао сам се из лова у расклиманим колима и, клонуо од загушне запаре летњег облачног дана (познато је да у таке дане омара зна бити још несноснија, но у ведре дане, особито кад нема ветра), дремао сам и дрмусао сам се, мрачно и стрпљиво предавши се на милост и немилост ситној белој прашини, што се непрестано подизала са искварена пута испод точкова, који беху расушени и страшно клопараху, — кад ми наједаред упадоше у очи необичан немир и узбуђени покрети тела мога кочијаша, који је све до тог тренутка дремао још јаче, но ја. Он поче трзати уздама, узврпољи се на свом седишту и поче викати на коње, погледајући непрестано некуд у страну. Ја се осврнух. Ми иђасмо широком узораном равницом; необично положитим, таласастим падинама спуштаху се у њу осниживи, такођер узорани брежуљци; поглед обухваташе свега неких пет врста пустог простора: у даљини — омањи брезови забрани са својим округласто-зупчастим китама једини су кварили скоро праву црту хоризонта. Узане путање отезаху се по пољима, ишчезаваху у дубодолинама, извијаху се по обрешцима, и на једном између њих, који на једно пет стотина корака испред нас пресецаше наш пут, приметих

као некакву гомилицу људских обличја, која се креташе.

То беше погреб. Напред у колима, која је вукло једно кљусе, полагано се возио свештеник; клисар је седео до њега и терао коња; за колима четири гологлава сељака ношаху сандук, покривен белим покровом; две жене иђаху за сандуком. Танак жалостиван гласић једне између њих долете до мога ува; ја ослушнух: она нарицаше. Сетно се разлегаше посред пустих поља та треперава, једнолика, безнадно-тужна песма. Мој кочијаш потера коње: он хтеде да обиђе тај погреб. Срести на путу мртваца — рђав је знак. Њему доиста пође за руком да умакне пре но што се покојник приближио нашем путу; но још се ми не одмакосмо ни за сто корачаји, кад се наша кола наједаред јако труцнуше, изериш е и у мало не претурише. Кочијаш заустави захуктане коње, махну руком и пљуну.

— Шта је сад? — запитах ја

Мој кочијаш сиђе с кола ћутећки и не журећи се.

— Ама шта је?

— Осовина се скрхала.... изгорела, — мргодно одговараше он, и с таким негодовањем поправи наједаред ам на логову, да се овај већ сасвим био накренуо да падне, али се одржа, фркну, стресе се и необично се спокојно поче чешати зубом сниже колена предње ноге.

Ја сиђох и постојах неко време на путу, збуњено се предавајући осећању непријатне неодлучности. Десни се точак беше скоро сасвим подвукао под кола и чисто као с немим очајањем дизаше у вис своју главчину.

— Шта ћемо сад? — запитах ја на послетку.

— Ено ко је крив! — рече мој кочијаш, показујући камџијом на спровод, који, међутим, беше већ скренуо на друм и приближаваше нам се: —

ја сам то већ запамтио, — настављаше он: — кад сретнеш покојника, снаћи ће те шта било.... Да.

И он опет насрну на логова, који, видећи његово нерасположење и суровост, одлучи да остане непомичан, и само кад и кад скромно помахиваше репом. Ја пројох једаред, двапред тамо амо, па се и опет зауставих пред точком.

Међутим нас покојник стиже. Тихо скренувши с пута на траву, отеже се поред наших кола тужан спровод. Ја и кочијаш скидосмо капе, поздрависмо се са свештеником, погледасмо се са онима што ношаху покојника. Они тешко корачаху; високо се дизаху њихове широке груди. Једна између двеју жена, што иђаху за сандуком, беше врло стара и бледа; непомичне њене црте, немилосрдно унакажене тугом, ношаху на себи израз строге, свечане важности. Она иђаше ћутећки, овда онда принoсећи мршаву руку ка танким упалим уснама. У друге жене, младог чељадета од једно двадесет и пет година, очи беху црвене и влажне, а лице све подбуло од плача; кад дође до нас, она престаде нарицати и покри се рукама.... Но за мало па нас спровод обиђе, изиђе опет на друм, и опет се стаде разлегати њена жалостивна песма, која душу раздираше. Немо испративши очима сандук, који се равномерно колебаше, мој се кочијаш окрете мени.

— То Мартина дрводељу сахрањују, — проговори он: — из Рјабе.

— А од куд ти знаш?

— Познао сам по женама. Она старија — то му је мати, а млађа — жена.

— Је л' био болестан, шта ли?

— Да.... врућица.... Ономад је управник слао по дохтура, али дохтур не беше код куће.... А био је ваљан дрводеља; хтео је неки пут да претера у пићу, али је мајстор био добар. Ви'ш како му жена горко плаче.... Него, женама је лако плакати: њине

су сузе јефтине. Женске су сузе што и вода.... Дабогме.

И он се саже, провуче се испод узде логовљеве и ухвати се обема рукама за лук над рукуницама.

— Него, приметих ја: шта ћемо ми сад?

Мој се кочијаш одупре коленом у логовљево плеће, тресну једно двеаред луком над рукуницама, поправи седиште, за тим се опет провуче испод логовљеве уздице и, мунувши коња успут у ноздрве, приђе точку — приђе и, не спуштајући с њега погледа, полагано извади испод скута од кафтана бурмутицу, натенане отвори поклопац, натенане стрпа у бурмутицу своја два дебела прста (и та два једва уђоше), прочепрка мало по бурмуту, накриви већ у напред нос, за тим поче шмркати са прекидима, пратећи сваки чупак дуготрајним стењањем и, болно жмиркајући и трепћући сузним очима, утону у дубоко ћутање.

— Но, шта велиш? — проговорих ја на послетку.

Кочијаш мој брижљиво метну бурмутицу у шпаг, намаче капу на очи и то без помоћи руку, једино покретом главе, и замишљено се стаде пењати на своје седиште.

— Ама куда ћеш ти? — запитах га ја зачуђено.

— Извол'те сести, — спокојно одговараше он и скупи уздице.

— Па на чем ћемо?

— Не брините.

— А осовина....

— Само ви седите.

— Ама осовина ти се скрхала.

— Скрхала се, дабоме да се скрхала; али до новог селишта ћемо доћи.... наравно, кораком. Ето ту за шумом има једно селиште. Зову га: Јудини.

— И ти мислиш да ћемо доћи?

Мој ме кочијаш не удостоји погледа.

— Боље да ја пођем пешке, — рекох ја.

— Како је по вољи....

И он махну бичем. Коњи кренуше.

Ми збиља дођосмо некако до тог селишта, премда се десни предњи точак једва држао и необично се чудновато окретао. На једном обрешку он у мало што не спаде; но мој кочијаш љутито викну и ми се срећно спустисмо.

Селиште Јудини састојало се из шест ниских и малених колиба, које се већ беху изериле, премда, по свој прилици, не беху одавна подигнуте: дворишта им не беху сва ограђена плотом. Улазећи у тај заселак, ми се ни с ким живим не сретосмо, чак ни пиладн не беше на улици, ни паса, само један црн кусоња брзо искочи пред нас из сасвим сасушена валова, куда га је, по свој прилици, била нагнала жеђ, и одмах, без лавежа, стрмоглавце јурну под капију. Ја сврatих у прву колибу, отворих ходничка врата, викнух домаћине, — нико ми се не одазва. Ја викнух још једаред: гладно мачје маукање зачу се иза других врата. Ја их гурнух ногом, мршава мачка шмурну поред мене, севнувши у мраку зеленим очима. Ја се нагох главом у собу, погледах: мрачно, задимљено и празно. Пођох у двориште, ни тамо не беше никог.... У прегради замуча теле; хрома, сива гуска одшантуца малко у страну. Ја пређох у другу колибу, — и у другој колиби ни живе душе. Ја на двориште....

На самој средини сунцем веома обасјаног дворишта, на најжешћој припеци, лежаше потрбушке, покривен преко главе гуњцем, као што ми се учини, некакав дечко. На неколико корака од њега, поред изрганих таљига, стајаше, под сламним наслоном, мршав коњ у искиданом аму. Сунчана светлост, која јако струјаше кроз рупице на изанђалој кровини, шараше омањим сјајним пољима његову чупаву

црвено-мрку длаку. Одмах до наслона, у високој птичјој кућици, брбљаху чворци, са мирном радозналошћу погледајући на ниже из свог ваздушног боравишта. Ја приђох спавачу, и почех га будити....

Он подиже главу, опази ме и одмах скочи на ноге.... „Шта је, шта треба? шта желите?“ — поче мрмљати онако бунован.

Ја му не одговорих одмах: тако ме изненади његова појава. Замислите себи патуљка око својих педесет година (или нешто више) са ситним, препланулим и збрчканим лицем, шиљастим носићем, кестенастим, једва приметним очицама и кудравом, густом, црном косом, која се, као капица на гљиви, била раширила на мајушној му главици. Све тело његово беше необично слабуњаво и мршаво, и савршено је немогућно исказати речима, у коликој је мери необичан и чудан био његов изглед.

— Шта желите? — запита ме он опет.

Ја му објасних, у чем је била ствар; он ме слушаше, не спуштајући с мене својих очију, које полако мигаху.

— Па бисмо л' како могли добити нову осовину? — рекох ја најзад; — ја бих драге воље платио.

— А ко сте ви? да не будете ловци? — запита он, измеривши ме погледом од главе до пете.

— Ловци.

— Птичице небеске убијате?... зверје шумско?... И зар вас није жао Божје птичице убијати, крв невину проливати?

Чудни старчић говораше отежући. Звук ме његова гласа такођер зачуди. У њему не само да се не осећаше ништа старачко, немоћно, — но он беше за чудо сладак, млад и скоро женски нежан.

— Осовине немам, — додаде он после краћег

ћутања: — та ту није добра (он показа преме својим малим колима), — у вас знам да су кола велика.

— А би л' се могло наћи у селу?

— Зар је ово неко село!... А нема никог ни код куће: све је на раду. Пођите својим путем, — рече он наједаред и леже опет на земљу.

Ја се никако нисам надао таком свршетку.

— Чуј, старче, — проговорих ја, дотакнувши се његова рамена: — учини ми љубав, помози.

— Идите с милим Богом! Ја сам уморан: био сам у вароши, — рече ми он, и повуче себи гуњац на главу.

— Ама молим те, — настављах ја: — ја.... ја ћу платити.

— Не треба мени твоја плата.

— Ама молим те, старче....

Он се подиже у полак и седе, скрстивши своје танане ноге.

— Ја бих те, најпосле, могао одвести у шуму, у крчевину. Ту су код нас неки трговци купили шуму, — Бог им судио, тамане нам шуму, и канцеларију су начинили, Бог им судио! Тамо би код њих могао наручити осовину, или купити готову.

— Врло лепо! — радосно кликнух ја. — Врло лепо!... хајдемо.

— Храстову осовину, добру, — настављаше он, не дижући се с места.

— А је л' далеко та крчевина?

— Три врсте.

— Па не браним! донде можемо и на твојим колима доћи.

— Ама....

— Но, но, хајдемо, рекох ја: — хајдемо, старче! Мој нас кочијаш чека на улици.

Старац нерадо устаде и изиђе са мном на улицу. Мој је кочијаш био страшно узбуђен: беше пошао да напоји коње, али је воде у бунару било нео-

бично мало, и укус јој је био рђав, а то је, као што веле кочијаши, најважнија ствар.... Него, кад угледа старца, он се исклиби, махну главом и викну:

— А, Касјанчићу, здраво!

— Здраво, Јерофеје, човече праведниче! — одговори Касјан сетним гласом.

Ја одмах саопштих кочијашу шта ми Касјан предлаже; Јерофеј изјави да пристаје и уђе у двориште. Док је он смишљеном журбом испрезао коње, старац стајаше, наслонивши се раменом на вратнице, и сетно погледаше час на њега, час на мене. Он као да се колебаше: колико сам могао приметити, њему наша посета не беше најпријатнија.

— А зар су и тебе преселили? — запита га наједаред Јерофеј, скидајући колски лук.

— И мене.

— Ех! — проговори мој кочијаш кроз зубе. — Знаш, Мартин дрводеља.... ти ваљда знаш Мартина из Рјабова?

— Знам.

— Умро је. Малочас смо му срели спровод.

Касјан задрхта.

— Умро? – проговори он и загледа се у земљу.

— Да, умро. А што га ниси излечио, а? Јер ти, чујем лечиш, ти бајеш?

Мој се кочијаш очигледно забављао, исмевао са старцем.

— А јесу л' то твоја кола, а? — додаде он, указујући на кола раменом.

— Моја.

— Кола и по! — додаде он, и, дохвативши их за рукунице, у мало их сасвим не претури.... Кола!... Па како ћете отићи до крчевине?... Наш коњ не може ући у те рукунице: наши су коњи велики, — а шта је ово?

— Па ја не знам, одговараше Касјан: — на

чем ћете поћи; мањ на овом мом кљусету, — додаде он са уздахом.

— Зар на том? прихвати Јерофеј и, пришавши Касјановом кљусенцету, презриво га гурну средњим прстом десне руке у врат. Зар не видиш да је заспо, — додаде он с прекором.

Ја замолих Јерофеја да упрегне што пре. Ја баш нарочито хтедох да пођем с Касјаном у крчевину: тамо често има тетребова. Кад су таљиге већ биле сасвим готове, и ја се некако са својим псетом наместих на њином извитопереном дну од луба, а Касјан, згурен и, као и пре, сетан, такођер сеђаше на предњој дасци, — Јерофеј ми приђе и, с тајанственим изразом на лицу, прошапта:

— Добро сте учинили, баћо, што сте са њим пошли. Јер он је таки.... он је јуродивац*), а зову га Бува. Ја не знам, кад га брже прозресте....

Ја већ хтедох да приметим Јерофеју, како ми се до сад чинило да је Касјан веома паметан човек, али мој кочијаш одмах настави истим гласом:

— Ви само, овај, пазите, да вас одведе куд сте пошли, да не залутате. А осовину извол'те сами изабрати: узмите што јачу.... А је л', Буво, — додаде он гласно: — би л' се могло где код вас хлеба наћи?

— Потражи, можда ће се и наћи, — одговори Касјан, трже уздицама и ми пођосмо.

Његово коњче, на моје велико чудо, касаше врло добро. За време свега пута Касјан све једнако ћуташе и на моја питања одговараше кратко и нерадо. Брзо дођосмо до крчевине, а после се докотурасмо и до канцеларије, високе куће, што уса-

*) Јуродивац је слабоуман човек; но тим се именом означује и једна врста људи, који се налазе као у неком верском заносу. Њихов је ум обично довољно, али једнострано развијен. Они су у стара времена били веома уважавани; мислило се да су обдарени способношћу да предвиђају шта ће бити у будућности. — *Прев.*

мљено стајаше над омаљом провалијом, која на брзу руку беше опасана насипом и претворена у рибњак. Ја нађох у тој канцеларији два млада трговачка помоћника, с белим као снег зубима и слатким, обешењачким осмехом, купих од њих осовину и упутих се крчевини. Ја мишљах да ће Касјан остати код коња, да ће ме чекати, но он наједаред пријђе мени.

— А је л' ти идеш да убијаш птичице? — проговори он: — а?

— Да, ако нађем.

— Идем и ја с тобом.... Могу л'?

— Можеш, можеш.

И ми пођосмо. — То место, где шума беше посечена, отезаше се тако за једну врсту. Ја, признајем, више гледах на Касјана, но на своје псето и на лов. Нису га у залуд прозвали Бувом. Његова црна, ничим не покривена главица (у осталом, његова коса могла је да замени ма какву капу) непрестано се указивала и губила у џбуњу. Он је ишао необично хитро и све као да је подскакивао у ходу, непрестано се сагибао, брао некакве травке, трпао их под пазухо, мрмљао нешто сам за се и непрестано погледао у мене и у моје псето, али таквим испитујућим, чудним погледом. У сниским џбуновима и по искрченим местима често бораве неке мале сиве птичице, које се час по премештају с дрвцета на дрвце и звижде, изненада понирући у лету. Касјан им подражаваше, натпеваше се с њима; млада препелица полете, пућпуричући, баш испред његових ногу, — он запућпурика за њом; шева се стаде спуштати над њим, трепћући крилима и звучно певајући — Касјан јој се придружи и запева исто као и она. Са мном никако и не ступаше у разговор.

Време беше дивно, још дивније но пређе; но врућина никако да умине. Преко јасног неба једва приметно одмицаху високи и ретки облаци, нажутобели, као пролетњи одоцнели снег, расплинути и

лаки као памук, мењаху се полагано али очевидно сваког тренутка: ти облаци као да су се топили и и ишчезавали у небеској пучини, и од њих не падаше никаква сенка. Ја и Касјан дуго врљасмо по крчевини. Млади изданци, који не беху више порасли од аршина, окружаваху својим танким, глатким стабаџљикама поцрнеле, ниске пањеве; округле, гљивасте израсли са сивим ивицама, оне исте израсли, од којих се вари труд, припијаху се уз те пањеве; јагоде пуштаху поврх њих своје ружичасте вреже; одмах до њих тискаху се једна уз другу читаве гомиле гљива. Ноге су нам непрестано западале и запињале за густу траву, која се беше чисто успарила од врелог сунца; свуда је све нешто титрало пред очима од оштрог металног сјаја младог црвенкастог лишћа на сниском дрвећу; на све стране се шарениле плавичасте ките граорице, златне чашице копитца, полак љубичасти, полак жути цветићи дана и ноћи; овде онде, поред запуштених путања, на којима трагови од точкова беху обележени пругама неке црвене ситне травчице, дизале се у хватове сложене гомиле дрва, поцрнелих од ветра и кише. Слаба сенка падаше од њих у облику косих четвороугаоника, — друге сенке не беше нигде. Лак поветарац час би почео да пирка, час би се смирио: дуне наједаред право у лице и као да се разигра, — све унаоколо радосно почне да жубори, да се повија, и да се креће, нежно почну да се лелујају гипки врхови папратњака, — ти му се обрадујеш.... но док си оком тренуо, а он опет клонуо, и све се опет утишало. Само што зрикавци сложно зриче, као да су се нешто јако наљутили, — и заморан је тај непреставни, кисели и сувопарни звук. Он се слаже са упорном подневном јаром; он као да је рођен од ње, као да га је она и дозвала из усијане земље.

Не нашавши ни једно легло, дођосмо најзад до

новог шестара. Ту се недавно одсечене јасике тужно пружаху по земљи, пригњечивши и траву, и ситно шипражје; на једнима од њих лишће још зелено, али већ свенуло, млитаво је висило са непомичних гранчица; на другима се оно беше већ сасвим осушило и усковрнуло. Од свежих златасто-белих иверака, који читавим гомилама лежаху око светловлажних пањева, пиркаше нарочит, необично пријатан, горак мирис. У даљини, ближе ка шумици, потмуло лупаху секире, и овда онда, свечано и тихо, као да се клања и шири руке, падало је лиснато дрво....

Дуго не могох да наиђем ни на какву дивљач; најзад, из широког храстовог џбуна, кроз који беше прорастао пелен, полете прдавац. Ја испалих пушку; он се преврну у ваздуху и паде. Зачувши пуцањ, Касјан брзо покри очи руком и не маче се, док ја по ново не напуних пушку и не подигох прдавца. А кад пођох даље, он приђе оном месту, где беше пала убијена птица, наже се над траву, на коју беше бризнуло неколико капи крви, замаха главом, бојажљиво погледа на мене.... После сам чуо, како је шапутао: „Грехота!... Од Бога грехота!“

Припека нас нагна, најзад, да уђемо у шумарак. Ја се бацих под висок лесков шипраг, над којим млад, стасит клен беше лепо раширио своје вито грање. Касјан седе на дебљи крај одсечене брезе. Ја га узех посматрати. Лишће се лако лелујало у висини, а његове ретко-зеленкасте сенке тихо су клизиле тамо амо по Касјановом слабодушном телу, којекако замотаном у сури гуњац, и по његовом ситном лицу. Он не подизаше главе. Кад ми досади његово ћутање, ја легох на леђа и почех са уживањем посматрати мирну игру испреплетаног лишћа на далеком светлом небу. За чудо је пријатно осећање лежати на леђима у шуми и гледати у вис! Вама се чини да гледате у бездано море, да се оно бескрајно раширило *под* вама, да се дрва не дижу од

земље, но, као неке жиле од огромног растиња, спуспуштају, одвесно падају у оне као стакло јасне таласе; лишће на дрвећу час се сија као смарагд, час се згушњава у златасто, скоро црно зеленило. Где било, далеко, на крај крајичка танке гранчице, непомично стоји усамљен листић на плаветном парченцету прозрачног неба, а одмах до њега нија се други, подсећајући вас својим покретима на игру рибљег репа, као да је тај покрет својевољан и као да није изазван ветром. Као чаробна подводна острва тихо допливавају и тихо пролазе бели округли облаци, — и гле, наједаред све то море, тај огњевито сјајни ваздух, те гранчице и лишће, обасјано сунцем — све то заструји, задрхти тренутним сјајем, и настане неко свеже, уздрхтано шаптање, налик на бескрајно ситно пљускање изненада надошлих таласића. Ви се не крећете, но гледате: и немогућно је изразити речима, како вам радосно и тихо и слатко буде у срцу. Ви гледате: — оно дубоко, чисто небеско плаветнило буди на вашим устима осмех, невин, као што је оно само; као и они облаци по небу, и, као заједно с њима, кроз вашу душу у лаганом низу пролазе срећне успомене, и све вам се чини да поглед ваш одлази даље и даље, па вуче и вас за собом у онај спокојни, сјајни бездан, и немогућно вам је да се отргнете од те висине, од те дубљине....

— Господине, о господине! — проговори наједаред Касјан својим јасним гласом.

Ја се с чуђењем подигох; до сад је он једва одговарао на моја питања, а сад сам проговорио.

— Шта желиш? — запитах ја.

— А што ти уби ону птичицу? — поче он, гледајући ми право у лице.

— Како зашто?... Прдавац је дивљач: он се једе.

— Ниси ти њега зато убио, господине: зар ћеш ти њега јести! Ти си њега зарад своје забаве убио.

— Па ето и ти, бој се, једеш гуске или кокоши.

— Та је птица од Бога за човека одређена, а прдавац је птица слободна, шумска. И није само он: има ње много — свакојаке шумске твари, и пољске, и речне твари, и ритске, и ливадске, и брдске, и долинске — и грех је убијати је, и нека је, нек живи на земљи до свога умрлог часа.... А човеку је храна одређена друга; храна му је друга и друго пиће: хлеб — Божја благодат, и воде небесне, и питоме твари од древних отаца.

Ја с чуђењем погледах у Касјана. Речи су његове текле слободно; он их није тражио, он говораше с тихим одушевљењем и смерним достојанством, овда онда затварајући очи.

— Па то је онда грех и рибу убијати? — запитах ја.

— Риба има хладну крв, — одговори он уверено: — риба је створ нем. Она нит се чега боји, нит се кад радује: — риба је створ бесловесан. Риба не осећа, њена ни крв није жива.... Крв, — настављаше он, поћутавши неко време, — света је ствар крв! Крв сунца Божјег не види, крв се крије од света.... велики је грех показати свету крв, велики грех и страхота.... Ох, велики!

Он уздахну и обори поглед. Признајем, ја с великим изненађењем погледах на овог чудног старца. Његов говор није личио на сељачки говор: тако не говори прост народ, а и говорџије тако не беседе. Тај језик, тако смишљено свечан и чудан.... Ја никад тако што нисам слушао.

— Кажи ми, молим те, Касјане, — почех ја, не пуштајући очију са његова лако поруменела лица: — од чега ти живиш?

Он не одговори одмах на моје питање. Његов поглед немирно луташе један тренутак.

— Живим, како Господ заповеда, — проговори он најзад; — а да кажете да имам занат — не,

немам никаква заната. Здраво сам непамтљив, још из детињства; радим колико се може, — ја сам слаб радин.... није то за мене! Здравља немам, а и руке ми глупе. Него, ето, с пролећа хватам славује.

— Хваташ славује?... Па зар ниси мало час говорио, да никаку шумску и пољску и још тамо неку другу твар не треба дирати?

— Убијати је не треба, дабогме: смрт ће и тако доћи по своје. Ето вам баш Мартина дрводеље: живео Мартин дрводеља, и није дуго живео, па умро; жена се сад његова убија за мужем, остала нејака дечица.... Смрти ни човек, нити други какав створ није кадар подвалити. Смрт нити сама бежи, нит ко од ње може побећи; али јој зато опет ни помагати не треба.... А ја славиће не убијам, — сахрани Боже! Ја их не ловим на мучење, нити на погибељ њихова жића, но зарад задовољства човечјег, на утеху и на весеље.

— Идеш ли ти и у Курск, да их хваташ?

— Идем и у Курск и даље, како се кад деси. По ритовима ноћевам и крај шума, у пољу ноћевам сам, у чести: ту ти шључице звижде, ту зецови вичу, ту дивљи паткови гачу.... У вече вребам, у праскозорје их слушам, у јутро жбуње мрежом застирем.... Понеки славић тако жалостивно поје, слатко.... туга те обузме, кад га слушаш.

— А продајеш ли их.

— Дајем добрим људима.

— А шта још радиш?

— Како велиш?

— Имаш ли још какве зараде?

Старац поћута.

— Да кажете.... па и немам неког нарочитог посла.... Ја сам слаб радин. Али књигу могу да читам.

— Зар си ти писмен?

— Јесам. Помогао ми Господ и добри људи.

— А имаш ли породицу?

— Не, немам породице.

— А што?.... Да ти нису помрли?

— Не, него тако: није ми испала талија. Али све је то под Богом, сви ми под Богом ходимо; него, праведан треба да је човек, — ето шта је. Богу треба да је угодан.

— Па зар ни родбине немаш?

— Имам.... него .... ето...

Старац се сплете.

— Кажи-де ми, молим те, — почех ја: — мени се чини да сам чуо, мој те кочијаш отоич питаше: што, вели, ниси излечио Мартина? Зар ти знаш лечити?

— Твој је кочијаш човек правичан, — замишљено ми одговори Касјан: — али ни он није без греха. Зову ме лекарем.... Какав сам ти ја лекар!... и где је тај што је кадар кога излечити? То је све од Бога. А има.... има, да кажеш, трава и цвећа што одиста помажу. Ето на прилику козји рогови су добра трава за човека; па и боквица; о њима није срамота говорити: чисте травке, Божје. Но, а има их што нису таке: помажу, истина, али је грех; и говорити је о њима грех. Мањ с молитвом.... Е, наравно, има опет и таквих речи.... А ко верује — спашће се, — додаде он, спустивши глас.

— А зар ти ништа ниси давао Мартину? — запитах ја.

— Доцкан сам дознао, — одговори старац. — А што! — то како је коме записано, кад се родио. Није био житељ дрводеља Мартин, није био земаљски житељ: тако вам је то. Не — којем човеку није суђено да живи на овој земљи, тога и сунце не греје као другог, томе ни хлебац није на живот и на здравље, — баш као да га нешто зове одавде.... Да; Бог да му душу ’прости!

— А је су л' вас давно преселили код нас? — запитах ја, пошто мало поћутасмо.

Касјан се трже.

— Не, нису давно: има једно четир године. Док је био жив стари господин, једнако смо живели на својим пређашњим местима, а сад нас ето стараоци преселише. Стари нам је господин био душа од човека, мрава не би згазио, — царство му небеско! Но, стараоци су, наравно, правично расудили; ваљ'да је тако морало бити.

— А где сте пре живели?

— Ми смо са Красиве Мјечи.

— Је л' далеко то одавде?

— Биће једно сто врста.

— Па је л' тамо било боље?

— Боље.... боље.... Тамо су места жупна, речна, наше гнездо; а овде тескоба, земља сува.... Овде смо осиромашили. Тамо код нас, на нашој Красивој Мјечи, попнеш се на брдо, попнеш се — Господе Боже мој, па шта све не видиш! И река, и ливаде, и шума; а тамо црква, а после се опет даље саме ливаде. Далеко се види, далеко. Никад му краја, колико се далеко види.... гледаш, гледаш, их, брате, куд се то себе отегло.... Но, овде је, дабогме, земља боља: иловача, добра иловача с песком помешана, кажу наши сељаци; него за мене ће хлеба свуда бити доста.

— А је л', старче, право да ми кажеш, ја мислим да си се ти веома зажелео завичаја.

— Да, волео бих да га видим. А у осталом, свуд је добро. Ја сам човек бескућник, скитач. А и што да седим код куће? Ваљ'да ћеш нешто стећи, седећи цео век код куће? А овако, кад пођеш, кад пођеш, — прихвати он, повисивши глас: — па ти је лакше око срца, Бога ми. И сунашце сија на тебе, и Бог те лакше види, а и пева ти се некако лепше. Овде, погледаш, — расте нека трава; е, опазиш је — узбереш је. Онде опет тече вода, на прилику,

изворска, кладенац, света вода: напијеш се, сад и њу знаш. Птице поју небеске.... А кад минеш мимо Курск, отегну се степе, све некаква пустарска места, то вам је дивота, то је милина за човека, то је лепота, то вам је Божја благодат! И говоре људи да се те земље отегле све до самих топлих мора, где живи птица Гамајун милогласна, и где лишће с дрвета ни зими не спада, ни у јесен, и јабуке расту златне на сребрним гранчицама, и живи сваки човек у изобиљу и правди Божјој.... И ето, тамо бих да идем.... Јер где ме већ није било! И у Ромне сам ишао, и у Синбирск славни град, и у саму Москву са златним торњевима; ишао сам на Оку-хранитељку и на Цну-голубицу, и на Волгу-мајчицу, и много сам људи видео, добрих ришћана, и у градовима сам боравио часним.... Е па ето, тамо бих јаком пошао.... али.... ето.... И нисам ја сам, грешник.... има много ришћана у опанцима што тако иду, лутају по белом свету, траже правду.... да!... Јер шта видиш овде код куће, а? Правичности нема у човеку, — ето ти....

Те последње речи Касјан изговори брзо, скоро неразговетно; за тим још нешто рече, што чак ни чути нисам могао, а лице му доби тако чудан израз, да ми и нехотице паде на памет назив „јуродивца“. Он обори поглед, накашља се и чисто дође себи.

— Ала је то сунце! — проговори он полугласно: — ала је то благодат, Господе! ала је то топлота у шуми!

Он смаче плећима, поћута, расејано погледа и поче лагано певушити. Ја не могох разабрати свих речи његове отегнуте песме; само као да оволико разумедох:

Име ми је Касјан,
А надимак Бува.

„Е!“помислих ја: та он „сачињава“.... Наједаред он задрхта и умукну, пажљиво се загледајући у шумску честу. Ја се осврнух и угледах малено сељачко девојче, од својих осам година, у плавом сарафанчићу, са клечаним рупцем на глави и плетеном котарчицом на препланулој, голој ручици. Она као да се никако није надала да ће на нас наићи; сасвим случајно беше наишла на нас, те стајаше непомично у зеленој лесковој чести, на осењеној ливадици, бојажљиво погледајући у мене својим црним очима. Ја је једва некако могах уочити: она се одмах склони за дрво.

— Анушка! Анушка! ходи овамо, не бој се, — викну старац умиљато.

— Бојим се, — зачу се танки гласић.

— Не бој се, не бој се, ходи к мени.

Анушка ћутећки остави свој заклон, тихо заобиђе унаоколо, — шум њених детињих ножица поврх траве једва се могаше чути, и изиђе из честе поред самог старца. То беше девојче не од осам година, као што ми се беше учинило с почетка, према њеном омањем расту, — него од тринаест, или четрнаест. Све њено тело беше мало и мршаво, али врло складно и чило, а лепо лишце необично слично са лицем самога Касјана, премда Касјан не беше леп. Исте оштре црте, исти чудан поглед, лукав и поверљив, замишљен и оштар, и покрети исти.... Касјан је омери погледом; она стајаше до њега.

— Шта радиш? Тражиш печурке?

— Да, печурке, — одговори она са бојажљивим осмехом.

— Јеси л' много нашла?

— Много. (Она брзо погледа на њ, па се опет осмехну.)

— Има л' и белих?

— Има и белих.

— Дед, да видим.... (Она спусти котарицу и подиже до полак лист репуха, којим су печурке биле покривене.) — Охо! рече Касјан, нагнувши се над котарицом: — још како су лепе! Гле ти Анушке!

— Је л' ти то кћи, Касјане? — запитах ја. (Лице Анушкино лако порумене.)

— Не, него онако, рођака, — рече Касјан с притворном немарношћу. — Но, Анушка, сад иди — додаде он одмах: — пођи с Богом. Па пази....

— А што да иде пешке? — прекидох га ја. — Могли бисмо је повести....

Анушкино се лице зажари, као маков цвет, она се ухвати обема рукама за повраз од котарице и узнемирено погледа у старца.

— Не, може она и пешке, — примети он оним истим равнодушним, леним гласом. — Ништа то.... Може и пешке.... Хајд, пођи.

Анушка брзо оде у шуму. Касјан погледа за њом, за тим обори поглед и осмехну се. У том дугом осмеху, у оно мало речи, што беше рекао Анушки, у самом звуку његова гласа, кад је говорио с њом, осећаше се неискизана, страсна љубав и нежност. Он опет погледа на ону страну, куд она беше отишла, опет се осмехну и, тарући се преко лица, неколико пута махну главом.

— Што си је тако брзо пустио да иде? — запитах га ја: — хтео сам да купим од ње печурака....

— Све једно, ви можете и тамо, код куће, купити, ако баш хоћете, — одговори ми он, први пут употребљавајући реч „ви“.

— Него, лепо ти то девојче.

— Не, не.... од куд.... тако.... одговори он, као против воље, и од тог тренутка утону у пређашњу ћутљивост.

Опазивши да су узалудна сва моја усиљавања да га опет разговорим, ја се упутих крчевини. Уз то и врућина малко попусти; али моја недаћа, или, као што код нас веле, неталија још никако не престајаше, и ја се вратих у селиште свега с једним прдавцем и с новом осовином. Кад бесмо већ скоро пред кућом, Касјан се на једном осврну мени.

— Господине, о господине, — проговори он: — ја сам ти крив: то сам ја одбио дивљач од тебе.

— Како то?

— Е, то ја знам. А ето, ти имаш и ученог пса, и доброг, а ништа ти не помаже. Кад помислиш, шта су људи, а? Ето, ово је звере, па шта се начини од њега?

Ништа не би помогло, да сам стао убеђивати Касјана, да се дивљач не може „увврачати“, и с тога му ништа не одговорих. А и иначе баш у тај мах свратисмо у капију.

У кући не беше Анушке; она већ беше стигла и оставила котарицу с печуркама. — Јерофеј намести нову осовину, подвргнувши је прво строгој и неправичној оцени; а после једног сата ја одох, оставивши Касјану нешто новца, који он с почетка не хтеде примити, али после, промисливши се и пошто га је неко време држао на длану, метну га у шпаг. У току тог сата, што га још проведох код њега, он не изговори скоро ни речи; он као и пре стајаше, прислонивши се на врата, не одговараше на пребацивања мога кочијаша и врло се хладно опрости са мном.

Ја опазих, чим сам се био вратио, да је мој Јерофеј врло рђаво расположен. И збиља, он у селу не беше нашао ничега за јело, а вода за коње беше рђава. Изиђосмо из села. Са незадовољством, које се могло читати на самом његовом потиљку, он је седео на кочијашком седишту и страшно желео да ступи са мном у разговор, али, очекујући да ја први

што запитам, он се ограничаваше на лако полугласно гунђање и на поучне, а неки пут и заједљиве речи, којима је частио коње. — „Село!“ — гунђаше он: — и то ми је неко село! Заисках макар кваса — ни кваса немају.... Ах, Господе! А вода — гад Божји! (Он гласно пљуну.) Ни krаставаца, ни кваса — ништа!... Но ти, додаде он гласно, обраћајући се десном логову: — знам ја тебе, недерибундо ниједна! Само да ти је да угађаш себи.... (Ту га удари камџијом.) — Сасвим се пробећарио коњ! А какво је то пре било ваљано кљусе!... Но, но, куд звераш!...“

— Кажи ми, Бога ти, Јерофеје, — проговорих ја; — какав је човек тај Касјан?

Јерофеј ми не одговори одмах: он беше у опште човек смишљен и полаган; али ја одмах приметих, да га је моје питање развеселило и умирило.

— Је л’ Бува? — проговори он најзад, тргнувши кајасима: — чудан човек: одједаред рећи јуродивац; на таког скоро нећете наићи. Јер он вам је, на пример, ни узми, ни остави, исти наш рића: сасвим се ото.... то јест, од посла се ото. Оно, дабогме, он и није за неки велик посао, немаш га шта видети, — но ал’ ипак.... Јер он је такав од малих ногу. Прво је ишао са својим стричевима те киријао: имали су тројке;*) а после му се зар досадило, те напустио. Почео да живи код куће, ал’ се ни код куће не могаде скрасити: таки је некуд немиран, — права бува. Дао Бог, те му господар добар — није га приморавао. И ето тако од то доба непрестано тумара, ко гаца без госе. И тако је чудан, Бог би га знао: час ћути ко пањ, час наједаред почне говорити, — а шта говори, Бог ће га знати. Па је л’ то ред? Не, то није никакав ред. Просто један неуредан човек. Премда, опет, лепо пева. Баш лепо — није тамо овамо.

*) Путничке кочије са три коња. — *Прев.*

— А шта, лечи л' он збиља?

— Какво лечи!?.. Зар он? Није он за то! Него, мене је излечио од гука.... Зар он? Просто, један глуп човек и ништа више, — додаде он поћутавши.

— А знаш ли га одавна?

— Одавна. Ми смо по Сичовци суседи, на Красивој Мјечи.

— А она девојчица, што смо је видели у шуми, Анушка — је л' му то род?

Јерофеј ме погледа постранце и исклиби се.

— Хе!... та дабоме, род му је. Она је сироче; мајке нема, а и не зна се ко јој је била мајка. Него, мора да му је рођака: здраво личи на њега.... Код њега ето живи. Живо девојче, мора се признати; добро девојче, а старац већ не зна шта ће с њом, колико је воли: дете добро. А он, ви нећете хтети веровати, он ће још ту Анушку учити да чита и пише. Тако ми Бога, он ће и то учинити: толико је он човек необичан. Несталан, па чак и несаразмеран.... Е-е-е! прекиде наједаред самога себе мој кочијаш и, зауставивши коње, наже се у страну и поче да мирише ваздух. — Ово канда мирише на паљевину? Дабогме! Ех, брате, те нове осовине... А није да кажем да нисам мазао... Да одем, да нађем где воде: а ено једне барице.

И Јерофеј полагано сиђе са свог седишта, одреши ведрицу, пође према бари и кад се врати, са нарочитим задовољством стаде слушати како пршти туљак од точка, наједаред преливен водом... На путу од неких десет врста морао је једно шест пута преливати прегрејану осовину, и беше се већ сасвим смркло, кад стигосмо кући.

НАСТОЈНИК.

На једно петнаест врста од мога имања живи један мој познаник, млад властелин, гардијски официр у оставци, Аркадије Павлић Пјеночкин. Дивљачи на његовом имању има много, кућа му је сагрwelцена по плану француског архитекте, слуге му одевене на енглески начин, ручкове приређује изврсне, дочекује госте љубазно, а ипак му човек нерадо одлази. Он је човек паметан и озбиљан, васпитаван је, као што то већ иде, одлично, служио је, протро се у вишем друштву, а сад се бави економијом са великим успехом. Аркадије Павлић је, као што он сам вели, строг, али правичан, стара се о добру својих поданика и кажњава их — опет зарад њихова добра. „С њима треба поступати као са децом“, говори он у такој прилици: „простота, mon cher; il faut prendre cela en consideration“.*) А сам, у случају такозване жалосне неопходности,**) оштре и нагле покрете избегава и глас нерадо диже, но више удара одмах руком, говорећи уз то сасвим мирно: „јер ја сам теби, брате ми си мој, лепо говорио“; при чем само лако стискује зубе и криви уста.

Раста је омањег, елегантног састава, прилично леп, руке и нокте држи у великој чистоти; и ру-

*) „.... мој драги; то треба узети у обзир“.

**) Т. ј. кад телесно кажњава своје поданике сељаке. – *Прев.*

мене му усне и образи чисто одишу здрављем. Смеје се гласно и безбрижно, пријатно жмирка светлим, кестењастим очима. Носи се фино и са укусом; поручује француске књиге, цртеже и новине, али није велики љубитељ читања: „Вечитог Јуду“ једва је некако дочитао. У картању је мајстор. У опште, Аркадије се Павлић сматра као један од најобразованијих племића и највећма жељених младожења у нашој губернији; даме је све занео и оне нарочито хвале његове манире. Он се свагда ванредно лепо понаша, опрезан је као мачка, и нигда у свом веку није био умешан ни у какву „историју“, премда у прилици воли да се покаже ко је и уме да збуни с очију мирнијег човека. Рђаво друштво одлучно избегава — боји се да се не компромитује; али кад наиђе на весело друштво, изјављује да је поштоватељ Епикура, премда се у опште о филозофији рђаво изражава, назива је магловитом храном германских умова, а који пут и просто лудоријом. Музику такође воли; из Лучије и Сомнамбуле такође памти понешто, али увек почне сувише високо. Зими одлази у Петроград. У кући му је необичан ред; чак су му се и кочијаши потчинили његовом утицају, па сваки дан не само да чисте амове и своје гуњце, него се и сами умивају. Кућна чељад Аркадија Павлића истина нешто сувише накомрштено гледа у човека, — али код нас је у Русији тешко разликовати мргодног од сањивог. Аркадије Павлић говори гласом меким и пријатним, пропуштајући са развлачењем и чисто са неким задовољством сваку реч кроз своје лепе, намирисане бркове; употребљава много француских израза, као на пример: „Mais c' est impayable?“ „Mais comment donc!“*) и др. Крај свега тога, ја га не посећујем тако радо, и, да није тетребова и јаребица, по свој прилици бих сасвим престао одлазити му.

*) Та то се не да исплатити! — Али како за Бога! — *Пр.*

Чудно неко неспокојство обузме вас у његовој кући; чак вам и онај ред и удобност у његовој кући не прија, и сваки пут, у вече, кад се пред вама појави његов набреновани коморник у плавој ливреји са жутим дугмадима са грбом и почне с неким страхопоштовањем да вам изува ципеле, ви осећате, да, кад би се место његове бледе и мршаве прилике наједаред пред вама створиле страхота широке јагодице и невероватно пун нос младог здепастог момка, кога тек што је господин узео од плуга, но коме се већ на десет места распарао недавно поклоњени нанкински кафтан — ви бисте се неисказано обрадовали и радо бисте се изложили опасности да се, заједно са ципелом, лишите и своје рођене ноге све до самог кука....

Крај свег мог нерасположења према Аркадију Павлићу, ипак се једном десило да сам преноћио код њега. Сутра дан рано из јутра рекох да ми упрегну у кочије, али ме он не хтеде пустити без доручка на енглески начин и поведе ме у свој кабинет. Поред чаја донесоше нам котлете, кајгану, масло, мед, сир и друго. Два коморника, у чистим белим рукавицама, брзо и ћутећки додаваху нам, чим бисмо што зажелили. Седели смо на персијском дивану. На Аркадију Павлићу беху широке свилене шароваре, црна кадифена куртка,*) леп фес са плавом кићанком и кинеске жуте папуче без луба. Он пијаше чај, смејаше се, разгледаше своје нокте, пушаше, подметаше пода се душеке и у опште осећаше се у изредном душевном расположењу. Пошто доручкова добро и са очевидним задовољством, Аркадије Павлић нали себи чашицу црна вина, принесе је уснама и наједаред се намршти.

— Што ово вино није загрејано? — запита он доста оштрим гласом једнога коморника.

*) Кратак домаћи капут без скутова. — *Прев.*

Коморник се збуни, стаде, као укопан, и побледе.

— Ја тебе питам, љубазни мој! — мирно настављаше Аркадије Павлић, не спуштајући с њега очију.

Несрећни се коморник поче премештати с ноге на ногу, стаде узбуђено гужвати салфет и не рече ни речи. Аркадије Павлић саже главу и замишљено га погледа испод обрва.

— Pardon, mon cher,*) — прозбори он с пријатним осмехом, пријатељски се дотакнувши руком мога колена и на ново погледа у коморника. — Но. одлази, — додаде он после краћег ћутања, подиже обрве и зазвони.

Уђе служитељ пун, црномањаст, црне косе, са сниским челом и са очима, које су се једва виделе од дебљине.

— Да се нареди тамо.... за Фјодора.... — проговори Аркадије Павлић полугласно и сасвим мирно и присебно.

— Разумем, — одговори дебељко и изиђе.

— Voila, mon cher, les désagréments de la campagne,**) весело примети Аркадије Павлић. — Та куда ћете? Останите, седите још мало.

— Не, — одговорих ја: — време ми је да полазим.

— Непрестано у лов! Ех, брате, и ти ловци! А куда ћете сад?

— Четрдесет врста одавде, у Рјабово.

— У Рјабово? Ах, Боже мој, па онда ћу и ја с вама. Рјабово је свега пет врста од моје Шипиловке, а ја и тако давно нисам био у Шипиловци: све нисам могао времена да уграбим. Вид'те како је то згодно испало: ви ћете данас у Рјабову ловити,

*) Опростите, драги мој.

**) Ето вам, пријатељу, непријатности сеоског живота. —

а у вече к мени. Ce sera charmant.*) Заједно ћемо вечерати, — повешћемо и кувара са собом, — па ћете преноћити код мене. Дивота! дивота! — додаде он, не сачекавши мога одговора. C'est arrangé.. .**) Еј, има л' кога тамо? Реците да нам се упрегне у кочије, али само брже. Ви нисте били у Шипиловци? Ја вам не бих смео ни предлагати да ноћите у изби мога настојника, али ви, ја знам, много, не закерате, а у Рјабову би морали ноћити у сењаку.... Хајдемоте, хајдемоте!

И Аркадије Павлић запева некакву француску романсу.

— Јер ви, можда, и не знате, — настављаше он, клатећи се с ноге на ногу: — моји су тамошњи сељаци на оброку. Конституција, — шта зна човек да ради? Него, оброк ми плаћају уредно. Ја бих их, признајем вам, одавно превео на своју земљу, да ту раде, али је земље мало! Ја се и овако чудим, како хватају крај с крајем. Уосталом, c'est leur affaire***) Настојник ми је тамо — видра од човека, une forte tête,****) државник! Видећете.... Бога ми, баш је то згодан случај!

Нисам имао куд ни камо. Место у девет сати из јутра, пођосмо у два после подне. Ловци ће разумети моје нестрпљење. Аркадије Павлић је волео, као што се он изражаваше, да се у згодној прилици мази и понео је собом таку силесију рубља, намирница, хаљина, мириса, јастука и разних дрангулија, да би та Божја благодат каквом штедљивом и присебном Немцу била довољна за целу годину. Кад год бисмо се спуштали с каквог брега, Арка-

*) То ће бити дивно.

**) То је свршена ствар.

***) То је њихова ствар.

****) Добра глава. —

дије би Павлић држао кратак, али оштар говор кочијашу, из чега сам могао закључити да је мој познаник прилична кукавица. Уосталом, пут се наш оконча врло срећно: само се на једном недавно оправљеном мостићу таљиге с куваром изврнуше, те му стражњи точак пригњечи стомак.

Аркадије Павлић, опазивши како из кола испада домаћи Карем, озбиљно се уплаши и одмах заповеди да га питају: јесу л' му руке остале неповређене? А кад доби повољан одговор, одмах се умири. Него ми смо се ипак доста дуго возили; ја сам седео у једним кочијама са Аркадијем Павлићем, и пред крај путовања осетих страховиту досаду, и то тим већма, што је мој познаник у току неколико часова сасвим попустио и већ почео да либералише. Најзад стигосмо, само не у Рјабово, него право у Шипиловку; тако му некако испаде. Тога дана ја већ и тако не могох поћи у лов, и с тога се јуначки покорих својој судбини.

Кувар беше стигао неколико минута пре нас и, као што се могло видети, беше већ наредио што треба и саопштио шта је коме требало, јер нас пред селом пресрете кмет (син настојников), задружан и риђ сељак, добар хват висок, на коњу и гологлав, у новом гуњцу, који не беше закопчао. — „А где је Софрон?“ запита га Аркадије Павлић. Кмет најпре хитро скочи с коња, поклони се господину дубоко, проговори: „здраво да сте, баћо, Аркадије Павлићу“, за тим подиже главу, стресе се и саопшти да је Софрон отишао у Пјеров, али да је већ послато по њега. — „Но пођи за нама“, рече Аркадије Павлић. Кмет одведе из учтивости коња у страну, натовари се на њ и пусти се касом за кочијама, држећи капу у руци. Пођосмо селом. Путем сретосмо неколико сељака у празним колима; они се враћаху са гумна и певаху, подскакујући свим телом и млатајући ногама по ваздуху; но, кад опазише

наше кочије и кмета, они наједаред ућуташе, поскидаше своје зимске капе (а беше лето), па се поиздизаше, као да очекују какве наредбе. Аркадије им се Павлић милостиво поклони.

Немирна узбуђеност очевидно се распростираше по селу. Жене у клечаним кецељама бацаху се цепкама на недосетљиве или сувише усрдне псе; хром старац са брадом, која се почињаше под самим очима, трже ненапојена коња од кладенца, удари га, Бог би га знао рашта, по сапу, па се поклони. Малишани у дугим кошуљицама са вриском трчаху у колибе, падаху потрбушке на кућни праг, опуштаху главе, дизаху ноге у вис и на тај се начин врло окретно претураху за врата, у таман трем, одакле се већ не показиваху. Чак су и кокоши наглим трком јуриле под капију; један јуначина петао са црним грудима, које беху налик на атласки прслук, и с црним репом, савијеним скоро до кресте, беше остао на путу и већ удесио да кукурекне, али се наједаред збуни, па и он стругну.

Кућа настојникова стајаше у страни од других, усред неког честог зеленог конопљака. Ми се устависмо пред капијом. Пјеночкин устаде, живописно збаци са себе плашт и изиђе из кочија, љубазно се обзирући око себе. Настојникова нас жена пресрете са дубоким клањањем и приђе господиновој ручици. Аркадије јој Павлић даде, да је се сита наљуби, и попе се у трем. У трему, у тамном углу, стајаше кметова жена. Она се такођер поклони, али се не усуди прићи к руци. У такозваној чистој соби — из трема на десно — већ се беху дале у посао две друге жене: оне изношаху оданде свакојаке трице, празне чобање, као дрво окореле кожухе, маслене лонце, колевку са гомилом крпа и шареним дететом и чишћаху купатилским метлицама нечистоту. Аркадије их Павлић истера на поље и намести се на клупи испод икона. Кочијаши почеше уносити сандуке,

кутије и остале згоде, својски се трудећи да умере бат својих тешких чизама.

Међутим се Аркадије Павлић распитиваше код кмета о летини, о усеву и другим економским стварима. Кмет одговараше лепо, али некако млако и невешто, као да смрзнутим прстима капут закопчава. Он стајаше код врата и непрестано је био на опрезу и освртао се, пуштајући да прође хитри коморник. Иза његових јуначких плећа ја опазих, како настојникова жена у трему полагано бије неку другу жену. Наједаред заклопараше кола и стадоше пред тремом: уђе настојник.

Тај, по речима Аркадија Павлића, државни човек био је омањег стаса, плећат, сед и темељан, са црвеним носом, малим плавим очима и са брадом налик на лепезу. Узгред да напоменемо, да од оног доба, од како постоји Русија, нико није видео човека, који би се угојио и обогатио, а да у исти мах нема и широку браду; понеки целог века има ретку, шиљасту брадицу, — кад наједаред, погледаш га, а лице му се обложило као неким светокругом, — да се зачуди човек, од куд се створише оне длаке! Настојник као да беше у Пјерову добро повукао: и лице му се прилично беше надуло, а и ракија се осећала од њега.

— Ах ви, родитељи наши, милостивци наши, поче он говорити, отежући и с таким блаженством на лицу, да је изгледало: сад ће бризнути у плач; — једва једном изволесте доћи!... Ручицу, баћо, ручицу, — додаде он, већ у напред пружајући усне за пољубац.

Аркадије му Павлић учини по жељи.

— Но, шта је, брат-Софроне, како ти иду послови? — запита он умиљатим гласом.

— Ах ви, родитељи наши, — ускликну Софрон: — та како да иду друкчије, но добро! Та ви сте ето, наши родитељи, ви милостивци, изволели про-

светити наше сеоце својим доласком, усрећили сте нас за сав век наш. Славг теби Господе, Аркадије Павлићу, слава теби Господе! Све је у најбољем реду вашом милошћу.

Ту Софрон поћута, погледа у господина и, као да се на ново одушеви наступом осећања (уз то је и ракија чинила своје), по други пут замоли руку и поче молитвати грђе но мало час.

— Ах, ви родитељи наши, милостивци.... и.... већ не знам како да вам.... Бога ми сам сасвим полудео од радости.... Верујте Богу: гледам, а не верујем.... Ах, ви родитељи наши!...

Аркадије Павлић погледа у мене, осмехну се и запита: „N'est ce pas que c'est touchant?“*)

— Ама, баћо, Аркадије Павлићу, — настављаше неуморни настојник: — па како ви то? Сасвим сте ме ожалостили; нисте ме изволели известити о вашем доласку. Где ћете ноћ провести? Јер, овде је нечистота, ђубре.

— Ништа, Софроне, ништа, — са осмехом одговараше Аркадије Павлић: — добро је овде.

— Ама, родитељи наши — за кога је добро? за нас сељаке је добро; а ви сте.... ах, ви родитељи моји, милостивци, ах, ви родитељи моји.... Прошћавајте ми, будали, ошашавио сам, Бога ми сам сасвим полудео.

Међу тим донесоше ручак; — Аркадије Павлић поче јести. Старац отера свог сина — „смрадиш собу“ рече му.

— Но, шта је, јеси л' се разграничио, старино? — запита г. Пјеночкин, који је очевидно желео да свом говору да сељачки тон и мени подмигивао.

— Разграничили смо се, баћо: а све твојом милошћу. Ономад смо потписали уговор. Хлиновци су с почетка извијали.... верујте, рођени, извијали.

*) Зар то није дирљиво?

Ишту.... ишту.... ти, Боже, знај шта ишту; али дабогме, будале, баћо, глуп свет. А ми смо, баћо, твојом милошћу изјавили благодарност и посредника Миколаја Миколаића задовољили*); све смо по твојој наредби чинили, баћо; како си ти изволео заповедити, тако смо и радили, а и са знањем Јегора Дмитрића смо све чинили.

— Говорио ми је Јегор, — са важношћу примети Аркадије Павлић.

— Дабогме, баћо, Јегор Дмитрић, дабогме.

— Но, па сад сте ваљда задовољни?

Софрон је само то и чекао. — Ах, ви родитељи наши! запева он опет.... Ама смилујте се на мене.... та ми се за вас, родитељи наши, дан и ноћ Господу Богу молимо.... Него земље, наравно, мало имамо....

Пјеночкин га прекиде. — Но, добро, добро, Софроне, знам, ти си мој усрдан слуга.... А шта, јесте л' доста жита добили?

Софрон уздахну.

— Но, родитељи ви наши, берићет баш није најбољи. Него чујте, Аркадије Павлићу, дозволите да вам саопштим шта се десило. (Ту се он, ширећи руке, приближи господину Пјеночкину, наже се и зажмири једним оком.) Мртво се тело нашло на нашем атару.

— Од куд то?

— Ни сам не знам, баћо, родитељу наш: види се да није чист посао. Него срећа те се десило поред туђе међе; ал' ипак, не вреди крити, на нашој је земљи. Ја сам одмах заповедио да га одвуку на оклисак, док се још могло; наместио сам стражу и својима заповедио: ником ни речи! А среском сам судији за сваки случај објаснио: ето, рекох, шта све код нас може да буде: те га почастим чајем, за тим благодарност....**) Па шта мислите, баћо?

*) Т. ј. подмитили. — *Прев.*

**) Мито. — *Прев.*

Остаде тај мртвац туђима на врату; а кад се на чијој земљи нађе мртво тело, то му се већ зна: двеста рубаља мораш платити, па да ти је мајка Јана!

Г. Пјеночкин се много смејао досетки свога бурмистра и неколико ми пута рече, указујући на њ главом: „Quel gaillard, а?“*)

Међутим се на пољу беше сасвим смркло; Аркадије Павлић заповеди да се успреми сто и да донесу сена. Коморник нам простре чаршаве, размести душеке; легосмо. Софрон оде кући, добивши наредбе за сутрашњи дан. Аркадије Павлић, пре но што ће заспати, још мало причаше о одличним особинама руског сељака, и у исти мах ми примети да шипиловски сељаци не дугују ни паре порезе, од како им је Софрон старешина.... Стражар залупа у даску; дете, које очевидно још не стиже да се задахне осећањем потребног самопрегоревања, процвиле негде у кући.. . Ми заспасмо.

Сутра дан устадосмо доста рано. Ја се већ бејах опремио, да пођем у Рјабово, но Аркадије Павлић зажеле да ми покаже своје имање и замоли ме да останем. Мени и самом не беше противно да се на делу убедим о одличним особинама „државника“ Софрона. Дође настојник. На њему беше плав гуњ, опасан црвеним појасом. Говорио је далеко мање но јуче, гледао је оштро и пажљиво у очи господину, одговарао јасно и разложно. Упутисмо се заједно са њим на гумно. Софронов син, три аршина високи кмет, по свем изгледу човек одвећ глуп, такођер пође за нама, и још нам се придружи настојников писар, Федосјеић, ислужени војник са огромним брковима и чудним изразом лица — изгледаше, као да се он још Бог зна кад нечем необично зачудио, па од то доба већ није ни долазио к себи. Ми разгледасмо гумно, житницу, амбарове,

*) „Зар није лола?“

суше, ветрењачу, појату, озиме усеве, конопљаке; све беше збиља у најбољем реду: једино сетна, невесела лица сељачка што ме у неколико збуњиваху. Осем корисннога, Софрон се бавио још и о пријатном: око свих јендека беше засадио врбе, између камара на гумну беше направио стазе и посуо их песком, на ветреном млину беше начинио ветрену казаљку у виду медведа са разјапљеном чељусти и црвеним језиком, уза зидану шталу за стоку беше дозидао нешто на форму грчког забата, а под забатом написао неком белом смесом „Саградисе у селу Шипилофки иљаду осам стотина четресте године. Ова штала“.*) Аркадије се Павлић сасвим распилави, поће ми излагати на француском језику користи оброчног стања,**) при чем ми међутим примети, да је баршчина***) за спахије кориснија, — и шта све није говорио!... Поче давати настојнику савете, како да сеје кромпир, како да спрема пићу за стоку и друго. Софрон саслуша господинов говор с пажњом, понеки пут прављаше примедбе, али већ не називаше Аркадија Павлића ни оцем, ни „милостивцем“, и непрестано удараше гласом на то, како они немају довољно земље, и како не би било с горег да се још мало докупи. „Па не браним, купите“, говораше Аркадије Павлић: — „ако је на моје име, ја не браним“. — На те речи Софрон не одговараше ништа, само је гладио браду. — „Него сад не би било с горег отићи у шуму“, примети г. Пјеночкин. Одмах нам доведоше јахаће коње; пођосмо у шуму или, као што се код нас каже, у „забран“.

*) „Пастроен веселе Шипилофке втысеча восем Содъ саракавом году. Сей скотный Дфоръ“.

**) Кад сељак не кулучи на властелиновој земљи, нити служи у његовом дворцу, но сам располаже својом радном снагом, а за ту релативну слободу плаћа годишњи оброк, — данак. — *Прев.*

***) Робота, кулук, радна обвеза сељака властелину, обвезан рад. — *Прев.*

У том забрану нађосмо страховиту честу и дивљину, због чега Аркадије Павлић похвали Софрона и потапша га по рамену. Господин се Пјеночкин у погледу шумарства придржавао руских погледа, и одмах ми исприча веома занимљив (по његовим речима) случај, како је један шаљивчина властелин свом шумару ишчупао полак браде, да би му објаснио, како шума од сече не бива гушћа.... У осталом, у другим стварима и Софрон, и Аркадије Павлић нису били противници новинама. Кад се вратисмо у село, настојник нас поведе, да видимо вејалицу, недавно поручену из Москве. Вејалица доиста добро вејаше, но да је Софрон знао, каква је непријатност очекивала и њега и господина му на тој последњој шетњи, он би по свој прилици остао код куће.

Ево шта се десило. Излазећи из шупе, угледасмо овај призор. На неколико корачаји од врата, крај прљаве барице, у којој се безбрижно брчкале три патке, стајаху два сељака: један — старац од својих шездесет година, други — момче од двадесетак година, обојица у домаћим искрпљеним кошуљама, босоноги и опасани узицом. Настојников помоћник, Федосјеић, беше се нешто много ужурбао око њих, и без сумње би му било пошло за руком наговорити их, да се склоне, да смо се ми још мало задржали у шупи, али кад нас опази, он се исправи као кад војник поздравља и укочи се на месту. Одмах до њега стајаше и кмет са отвореним устима и неодлучним песницама. Аркадије се Павлић намргоди, уједе се за усне и приђе ка молиоцима. Обојица му се ћутећки дубоко поклонише.

— Шта хоћете? Рашта молите? — запита он строгим гласом и малко кроз нос. (Сељаци погледаше један другог и речи не проговорише, само жмирнуше, као од јаке сунчане светлости, и почеше брже дисати).

— Но, шта је? — настављаше Аркадије Павлић и одмах се окрете Софрону: — из које су породице?

— Из Тобољејеве породице, — полагано одговараше настојник.

— Но, па шта хоћете? — проговори опет г. Пјеничкин: — мора да немате језика, шта ли? Говори ти, шта ти треба? — додаде он, махнувши главом на старца. — Та не бој се, будало.

Старац истеже свој тавно-мрк, збрчкан врат, зину укриво помодрелим уснама, промуклим гласом изговори: „Помози нам, господине!“ и по нова лупи челом о земљу. И млади се сељак поклони. Аркадије Павлић достојанствено погледа на њихове потиљке, забаци главу и растави малко ноге. — Шта је? На кога се жалиш?

— Тако ти Бога, господине! Дај нам да дахнемо душом.... Измучени смо сасвим. (Старац једва говораше.)

— Ко те је измучио?

— Ама Софрон Јаковљић, баћо.

Аркадије Павлић поћута.

— Како се зовеш?

— Антип, баћо.

— А ово ко је?

— А син мој, баћо.

Аркадије Павлић поћута опет и маче брковима.

— Но, па како те је то измучио? — проговори он, гледајући у старца кроз бркове.

— Баћо, сасвим ме је упропастио. Два ми је сина, баћо, преко реда дао у некруте*), а јаком ми и трећег одузима. Јуче ми је, баћо, последњу кравицу са дворишта отерао и домаћицу ми избио — ено његова милост. (Он указа на кмета.)

— Хм! — изговори Аркадије Павлић.

*) У регруте. — *Прев.*

— Не дај да сасвим пропаднемо, 'ранитељу.

Г-н Пјеночкин се намргоди. — Па шта то значи? — запита он настојника полугласно и са незадовољним изразом на лицу.

— Пијан човек, — одговараше настојник, први пут, употребљавајући „слово - јер“:*) — нерадин. Већ пета година, како непрестано данак дугује.

— Софрон Јаковљић је платио за мене дуг, баћо, — настављаше старац: – пета је годиница како је платио, а како је платио — тако ме је заплео, да никад главе нећу дићи. . . .

— А зашто ниси у своје време платио данак? — строго га запита г. Пјеночкин. (Старац опусти главу.) — Мора да волиш да пијанчиш, да се вучеш по меанчинама? (Старац зину.) — Знам ја вас — љутито настављаше Аркадије Павлић: — ви не знате ништа друго но пити и на пећи лежати, а вредан и честит сељак да за вас одговара.

— Па је и грубијан, — додаде настојник уз господинов говор.

— Па већ то се само по себи разуме. То увек тако бива; то сам ја не један пут приметио. Целе године бекрија, грубо се понаша, а сад метанише.

— Баћушка, Аркадије Павлићу, — очајно проговори старац: — ако Бога знаш, помози, — зар ја грубијан? Исповедам ти се као пред Богом, овако се даље не може. Омрзо ме Софрон Јаковљић, омрзо ме за нешто, — Бог нек му суди! Хоће сасвим да ме упропасти... И последњег ето синчића... па и тога. . . (На жутим и збрчканим очима старчевим заблиста сузица.) — Тако ти Бога, господине, помагај...

---

*) У руском се језику често, кад млађи говори са старијим, подчињени са старешином итд., уз поједине речи додаје глас: с, које Руси пишу съ тј. слово јер. То ће бити окрњак од: сударь — господине. Место „пијан човек“, настојник је рекао „пијан човек—с“, тј. пијан човек, господине. Додавање тога гласа уз поједине речи, даје говору тон понизности, задобивања наклоности, улагивања. Неки пут се употребљава и у иронији. — *Прев.*

— Па није само нас, — поче млађи сељак....

Аркадије Павлић наједаред плану.

— А ко тебе пита, а? Тебе нико не пита, па ћути.... Шта то значи? Да ћутиш, каже ти се, да ћутиш!... Ах, Боже мој! та ово је, просто, буна! Не, братац, ја ти не саветујем да се код мене буниш.... јер ја.... (Аркадије Павлић коракну напред, али се, по свој прилици, сети да сам ја ту, окрену се и тури руке у шпагове...) Je vous demande bien pardon, mon cher*), рече он са усиљеним осмехом и са много нижим гласом. — C'est le mauvais côté de la médaille**).... Но, добро, добро, — настављаше он, не гледајући у сељаке: — ја ћу наредити.... добро, идите. (Сељаци се не мицаху.) — Но, па рекао сам вам.... добро. Одлазите, кажем вам, да ћу наредити.

Аркадије им Павлић окрену леђа. — „Вечито неко незадовољство“, — проговори он кроз зубе и пође великим корацима кући. Софрон се упути за њим. Надзорников помоћник исколачи очи, као да се спремао да некуд далеко скочи. Кмет поплаши и истера патке из баре. Молиоци постојаше још неко време на месту, згледнуше се па пођоше, кукавци, кући, не осврћући се.

После једно два сата ја сам већ био у Рјабову и спремао сам се у лов заједно са Анпадистом, познатим ми сељаком. До самог мог одласка Пјеночкин је „дувао“ на Софрона. Ја се пустих у разговор са Анпадистом о шипиловским сељацима, о г. Пјеночкину, запитах га, познаје ли тамошњег настојника.

— Је л' Софрона Јаковљића?... како да га не познајем!

— А какав је он човек?

---

*) Лепо вас молим да извините. — *Прев.*

**) То је рђава (друга) страна медаље. — *Пр.*

— Псето, а не човек: таког псета до самога Курска нема.

— А што?

— Та Шипиловка се само ко бајаги зове да је онога, како му оно беше име, онога Пјеночкина; јер он јој није госа: Софрон је госа.

— Та ваљ'да није?

— Као да је његово рођено. Сељаци су му сви до грла дужни; раде му као најамници: неког пошље с колима, неког опет некуда.... Сасвим их је упропастио.

— Они канда имају мало земље.

— Мало? Та он само од самих Хлиновчана узима под аренду осамдесет десетина,*) а у наших сто двадесет; ето ти читавих сто педесет десетина. Него он не ради само са земљом: он тргује и коњима, и стоком, и катраном, и маслом, и тежином, и шта нађе.... Паметан је, стра'ота је паметан. а и богат је, анатемњак! Него ево шта му не ваља — хоће да бије. Звер — а не човек: одједаред рећи: куја, псето, просто, псето!

— Па што се не жале на њега?

— Ах! Шта се то тиче господина! он своје добива уредно, па шта га се тиче? А после, покушај само да се жалиш, — додаде он после краћег ћутања. Не, та он ће те.... само покушај, он би те.... море, махни га, та тај би те....

Ја се сетих Антипа и испричах му, што сам видео.

— Но, — проговори Анпадист: — сад ће му се попети на грбачу: сасвим ће га упропастити. Сад ће га кмет у главу утући. Ала је несрећан, кукавац! А за што је све то?... На општинском збору се са њим свадио, са истим настојником, није могао човек да издржи.... Чудна ми чуда! И за то га ето почо

*) Десетина земље заузима 2400 квадратних хвати. — *Пр.*

да заједа и сатире. Сад ће га дотући. Јер он је тако псето, кућа, прости ми, Господе, прегрешење: зна на кога ће насрнути. Старце, на прилику, и који су богатији и из боље породице, те не дира, ђавоља душа, а на овог се острвио! Јер он је Антипове синове дао у некруте, разбојник ниједан, псето, прости, Господе, моје прегрешење!

Отправисмо се у лов.

Салцбрун, у Шлеској,
јула, 1847 г.

КАНЦЕЛАРИЈА

Било је у јесен. Ја сам већ неколико сати врљао с пушком по пољима и, по свој прилици, пре вечера се не бих вратио у гостионицу на курском друму, где ме је чекала моја тројка,*) да ме необично ситна и хладна киша, која ми од ранога јутра, баш као нека стара девојка, непрестано и немилосрдно досађиваше, најзад не нагна, да тражим где било у близини макар и привременог склоништа. Док сам ја још смишљао, на коју страну да пођем, изненада ми изиђе пред очи сниска колиба крај поља, засејаног грашком. Ја приђох колиби, погледах под сламни кров и угледах старца тако изнемогла, да ми одмах паде на памет онај јарац, што га је Робинзон нашао у једној пећини на свом острву. Старац је чучао, жмиркао својим потавнелим, мајушним очима, и брзо, али пажљиво, као зец (јадник не имађаше ни једног зуба) жвакао суво и тврдо зрно грашка, непрестано га премештајући са једне стране на другу. Он се толико био задубио у свој посао, да није ни приметио мој долазак.

— Деда, о деда! — проговорих ја.

*) Кочије, у које су упрегнута три коња. — *Прев.*

Он престаде жвакати, високо подиже обрве и једва некако отвори очи.

— Шта је? — проваво̂љи он промуклим гласом.

— Има л' ту близу какво село? — запитах ја.

Старац опет узе жвакати. Он не чу добро, шта сам га питао. Ја понових своје питање јаче но пре.

— Село?... а шта хоћеш ти?

— Па ето да се склоним од кише.

— Како велиш?

— Од кише да се склоним.

— Да! (Он почеша свој препланули потиљак.) Па ти, овај, пођи, — поче он наједаред говорити, неправилно размахујући рукама: — е.... ено, кад прођеш поред шумарка — еле кад пођеш — ту ћеш видети пут; ал' ти њега остави, тај пут, па непрестано узимај десно.... Е, па тамо ће ти и бити Анањево.... Иначе можеш у Ситовку доћи....

Ја сам тешко могао да разумем старца. Бркови су му сметали, а и језик га је слабо слушао.

— А одакле си ти? — запитах га ја.

— Шта велиш?

— Одакле си?

— Из Анањева.

— Па шта ти ту радиш?

— Ја сам чувар.

— А шта чуваш?

— Грашак.

Нисам могао да се не насмејем.

— Ама, молим те, — колико ти је година?

— А Бог зна.

— Мора да слабо видиш?

— А?

— Мора да слабо видиш?

— Слабо. Дешава се да ништа не чујем.

— Па какав си ти онда чувар, молим те.

— А то старији знају.

„Старији!“ помислих ја и, не без сажаљења, погледах у старца. Он се попипа, извади испод пазуха парче сува хлеба и поче да га сиса, као дете, с напрезањем увлачећи и онако упале образе.

Ја пођох према шумици, сврнух у десно, и држах све тако десно, десно, као што ми саветоваше старац, и дођох некако до великог села са зиданом црквом по новом укусу, т. ј. са стубовима, и пространом властеоском кућом, такођер са стубовима. Још из далека, кроз честу кишину мрежу, угледах сељачку кућу са дашчаним кровом и два димњака, вишу од других кућа. То беше по свој прилици кметова кућа; ја пођох према њој, у нади да ћу тамо наћи самовар, чај, шећер и не сасвим прокисао скоруп. У пратњи свог скроз прозеблог пса попех се на степенице, уђох у трем, отворих врата, али, место обичних особина сељачке куће, ја опазих неколико столова, претрпаних артијама, два црвена ормана, испрскане и умрљане мастионице, оловне песконице од по десет ока, страхота дугачка пера и остало. За једним од тих столова сеђаше момче од својих двадесет година са подбулим и болесничким лицем, мајушним очима, дебелим челом и бескрајним зуловима. Обучен је био већ као што то иде, у сив нанкински кафтан, који беше угланисан на огрлици и на стомаку.

— Шта желите? — запита он мене, тргнувши главом на више, као коњ, који није очекивао, да ће га ко узети за њушку.

— Овде ваљда надзорник живи.... или....

— Овде је главна властелинска канцеларија — прекиде ме он. — Ја ето седим као дежурни.... Зар нисте видели натпис? Зато је прикуцан натпис.

— А где бих се ја ту могао осушити? Има л’ ко у селу самовар?

— Како не би било самовара, — примети ми као са неком важношћу момче у сивом кафтану: —

идите к оцу Тимофјеју, а можете и у кућу за дворску чељад, или код Назара Тарасића, или код Аграфене ћуркарке.

— С ким ти то диваниш, клипане један? не даш човеку спавати, клипане! — разлегну се глас из суседне собе.

— А ево господин некакав свратио, пита где би могао осушити хаљине.

— Какав опет сад господин?

— А не знам. С кером и пушком.

У суседној соби зашкрипа кревет. Врата се отворише, и уђе човек од једно педесет година, пун, ниска раста, са бичјим вратом, избуљеним очима, необично округлим образима и са сјајем по целом лицу.

— Шта је по вољи? — запита ме он.

— Да се осушим.

— Овде није место.

— Ја нисам знао да је ово канцеларија; у осталом, ја бих драге воље платио....

— Та оно можете и овде, — примети дебељко: — ево, је л' по вољи овамо. (Он ме поведе у другу собу, али не у ону, из које је изишао.) Хоће л' бити добро овде?

— Добро.... А би л' се могло добити чаја са скорупом?

— Драге воље, одмах. Ви се међутим извол'те скинути и одморити, а чај ће овог минута бити готов.

— А чије је то имање?

— Госпође Лосњакове, Јелене Николајевне.

Он изиђе. Ја погледах око себе: дуж преграде, која је одвајала моју собу од канцеларије, стајаше грдан кожни диван; две столице, такође кожне, са страшно високим наслонима, стрчаху са обе стране једног прозора, који излажаше на улицу. На зидовима, облепљеним зеленим тапетима са ружичастим

шарама, висиле су три огромне слике, рађене масним бојама. На једној беше насликан ловачки пас са плавим литаром и натписом: „Ово је моја утеха“; крај псећих ногу текла је река, а на другој обали реке под бором седео је зец невероватне величине са подигнутим уветом. На другој слици два старца јеђаху лубеницу: иза лубенице се видео у даљини грчки портик са натписом; „Храм Задовољења“. На трећој слици беше представљена полунага жена у лежећем положају en raccourci* са црвеним коленима и врло дебелим петама. Мој пас се, без и најмањег оклевања, са натприродним напрезањем увуче под диван и, по свој прилици, нађе тамо врло много прашине, јер поче страшно кијати. Ја приђох прозору. Преко улице од властелинског дома до канцеларије, у косом правцу, лежаху даске: врло корисна претходна опрезност, јер свуд унаоколо, благодарећи нашем црноземном земљишту и дуготрајној киши, беше страшно блато. Око властелинског двора, који својом стражњом страном гледаше на улицу, дешавало се што се обично дешава око властелинских насеља: девојке у изношеним цицаним хаљинама тумараху тамо амо; дворска чељад гацаху по блату, застајаху и замишљено се чешаху по леђима; привезан коњ патролџијин лено махаше репом и, високо дигнувши главу, глодаше плот; кокоши какотаху, страшно мршаве ћурке се непрестано довикиваху. На степенику неке тамне и труле зграде, по свој прилици, купатила, седео је кршан момак са гитаром, и са очевидним заносом певао је познату романсу:

„Еј — ја одох у пустињу
„Од прекрасних ових места“ и т. д.*)

*) У скраћеном виду. — Пр.

*) Певајући ту романсу, певач је њене речи изговарао врло рђаво и неукусно, од прилике овако: „Еј — ја одоха у пусатињу ода парекрасаниха овиx месата“.... *Пр.*

Дебељко уђе к мени у собу.

— Ево вам се носи чај, — рече ми он с пријатним осмехом.

Момче у сивом кафтану, канцеларијски дежурни, размести на старом столу за картање самовар, ибрик за чај, чашу са разбијеном таслицом, лончић скорупа и свежањ болховских ђеврека, тврдих као кремен. Дебељко изиђе.

— Је л' то надзорник, — запитах ја дежурног.

— А — не: пре је био главни благајник, а сад је произведен за главног канцелисту.

— Па зар у вас нема надзорника?

— Нема. Има бурмистар, Михајло Викулов, а надзорника нема.

— Па онда ваљда имате управитеља?

— Дабоме да имамо: Немац, Линдамандол Карло Карлић; — само што он не управља.

— А да ко вам управља?

— Сама госпођа.

— Гле, молим те!... А има л' вас много у канцеларији?

Момче се замисли.

— Има нас шесторо.

— Па ко је све ту? — запитах ја.

— А ето ко: — прво ће бити Василије Николајевић, главни благајник; а после Петар канцелист, Петров брат Иван канцелист, још један Иван канцелист; Коскенкин*) Наркизов, такођер канцелист, и ево ја, — него ко би их све пребројао!

— Мора да је много дворске чељади у ваше госпође?

— Па, да вид'те, и нема тако много....

— Па колико?

— Па тако, око сто педесет душа.

---

*) Константин. — *Пр.*

Обојица заћутасмо.

— А пишеш ли лепо? — почех ја опет.

Момче се насмехну свим лицем, махну главом, оде до канцеларије и донесе исписан лист артије.

— Ево вам мог рукописа, — прозбори он, непрестано се смејући.

Ја погледах; на четвртини табака сивкасте артије лепим и крупним рукописом била је написана ова:

НАРЕДБА

Од главне властелинске домаће анањевске канцеларије настојнику Михајли Викулову, № 209.

„Наређује ти се да одмах по пријему овога извидиш: ко је прошле ноћи, у напитом стању и са непристојним песмама, прошао по инглишкој башти, и гувернантку мадам Енжењи Францускињу пробудио и узнемирио? и где су били стражари, и ко је тада био стражар у башти и такав неред допустио? Све више прописано наређује ти се подробно да извидиш, и незадржано канцеларији да саопштиш.

Главни канцелист
Николај Хвостов".

Тој наредби беше додан огроман печат са грбом и са натписом: „Печат главне властелинске анањевске канцеларије"; а доле стајаше још додатак: „Тачно извршити. Јелена Лосњакова".

— Је л' то сама госпођа додала? — запитах ја.

— Наравно, сами: они увек сами. Иначе и наредба не би имала вредности.

— Па како, хоћете л' ви сад настојнику послати ту наредбу?

— Не. Сам ће доћи, па ће прочитати. То јест, прочитаће му се, јер он сам није писмен. (Дежурни

опет поћута.) Шта велите, — додаде он, смешкајући се: — је л' добро написано?

— Добро.

— Признајем вам, ја то нисам састављао. За тај посао је Коскенкин мајстор.

— Како?... Зар се код вас наредбе прво састављају?

— Него како? Тек ваљ'да се неће одмах у чисто писати.

— А колико ти плате примаш? — запитах ја.

— Тридесет и пет рубаља и пет рубаља на чизме.

— И ти си задовољан?

— Дабоме да сам задовољан. — У нашу канцеларију не може свако ни доспети. А мени је, признајем вам, тако од Бога суђено: и мој је чича служио као домар.

— И теби је добро?

— Добро. Али ако ћемо право да говоримо, настављаше он са уздахом: — код трговаца је, на прилику, за нас боље. Код трговаца је нама здраво добро. Ето јучер нам дошао трговац из Вењева, па ми његов слуга причао.... Добро, није 'асне, добро.

— А шта, зар трговци дају већу плату?

— Сахрани Боже! Та он ће те за јаку па на поље, ако му поиштеш плату. Код трговца је само једно поверење и страх. Он те и храни, и поји, и одева, и све. Ако му угодиш, — још ће ти више дати... И шта ми је ова плата! не треба ми она никако... Па онда — трговац ти живи просто, руски, нашински: пођеш ли са њим на пут, — пије он чај, пијеш и ти; што једе он, једеш и ти. Трговац... маните се, молим вас: трговац није то, што господин. Трговац се не измотава; оно истина, кад се расрди — он избије, па мирна крајина. Не трује ти век, не заједа... А с господином да Бог сачува! Ништа му

није по вољи: те ово не ваља, те оним му ниси угодио. Додаш му чашу воде или јело — „ах, вода смрди! ах, ово јело смрди!“ Изнесеш, постојиш мало за вратима па опет донесеш то исто — „но ето, сад је добро; но ето, сад не смрди“. А већ госпође, да вам кажем, шта госпође раде!... или на пример госпођице!...

— Феђушка! — разлегну се глас дебељков из канцеларије.

Дежурни брзо изиђе. Ја попих чај што још беше у чаши, легох на диван и заспах. Спавао сам једно два сата.

Кад се пробудих, ја већ хтедох да се дигнем, али ме леност надјача; затворих очи, али не заспах више. Иза преграде у канцеларији чуо се тих разговор. Ја и нехотице почех слушати шта се говори.

— Тако, тако, Николаје Јеремјеићу, — говораше један глас: — тако. О том се мора водити рачун; мора, дабогме.... Хм! (Говорник се накашља.)

— Ама, верујте ми, Гаврила Антонићу, — примети глас дебељков: — зар ја да не знам овдашње нарави и обичаје, размислите и сами.

— Па ко и да зна, Николаје Јеремјеићу: ви сте овде, тако рећи, прва персона. Но, па шта мислите? — настављаше непознати ми глас: — шта да радимо, Николаје Јеремјеићу? — Допустите ми да будем радознао.

— Како ћемо свршити, Гаврила Антонићу? Од вас, тако рећи, ствар зависи: ви, канда, немате праве воље.

— Ама молим вас, Николаје Јеремјеићу, шта ви то? Ја сам човек трговац; мој је посао да купујем. То ми је, може се рећи, све и сва, Николаје Јеремјеићу.

— Осам рубаља, — проговори дебељко развлачећи.

Зачу се уздах.

— Николаје Јеремјеићу, стра'ота много иштете.

— Не може се, Гаврила Антонићу, друкчије; Бог ми је сведок, не може се.

Ућуташе.

Ја се полагано подигох и погледах кроз пукотину на прегради. Дебељко је седео, окренувши леђа мени. Пред њим сеђаше трговац, око својих четрдесет година, сувоњав и блед, као да га је ко намазао олајем. Он се непрестано чешкао по бради и врло брзо мигао очима и подрхтивао уснама.

— Дивни су, може се рећи, усеви ове године, — проговори он опет: — ја сам целим путем са уживањем посматрао. Од самог Вороњежа све један лепши од другог, прва сорта, може се рећи.

— Усеви су збиља прилични — одговараше главни писар; али ви знате како се каже, Гаврила Антонићу: не хвали јутро пре вечера.

— Доиста је тако, Николаје Јеремјеићу: све је у Божјој руци; савршену сте истину изволели рећи.... Него канда се ваш гост пробудио.

Дебељко се осврте.... ослушну....

— Не, спава. А у осталом можемо.... овај....

Он priђе к вратима.

— Не, — спава, — понови он и врати се на своје место.

— Но, па како ћемо, Николаје Јеремјеићу? — поче опет трговац: — треба ствар да окончамо.... Тако нек остане, Николаје Јеремјеићу, тако нек остане, — настављаше он, непрестано мигајући очима: — две сиве и једну белу вашој милости*),

*) Да би што јефтиније купио од властелинке храну, трговац нуди мито њеном главном писару, који са њим у име госпође утврђује цену. Он му, у то име, нуди две сиве и једну белу банку, т. ј. две банке од педесет и једну од двадесет и пет рубаља, под погодбом, да „тамо“, у дворцу, госпођи каже да је жито погођено по шест и по рубаља товар. — *Прев.*

а онамо (он климну главом на спахијски дворац) — шест и по. Да се рукујемо, а?

— Четири сиве, — одговараше надзорник.

— Но, три.

— Четир сиве без једне беле.

— Три, Николаје Јеремјеићу.

— Три и по, и већ ни паре мање.

— Три, Николаје Јеремјеићу.

— Немојте ми ништа говорити, Гаврила Антонићу.

— Их, брате, ала сте јогунасти, — промрмља трговац. То је онда боље да ја то сам са госпођом свршим.

— Како хоћете, — одговараше дебељко: — требали сте одавна тако. Јер, збиља, шта да се само једите?.... И много је боље!

— Но, доста, доста, Николаје Јеремјеићу. Гле како се брже расрдио. Та ја то само онако диваним.

— Не, збиља, шта ту вазддан....

— Та доста, кад вам се каже.... Је л' вам кажем да сам се шалио. Но, ево ти твоја три и по, шта зна човек с тобом да ради.

— Требало је узети четири, а ја се, будала, пожурио, — прогунђа дебељко.

— Дакле тамо, у дворцу, по шест и по, Николаје Јеремјеићу — по шест и по се пшеница продаје?

— По шест и по — тако смо рекли.

— Е па да се рукујемо, Николаје Јеремјеићу (трговац удари својим раскреченим прстима по длану писареву.) Па нек је срећно! (Трговац устаде). Дакле ја сад, баћо Николаје Јеремјеићу, одох до госпође и казаћу да ме пријаве, па ћу тако и рећи: Никола Јеремјеић су пристали за шест и по.

— Тако и кажите, Гаврила Антонићу.

— А сад извол'те примити.

Трговац даде надзорнику омањи савијутак банака, поклони се, тресну главом, узе свој шешир са два прста, тресну плећима, даде свом стасу таласаст покрет и изиђе, пристојно шкрипећи чизмама. Никола Јеремјеић приђе к зиду и, колико могах опазити, поче прегледати банке, што му их даде трговац. На вратима се промоли једна риђа глава са густим бакенбардом.

— Но, шта је? — запита глава: — је л' све као што треба?

— Све је као што треба.

— Колико?

Дебељко љутито махну руком и указа на моју собу.

— А, добро! — примети глава и сакри се.

Дебељко приђе к столу, седе, отвори једну књигу, дохвати рачунаљку и поче уклањати и додавати коске, радећи не кажипрстом, но трећим прстом десне руке: тако је лепше.

Уђе дежурни.

— Шта желиш?

— Сидор дошао из Голопљока.

— А! па зови га. Чекај, чекај.... иди најпре па види, спава л' још тај страни господин, или се пробудио.

Дежурни пажљиво уђе у моју собу. Ја положих главу на ловачку торбу, која ми беше место узглавља, и затворих очи.

— Спава, — прошапта дежурни, вративши се у канцеларију.

Дебељко прогунђа кроз зубе.

— Но, позови Сидора, — проговори он на послетку.

Ја се опет дигох. Уђе сељак огромне висине, око тридесет година, здрав као тресак, црвених

образа, са плавом косом и омањом кудравом брадом. Он се прекрсти према икони, поклони се главном писару, узе свој шешир у обе руке, па се исправи.

— Здрав да си, Сидоре, — проговори дебељко, звецкајући рачунаљком.

— Здраво, Николаје Јеремјеићу.

— Но, шта је, какав је пут?

— Добар, Николаје Јеремјеићу. Само је каљав малко. (Сељак говораше понајлак и не сувише гласно).

— Шта ти ради жена? Је л' здрава?

— А шта ће да јој буде? Здрава је.

Сељак уздахну и испружи ногу. Николај Јеремјеић метну перо за уво и усекну се.

— Шта је, што си дошао? — питаше он даље, мећући у шпаг мараму са четвртастим шарама.

— Ама чуј, Николаје Јеремјеићу, од нас траже дрводеље.

— Но па шта је, зар код вас нема дрводеља?

— Како не би било, Николаје Јеремјеићу: наш је крај шумски, то се зна. Али је сад радно време, Николаје Јеремјеићу.

— Радно време! Знам ја вас! Ви сте увек готови да радите другима, а смрт вам је радити за своју госпођу.... А то је све једно.

— То је, до душе, истина; посао је један и ту, и тамо, Николаје Јеремјеићу.... ама....

— Но?

— Ама плата.... овај.... није....

— Ето сад! Ви'ш ти њих, како се размазили. Хајд, прођи се, молим те.

— А после и то, Николаје Јеремјеићу, посла ће бити свега за недељу дана, а задржаће нас читав месец. Час ће нестати грађе, час ће нас опет у башту послати — путање да чистимо.

— Та знам ја вас, ви увек нађете изговора.

Сама је госпођа изволела заповедити, и ту се онда не сме мудровати.

Сидор ућута и поче да се премешта с ноге на ногу.

Николај Јеремјеић накриви главу у страну и поче живо звецкати кошчицама на рачунаљци.

— Наши.... сељаци.... Николаје Јеремјеићу.... — проговори на послетку Сидор, замуцкујући код сваке речи: — рекоше ми да вас.... ево овде ће бити.... (Он увуче своју ручерду у прсни шпаг од капута, и поче извлачити оданде савијен убрушчић са црвеним шарама).

— Шта ти је, шта ти је, будало, јеси л' полудео, шта ли ти је? — брже га прекиде дебељко. — Одлази, одлази мојој кући, — настављаше он, скоро гурајући из канцеларије запрепашћеног сељака: тамо запитај моју жену... она ће ти дати чаја, ја ћу одмах доћи, иди. Та иди, кад ти се каже.

Сидор изиђе.

— Ала је то медвед! — промрмља за њим главни писар, замаха главом и опет се лати рачунаљке.

Наједаред се на улици и на степеницама сташе разлегати узвици: „Купрја! Купрја! Не да се Купрја!", и мало за тим уђе у канцеларију човек оснижег стаса, по изгледу јектичав, с необично дугачким носом, великим непомичним очима и врло поноситим држањем. На себи је имао постар, поцепан капут на струк боје „аделаида" или, као што код нас кажу, „оделоида", са плишаном јаком и ситном дугмади. Он ношаше нарамак дрва на леђима. Око њега се мувала петорица дворских слугу и сви викаху: „Купрја! Купрја! Не да се Купрја! За ложача аванзовао Купрја, за ложача!" Но човек у капуту на струк са плишаном јаком ни најмање не обраћаше пажњу на обест својих другова, нити се и најмање мењаше у лицу. Одмереним корацима дође он до пећи, збаци своје

бреме, диже се, дохвати из стражњег шпага бурмутицу, избечи очи и поче трпати себи у нос трвеног кокотца, помешаног с пепелом.

При улазу немирне дружине дебељко намршти обрве и подиже се с места, но кад виде у чему је ствар, насмехну се и само рече да не вичу, јер у другој соби спава ловац.

— Какав ловац? — запиташе једно двојица у један глас.

— Властелин.

— А!

— Нека их нека вичу, — проговори, раширивши руке, човек са плишаном огрлицом: — марим ја! Само да ме не дирају. Постављен сам за ложача...

— За ложача! За ложача! — радосно прихвати гомила.

— Госпођа је тако заповедила, — настављаше он, смакнувши плећима: — него причекајте ви... вас ће још за свињаре поставити. А ја сам кројач, и то добар кројач, код најбољих сам мајстора у Москви учио и за јенерале*) сам шио.... то ми нико одузети не може. А у што се ви уздате?... у што? ви сте чанколизи, готовани и ништа више. Мене отпусти — ја од глади нећу умрети, ја нећу пропасти; дај ми само пашпорт — ја ћу још и добар оброк платити и господу ћу задовољити. А ви? Пропашћете, пропашћете као муве, ето вам!

— Вид'те како лаже, — прекиде га момак рапав и белих обрва и трепавица, с црвеном пошом и подераним лактовима; — ишао си ти са пашпортом, али господа од тебе ни паре оброка не добише, нити си себи коју мангуру зарадио: једва си се кући довукао, и од то доба непрестано идеш у том једном капутићу.

---

*) Генерале.

— А шта знаш да радиш, Константине Наркизићу! — примети Купријан: — кад се човек заљуби — он је пропао, он је погинуо. Ти најпре поживи, Константине Наркизићу, колико сам ја живео, па ме онда осуђуј.

— И у кога је нашао да се заљуби! у праву наказу!

— Не, то немој да говориш, Константине Наркизићу!

— Коме ти то говориш? Та ја сам је видео; прошле сам је године, у Москви, својим очима видео.

— Прошле је године била збиља мало поружнела, — примети Купријан.

— Не, господо, што? — проговори презривим и небрежљивим гласом човек висока стаса, сувоњав, с лицем пуним приштева, бренован и намацурен, по свој прилици коморник: — ето нек нам Купријан Афанасјић отпева своју песмицу. Дед'те почните, Купријане Афанасјевићу!

— Да, да! — прихватише други. — Браво Александра! ти жестоко подиђе Купри; мора се признати.... Певај, Купрја!... Јунакиња, Александра! (Дворска чељад често ради веће нежности, кад говоре о мушком, употребљавају женске наставке). — Певај!

— Овде није место да се пева — одлучно примети Купријан: — овде је властелинска канцеларија.

— А шта се тебе то тиче? ваљда нишаниш на писарско место! — с грубим смехом одговараше Константин. — Мора бити!

— Све је то у господској власти.

— Гле, гле, куд тај циља, гле'те само, молим вас! у! у! а!

И сви прснуше у смех, неки почеше и да скачу. Већма се од свију гушио од смеја један шипарац од својих петнаест година, по свој прилици — син каквог аристократе међу служничади. Он је носио

прслук са бронзаним дугмадима, пошу плавичасте боје и већ беше стекао поприличан трбушчић.

— Него чуј, признај, Купрја, — задовољан сам собом проговори Николај Јеремјеић, очигледно развесељен и разнежен: — тај твој ложачки занат мора да није најбољи. То мора да је сасвим ништаван посао?

— А што, Николаје Јеремјеићу, — проговори Купријан: — ви сте нам ето сад главни писар, истина; о том збиља не може бити спора; али и ви сте били у немилости, и такођер сте проживели неко време у сељачкој кући.

— Пази ти, немој да се заборављаш, — прекиде га дебељко са жестином: — ја се с тобом, будало, шалим; ти би, будало, требало да осећаш, кад се ко с тобом, будалом, забавља.

— Под реч ми дошло, Николаје Јеремјеићу, извините...

— Добро, добро, само пази.

Врата се отворише и утрча казачок.*)

— Николаје Јеремјеићу, госпођа вас зове.

— Ко је код госпође? — запита он дечка.

— Аксиња Никитишна и трговац из Веньева.

— Овог ћу минута доћи. А ви, браћо, — настављаше он убедљивим гласом: — боље ће бити, одлазите одавде са новопроизведеним ложачем: може од куд Немац наићи, па ће се жалити код госпође.

Дебељко поправи косу на глави, накашља се у шаку, скоро сасвим покривену рукавом од капута, стеже боље појас и пође госпођи, широко растављајући у ходу ноге. Мало за тим пође и сва булумента за њим, заједно с Купрјом. Остаде само мој стари познаник, дежурни. Он поче да зарезује пера, али седећи заспа. Неколико се мува одмах

---

*) Дечко, који се употребљава за мање, незнатније послове: да трчка, кад кога треба звати, што донети итд. — *Прев.*

користише згодном приликом и облепише му уста. Комарац му паде на чело, правилно растави своје ножице и полагано загњури у његово меко тело сву своју рилицу. Отоичашња риђа глава са бакенбардом опет се указа иза врата, погледа, погледа и уђе у канцеларију заједно са својим прилично ружним телом.

— Феђушка! о Феђушка! вечно чмаваш! — проговори глава.

Дежурни отвори очи и устаде од стола.

— Је л' Николај Јеремјеић код госпође отишао?

— Код госпође је отишао, Василије Николаићу.

— А! а! помислих ја — то им је дакле тај главни благајник.

Главни благајник поче ходати по соби. У осталом, он се више шуњао, но што је ходао, а и иначе је веома лично на мачку. На плећима му ландараше стари, црни фрак са врло узаним скутовима; једну руку држаше на грудима, а другом се непрестано хваташе за своју високу и тесну пошу од коњске струне и некако тешко креташе главом. Чизме је носио од козје коже и ходао је врло лако и тихо.

— Данас је Јагушкин властелин питао за вас, — додаде дежурни.

— Хм, питао? Па шта каже?

— Каже, да ће, вели, вечерас свратити код Ћуђурева и да ће вас чекати. Имам, вели, да се разговорим о једној ствари са Васиљем Николаићем, а о каквој ствари — није говорио. Василије, вели, Николаић већ зна.

— Хм! — примети главни благајник и приђе прозору.

— Је л' Николај Јеремјејев у канцеларији? — разлегну се у трему крупан глас, и човек висока стаса, очевидно нешто љутит, са лицем неправилним, али изразитим и смелим, прилично чисто одевен, коракну преко прага.

— Зар није овде? — запита он, брзо погледавши око себе.

— Николај је Јеремјеић код госпође, — одговори благајник. — Што вам је потребно, кажите мени, Павле Андреићу: ви мени можете казати.... Шта желите?

— Шта ја желим? Ви хоћете да знате шта ја желим? (Благајник болно климну главом.) — Хоћу да га научим памети, тог трбоњу обешењачког, опадача подлог... Ја да му покажем, како се клевета!

Павле се баци на столицу.

— Шта вам је, шта вам је, Павле Андреићу? Умирите се... Како вас није срамота? Немојте заборавити о коме говорите, Павле Андреићу! — поче да муца благајник.

— А шта се мене тиче, што су њега унапредили за главнога писара! Душа ваља, јесу и нашли кога ће да унапреде! Сад се слободно може рећи, пустили јарца у башту!

— Доста, доста, Павле Андреићу, доста! прођите се таког разговора.... шта вам сад опет пада на памет?

— А гле тета-лије како врда репом!... Ја ћу га дочекати, — љутито проговори Павле и удари руком по столу. — А, па ево га, — додаде он, погледавши кроз прозор: — ми о курјаку, — а он ту. Изволʼте, изволʼте! (Он устаде.)

Николај Јеремјеић уђе у канцеларију. Лице му се сијало од задовољства, но кад угледа Павла, он се малко збуни.

— Здраво, Николаје Јеремјеићу, — проговори са нарочитим нагласом Павле, полагано му идући у сусрет: — здраво!

Главни писар не одговори ништа. У вратима се показа лице трговчево.

— А што ми не изволевате одговарати? — настављаше Павле. — У осталом, не.... не, — до-

даде он: — тако не иде; виком и псовком ништа нећеш израдити. Не, боље ви мени лепо реците, Николаје Јеремјеићу, зашто ви мене гоните? зашто хоћете да ме упропастите? Но, та говорите, говорите!

— Овде није место да се с вама објашњавам, — примети главни писар са узбуђењем: — а није ни време. Али се ја, признајем, једноме чудим, из чега ви то закључујете, да вас ја хоћу да упропастим, или да вас гоним? Ви нисте у служби у мојој канцеларији.

— Таман посао, — одговараше Павле: — то би ми још требало! Али што се претварате, Николаје Јеремјеићу?... Та ви мене добро разумете.

— Не, не разумем.

— Не, разумете.

— Не, Бога ми, не разумем.

— Још се и кунете! Е, па кад је тако, а ви ми онда реците: зар се ви не бојите Бога? зашто не дате живети оној јадној девојци? Шта хоћете ви од ње?

— О коме ви то говорите, Павле Андреићу? — запита дебељко са притворном запрепашћеношћу.

— Гледај га! бајаги не зна! Ја о Татјани говорим. Та зар се ви Бога не бојите? Зашто се светите? Срам вас било: ви сте човек ожењен, деца вам велика, а ја — ја не мислим шта друго — ја хоћу да је узмем: ја часно поступам.

— Па шта сам ја ту крив, Павле Андреићу? Госпођа вам не да да се жените: то је њена господарска воља! А шта сам ја ту крив?

— Ви шта сте криви? А да ко се оно непрестано домунђава с оном матором вештицом, кључарком? Смете каз'ти да не пањкате то јадно девојче код госпође? Бог зна шта јој све нисте наказивали против тог сиротог незаштићеног де-

војчета! Без сумње вама има да захвали, што од сада неће више бити прања, но судопера. И зар је не бију и не држе у грубом оделу опет вашом добротом?... Срам вас било, срам вас било, зар не видите да сте једном ногом у гробу?! Та вас сваки час може капља ударити.... па ћете Богу одговарати.

— Вичите, Павле Андреићу, вичите.... Само не знам хоћете л' дуго.

Павле плану.

— Шта? хоћеш да ми претиш? — љутито проговори он. — Ти мислиш да се ја тебе бојим? Не, братац, вараш се. Шта имам да се бојим?... Ја ћу себи свуд хлеба наћи. А ти већ не! Ти само овде можеш живети и клеветати и красти....

— Гле га само, како се размеће, — прекиде га писар, који такође поче губити стрпљење: — вељчер, просто вељчер, једна ништавна лекарица; а да га неко чује — помислио би да је Бог зна како важна персона....

— Да вељчер, али да не би тог вељчера, ваша би милост сада на гробљу трунула.... И који ме андрак натера да га излечим, — додаде он кроз зубе.

— Ти мене излечио?... Ти си мене хтео да отрујеш; ти си мене салисабором отрово, — прихвати писар.

— А зар сам ја крив, што на тебе, осем салисабора, ништа није могло утицати?

— Салисабор је забрањен лекарском управом, — настављаше Николај: — ја ћу тебе још тужити.... Ти си мене хтео да отрујеш — ето ти! Али Бог није дао.

— Доста, доста, господо, — поче благајник.

— Ћути! — викну писар. — Он је мене хтео да отрује! Знаш ли ти шта је то?

— Море, трово те.... Чуј, Николаје Јеремјејеве, — поче опет Павле очајно; — последњи те пут мо-

лим.... натерао си ме — не могу више да издржим. Остави нас на миру, разумеш ли? Иначе, Бога ми, један ће од нас двојице зло проћи, лепо ти кажем.

Дебељко плану.

— Ја се тебе не бојим, — стаде он викати: — чујеш ли ти, балавче! Ја сам и с твојим оцем изишао на крај, ја сам и њему поломио рогове, — то нек ти је пример, пази!

— Не спомињи ми оца, Николаје Јеремјејеве, не спомињи!

— Гле сад! ваљ'да си ми ти господар.

— Лепо ти кажем, не спомињи!

— А ја теби кажем, да се не заборављаш.... ма како да мислиш да си госпођи потребан, али, ако буде морала да бира једног од нас двојице, — ти ћеш остати на цедилу, братац! Ником није слободно дизати буну! (Павле сав задрхта од беса.) А Татјана како је радила, тако је и прошла.... Само причекај, дочекаће она још и што више.

Павле јурну напред с подигнутим рукама, и писар груну о патос.

— Окујте га, окујте га, — зајеча Николај Јеремјејев....

Нећу ни да покушавам да опишем крај тога призора; ја се и онако бојим, да нисам увредио осећања читаочева.

Тог истог дана вратих се кући. После недељу дана дознадох да је госпођа Лосњакова задржала код себе у служби и Павла, и Николаја, а девојку Татјану је отерала у село: мора да јој није била од потребе.

МРГУД

Враћао сам се из лова, вечером, сам, на лаким кочијама. До куће беше још једно осам врста; моја добра касачица кобила живо трчаше по прашњаву путу, овда онда ржући и стригући ушима; уморно псето, као да га је неко привезао, ни за корак не заостајаше за стражњим точковима. Бура се спремала. Спреда се огроман љубичаст облак подизаше иза шуме; врбе се узнемирено повијаху и шуштаху. Загушну врућину наједаред смени влажна хладовина; сенке нагло постајаху све тамније. Ја ударих уздом по коњу, спустих се у јаругу, пређох некако преко пресахнула потока, који беше сав зарастао у павиту, подигох се опет горе и уђох у шуму. Пут се вио преда мном међу густим лесковим жбуњем, које беше већ утонуло у мрак; кретао сам се напред с великом муком. Кочије скакаху преко тврдих жила столетних храстова и липа, које непрестано пресецаху дубоке уздужне бразде — трагове колских точкова; мој коњ поче да се спотиче. Јак ветар поче изненада фијукати у висини, дрвеће се ускомеша и зашушта, крупне кишне капље

почеше силно лупати, пљуштати по лишћу, севну муња и бура поче да бесни. Киша поче лити као из кабла. Ја пођох кораком, али у скоро морадох стати: мој коњ поче да се заглибљује, ја нисам видео ни прста пред собом. Како тако, ја се склоних под један широк џбун. Згурivши се и сакривши лице, стрпљиво очекивах да бура пређе, кад наједаред, као да ми се према блеску муњином на путу указа нека висока људска прилика. Ја стадох пажљиво гледати на ту страну, — она иста прилика се као из земље створи код мојих кочија.

— Ко је то? — запита јасан глас.

— А ко си ти?

— Ја сам овдашњи шумар.

Ја казах ко сам.

— А, знам! Идете л' кући?

— Кући. Али видиш, какво је ово чудо....

— Да, бура, — одговори глас.

Бела муња обасја шумара од главе до пете; страховит кратак громовски удар растолегну се одмах за њом. Киша пљусну удвострученом жестином.

— Ова не мисли скоро стати, — настављаше шумар.

— Па шта ћемо сад?

— Могу вас ја, ако хоћете, одвести до моје колибе, — проговори он испрекидано.

— Па дела, Бога ти!

— Извол'те — седите.

Он приђе коњу, узе га за узду и трже га с места. Пођосмо. Ја се држах за душек од кочија, које се колебаху „као на мору чунић", довикивах пса. Јадна моја кобила тешко шљапкаше по блату, клизаше, спотицаше се; шумар се повијаше пред рукуницама и десно и лево, као утвора. Ишли смо доста дуго; наједаред се мој вођа заустави. — „Код куће смо, господине", — проговори он спокојним

гласом. — Вратаоца шкринуше, неколико паса уједаред залајаше. Ја подигох главу и, при светлости муњиној, угледах омању колибицу насред пространа дворишта, ограђена плотом. Из једног прозорчића нејасно светљаше огањ. Шумар доведе коња до кућног трема и залупа на вратима. — „Ето ме, ето!“ одјекну танан гласак, зачу се бахат босих ногу, брава шкрину, и једно девојче од својих дванаест година, у кошуљици, опасано дизгом, с фењером у руци, указа се на прагу.

— Посветли господину, — рече јој шумар: — а ја одох да склоним ваше кочије под наслон.

Девојчица погледа у мене и пођe у кућу. Ја се упутих за њом.

Колиба шумарева састојала се из једне собе, почађавеле, ниске и празне, без креветца испод таваница и преграда. Поцепан кожух висио је на зиду. На клупи лежаше пушка једноцевка, а у једном углу беше читава рпа дроњака; два велика лонца стајаху покрај пећи. Луч горијаше на столу, жалосно пламсајући и гасећи се. На самој средини колибе висила је колевка, привезана за крај дугачке соје. Девојче угаси фењер, седе на неку малу клупицу и поче десном руком љуљати колевку, а левом поправљати луч. Ја погледах око себе, — жалост обузме човека, кад уђе ноћу у сељачку колибу. Дете у колевци дисаше тешко и брзо.

— Зар си ти сама овде? — запитах девојче.

— Сама, — изговори она неразговетно.

— Јеси л’ ти шумарева кћи?

— Шумарева, — прошапта она.

Врата шкринуше, и шумар коракну с погнутом главом преко прага. Он подиже фењер са земље, приђе к столу и припали жижак.

— Ви ваљ’да нисте научили на луч? — проговори он и тресну својом великом косом.

Ја погледах у њега. Ретко сам имао прилике

видети такву јуначину. Он беше висока раста, плећат и ванредно развијен. Испод мокре кудељне кошуље рељефно се истицаху његове снажне мишице. Црна гргурава брада покриваше половину његовог суровог и мушког лица; испод сраслих широких обрва смело гледаху омање мрке очи. Он се лако одупре рукама о бокове и стаде преда ме.

Ја му се захвалих и запитах га како му је име.

— Име ми је Тома, — одговараше ми он: — а зову ме Бирјуком*).

— А, зар си ти Бирјук?

Ја са двоструком радозналошћу погледах у њ. Од мога Јермолаја и од других често сам слушао приче о шумару Бирјуку, кога су се сви околни сељаци бојали као ватре. По њиховим речима, таког мајстора у свом послу као што је он, још није било на свету: „Нарамак сувади не да ти изнети из шуме; ма у које доба, макар у сред поноћи, рупи наједаред као орлушина, и ти немој ни мислити да се противиш, — јак је и хитар као сотона... И ничим му се не може подићи: ни ракијом, ни новцем; ни на какав мамац не иде. Шта су се већ пута наши сељаци спремали да га смакну, али бадава — он се не да“.

Ето како су говорили сељаци о Бирјуку.

— Дакле ти си Бирјук? — понових ја. — Ја сам, брате, слушао за тебе. Кажу, ти ником не прашташ.

— Вршим своју дужност, — одговараше он мргодно, — не треба за бадава јести господарев хлебац.

Он извади иза појаса секиру, седе на под и поче цепати луч.

— А зар ти немаш домаћице? — запитах га ја.

— Немам, одговори он и снажно махну секиром.

— Умрла ти ваљда?

*) Бирјуком у орловској губернији зову човека усамљена и мргодна.

— Не... да... умрла је, додаде он и окрену се.

Ја ућутах; он подиже очи и погледа у мене.

— Побегла с неким варошанином, — изговори он са мучним осмехом. Девојчица обори поглед; дете се пробуди и поче плакати; девојче приђе ка колевци. — На, подај му, проговори Бирјук, туривши јој у руку упрљани дечји сисак. — Ето и њега је оставила, настављаше он полугласно, показујући према детету. Он приђе к вратима, стаде и окрену се.

— Ја знам, ви, господине, — поче он: — ви нашег хлеба нећете јести, а ја осем хлеба....

— Ја нисам гладан.

— Но, како је по вољи. Самовар бих вам удесио, али чаја немам.... Одох да видим шта ваш коњ ради.

Он изиђе и залупи вратима Ја и по други пут погледах око себе. Изба ми се учини још јаднија но малочас. Љут задах охладнелог дима не даваше ми да дишем. Девојче се не мицаше с места и не дизаше очију; овда онда гуркаше колевку, бојажљиво намицаше на раме кошуљу, која спадаше; њене голе ноге вишаху, не мичући се.

— Како ти је име? — запитах је.

— Уљита, — проговори она, још већма сагнувши своје тужно лишце.

Шумар уђе и седе на клупу.

— Бура пролази, — примети он после краћег ћутања: ако је по вољи, могу вас испратити до на крај шуме.

Ја устадох. Бирјук узе пушку и загледа у ороз на пушци.

— А што ће ти то? — запитах ја.

— Имам „гостију“ у шуми... Код Кобиљег Врха*) секу дрво, — додаде он, као одговарајући на мој поглед, који питаше.

*) „Врхом“ се у орловској губернији назива провалија.

— Па зар се чује одавде?

— Чује се са дворишта.

Изиђосмо заједно. Кишица беше престала. У даљини се још гомилаху тешке грдосије од облака; овда онда севнула би муња; но над нашим главама већ се указивало овде онде загасито плаво небо, звездице светломрцаху кроз ретке облаке, који су брзо летели. Обличја кишом попрсканог и од ветра узнемиреног дрвећа почеше да се појављују из мрака. Ми стадосмо ослушкивати. Шумар скиде капу и обори поглед. — „Е.... ено га, — проговори он наједаред и пружи руку: — гледај само, какву је ноћ изабрао". — Ја ништа нисам чуо, осем шуштања лишћа. Бирјук изведе коња испод наслона. „Него, овако ми може још и умаћи", — додаде он гласно, — „Да пођем и ја с тобом.... хоћеш?" — „Добро, — одговори он и тосну коња натраг; — сад ћемо ми њега за час ухватити, а после вас могу испратити. Хајдмоте".

Пођосмо; Бирјук напред, ја за њим. Бог би га знао, како је распознавао пут, но он застајаше врло ретко, и то само зато, да би могао боље чути звук секирин. „Ето, — гунђаше он кроз зубе: — чујете л'? чујете л'? — „Та где?" — Бирјук смицаше плећима. Спустисмо се у провалију, ветар се утиша за тренутак — равномерни ударци разговетно долетеше до мога ува. Бирјук погледа у мене и махну главом. Пођосмо даље по мокрој бујади и коприви. Потмула и дуга јека разлегну се....

— Обори га.... — промрмља Бирјук.

Међутим се небо и даље рашчишћаваше; у шуми поче по мало да се развидњава. Ми изиђосмо, најзад, из провалије. — „Причекните овде", шану ми шумар, наже се и, подигавши пушку у вис, изгуби се међу џбуњем. Ја почех напрегнуто ослушкивати. Кроз непраставни шум ветра као да разабирах у близини неке слабе звуке: секира пажљиво

ударaше по грању, кола шкрипаху, коњ фркаше.... „Куд ћеш? Стој!" загрме наједаред глас Бирјуков. — Други неки глас поче да виче тужно, зечки.... Отпоче борба. „Не, не, — понављаше Бирјук задуван: — нећеш ми умаћи".... Ја похитах онамо, одакле се чуо жагор, и дотрчах, спотичући се на сваком кораку, на место битке. Крај одсеченог дрвета, доле на земљи, бочио се с нечим шумар; он држаше под собом крадљивца и појасом му стезаше на леђима руке. Ја приђох, Бирјук устаде и подиже онога на ноге. Ја угледах сељака мокрог, у дроњцима, са дугом чупавом брадом. Бедно кљусе, до полак покривено неком дерном асуром, стајаше одмах до њега са колима. Шумар не говораше ни речи; сељак такођер ћуташе и само што се стресаше.

— Пусти га, шанух ја на уво Бирјуку; — ја ћу платити за дрво.

Бирјук ћутећки узе коња за кићенку левом руком: десном држаше крадљивца за појас. „Но, мичи се, раго!" — проговори он сурово. — „Секиру ено узмите", — промрмља сељак. — „Што да пропадне!" — рече шумар и подиже секиру. Пођосмо. Ја иђах позади.... Кишица поче опет ромињати и у скоро опет пљушташе као из кабла. Једва се некако дочепасмо колибе. Бирјук остави ухваћена коња насред дворишта, уведе сељака у собу, попусти мало чвор на конопцу и одведе га у угао. Девојчица, која беше међу тим заспала крај пећи, скочи и са ћутљивим страхом стаде гледати у нас. Ја седох на клупу.

— Их, брате, како лије, — примети шумар: — мораћете причекати. Хоћете л' мало да легнете?

— Хвала.

— Ја бих њега, због вас, у мутвачић затворио, — настављаше он, указујући на сељака: — али ми нешто реза....

— Остави га ту, не дирај га, — прекидох ја Бирјука.

Мужик ме погледа испод обрва. Ја дадох себи реч да јадника по што по то ослободим. Он сеђаше непомично на клупи. Према светлости од фењера могао сам боље да разгледам његово испијено, збрчкано лице, накострешене жуте обрве, немирне очи, мршаве удове.... Девојчица се сави на поду баш код његових ногу и опет заспа. Бирјук је седео код стола, наслонивши главу на руке. Попац викаше у углу.... Киша добоваше по крову и клизаше низ прозорска стакла; ми сви ћутасмо.

— Томо Кузмићу, — проговори наједаред сељак гласом потмулим и разбијеним: — о, Томо Кузмићу?

— Шта хоћеш?

— Пусти ме.

Бирјук не одговараше.

— Пусти ме.... глад ме натерала.... пусти ме.

— Знам ја вас, — мргодно одговори шумар: — све вам је село тако — све један лопов гори од другога.

— Пусти ме, — заинтачи сељак: — надзорник.... пропали смо, кажем ти.... пусти ме!

— Пропали!... Ал' нико не треба да краде.

— Пусти ме, Томо Кузмићу.... не убијај ме, сатрће ме ваш, знаш добро.

Бирјук се окрете. Сељак подрхтиваше као да га је грозница тресла. Он потресаше главом и дисаше неравномерно.

— Пусти ме, — понављаше он са тужним очајањем: — пусти ме, тако ти Бога, пусти ме! ја ћу платити, Бога ми ћу ти платити. Тако ми Бога, од глади.... деца ми гладна цвиле, знаш и сам. Да Бог сачува таког живота!

— А ти ипак не иди у крађу!

— А ти ми, — настављаше сељак, — пусти

макар само коњче.... то ми је једино кљусе, што га имам.

— Ама зар не чујеш што ти се каже: не може бити. И ја сам туђ слуга: и ја морам одговарати. А не треба вас ни мазити.

— Пусти! Невоља, Томо Кузмићу, невоља, кад ти кажем.... пусти ме!

— Знам ја вас!

— Ама пусти ме!

— Море, окај се празна разговора; седи ту мирно, јер знаш какав сам. Зар не видиш да је ту господин?

Јадник обори очи.... Бирјук зевну и клону главом на сто. Киша никако не престајаше.

Ја чеках да видим чим ће се свршити.

Сељак се наједаред исправи. Очи му се беху зажариле, а на лицу му се појави румен. „Но, на, једи, на, зајази се, на!“ — поче он зажмиривши очима и опустивши крајеве од усана: — „на, орјатине проклети, пиј хришћанску крв, пиј“.... Шумар се окрете.

— Теби говорим, теби, азијате, крвопијо, теби!

— Јеси л’ ти пијан, шта ли ти је, кад ме тако грдиш? — проговори зачуђени шумар. — Јеси л’ полудео, шта ли ти је?

— Пијан!... за твој новац ваљда, бездушниче проклети, зверу, зверу, зверу!

— Ах.... та сад ћу те!...

— Марим ја! Ја сам и тако пропао, куд знам без кљусета? Премлати ме — једаред се само умире; од глади, или онако — сасвим ми је све једно. Нека иде у стаман све: жена, деца, — све нек поцрка.... Ал, причекај, доћи ће и теби црни петак!

Бирјук се подиже.

— Удри, удри, — прихвати сељак бесомучним гласом: удри, на, на, удри.... (Девојче брзо скочи са постеље и загледа се у њ.) Удри! удри!

— Да ћутиш! загрме шумар и коракну два пута.

Доста, доста, Томо! — повиках ја: — остави га.... Нека га с милим Богом!

— Нећу да ћутим, — настављаше јадник. — Скапаћу и онако. Несретниче један, зверу, цркао да Бог да! Ал' чекај, нећеш ни ти дуго! наћи ће се омча и за твоју шију, причекај само!

Бирјук га зграби за раме.... Ја полетех, да помогнем сељаку....

— Не дирајте, господине! — викну на мене шумар.

Ја се не бих уплашио од његове претње, и већ бејах пружио руку, али, на велико моје изненађење, он једним кретом смаче са лаката сељакових појас, зграби га за врат, натуче му капу на очи, отвори врата и гурну га на поље.

— Вуци се до ђавола са својим кљусетом! — викну он за њим: — али пази, други пут ћу те....

Он се врати у кућу и стаде нешто претурати у углу.

— Е, Бирјуче, — прозборих ја најзад: — баш ти се дивим, ти си, као што видим, човек на свом месту.

— Ех, махните се, господине, — прекиде ме он са досадом: — шта то говорите. Него боље да вас испратим, додаде он: јер киша канда не мисли скоро престати....

На авлији заклопараше точкови сељачких кола.

— Ено га, оде! — прогунђа он: — а, ја ћу већ њега!...

Кроз пола сата он се опрости са мном на шумском окрајку.

ТУМАЧ*)

3. *„Ради на властелинском имању“*... *„Плаћа властелину годишњи откуп“.* — До 19 фебруара 1861 г. постојала је у Русији установа *„крепосног права“*, на основу којега су сељаци били везани („прикрепљени“, привезани) за извесно место бораваљења, за одређен, већином тежачки начин живота и за властелина (спахију), у чијим је рукама била скоро сва садржина и облик њихова живота. Тај зависни, „крепосни“ живот био је веома сличан, а често и потпуно раван — робовању. У „Ловчевим Записима“ има за то довољно примера („Љгов“, Јермолај и млинарка“, „Настојник“ и т. д.) У доба, кад су се „Ловчеви Записи“ појавили на свет (1847—1851) а и раније, у руском се друштву већ у велико истицала потреба да се руским сељацима да грађанска и економска слобода. Но повелики део присталица крепосног права (већином властела) тврдио је да се руском сељаку не може дати слобода већ и с тога, што је прост народ духовно неразвијен; што за њ, као за недозрело дете, није слобода. Тургењев, који је био ватрен приста-

*) Да не би под текстом приповедака било сувише примедаба, преводилац је онде тумачио само оне непознате ствари, за које му се чинило да их треба *одмах* објаснити и да читаоцу никако не смеју остати необјашњене. Остало је протумачено овде. — Цифра, која стоји пред сваким објашњењем, означује број оних страна књиге, на којима се налази оно што се објашњује.

лица народне слободе, показао је „Ловчевим Записима“ да у руској сељачкој средини има врло много бистрих, даровитих, често духовно врло високо развијених личности. Поред тога се у том класичном делу Тургењевљеву између редова може читати мисао, да је духовна заосталост и културна неразвијеност знатног дела руских сељака само жалосна последица срамне, нечовечне установе крепосног права. — При такој садржини и значају, Ловчеви су Записи пријатељима народне слободе били од велике помоћи. Поред осталих фактора, и они су много допринели да се број присталица народне слободе умножи, и да се јавно мнење окрене у корист потиштених сељака. Када су се Ловчеви Записи појавили (1847—1851), тада је будући ослободилац крепосних сељака, Александар II, био наследник престола. Прочитавши Л. З., он се у толикој мери убедио о потреби да се народ ослободи, да се заветовао да ће народу дати слободу, чим ступи на престо. Он је то збиља и учинио, давши својим манифестатом 19 февр. 1861 год. слободу двадесет и једном милијону руских сељака, коју су дотле вековима били политички, економски и духовно поробоћени.

Крепосних, зависних властелинских сељака било је три врсте:

1. *Дворски сељаци.* Они нису имали својих деоница земље, живели су у спахијском дому као домаћа послуга, хранио их је властелин.

2. *„Земљепашци“ — тежаци* (кметићи, чипчије). За њих су властелини одвајали известан део земље, који су они сами обрађивали и са којих су плодове сами уживали. Они су били обвезани ићи на „баршчину“, т. ј. на кулук, на роботу, на обвезан рад на властелиновој земљи.

3. *Оброчни сељаци* плаћали су властелину годишњи данак, откуп, „оброк“, те су зато могли

слободно располагати својом радном снагом. Они су обично одлазили у оближње вароши (неки пут и у престонице) и тамо су тражили себи занимања — бавили се занатима, трговином, кочијашењем. Било је чак случајева да су се појединци одавали и уметностима и наукама.

Дешавало се да су се појединн сељаци и откупљивали од својих властелина, и тада према овима нису били ни у каквој обвези.

4. *Аћим Нахимов.* У своје време доста читан песник басана и сатира. Живео је од 1782 до 1815.

5. *Суздаљска слика.* У суздаљском округу владимирске губерније има неколико села, чији се становници у велико баве израдом слика, намењених за простији укус.

9. *Ко је без браде, тај је Хору и старешина.* Хор ту мисли властелу, која је у то доба већином бријала браду и бркове.

11. *Одгризајући мајушно парче шећера.* — У чај, који ће пити, Хор није метао шећер, но је парче шећера држао у устима, па је преко њега пио чај и тако га заслађивао.

13. *Асигнације* — папирни новац који је негда у Русији био у употреби.

14. *Белојка* — боља врста конопље. Добива се од мушких, дужих струкова, који су без семена.

14. *Пуд* — мера за тежину — око 16 килограма.

15. Влада знаменитог руског цара *Петра Великог* (1682—1725) обележена је великом корисним реформама на свима пољима живота — у индустрији, трговини, државном уређењу, школи, начину ратовања и т. д. При концепцији и извођењу тих рефорама Петру је као образац служио живот у западној Европи. У време, кад су се писали Л. З., а и раније, један део Руса осуђивао је рад цара Петра, налазећи да су његове реформе у европском духу биле од штетног утицаја по даљи развитак битних

особина руског националног духа. У добу постанка Л. З. тако су мишљење заступали словенофили. Тургењев није био њихова мишљења, налазио је да је рад Петра Великог био користан, а у овом Ловчевом Запису чак напомиње да је то Петрово угледање на запад — руска национална црта.

16. *По неки пут би баба силазила с пећи.* — Пећ по руским сељачким кућама има сразмерно врло велику запремину. Њена горња површина је врло пространа и равна, и зими је вазда умерено топла, те чељад, нарочито старија, на њој чешће лешка, одмара се или спава.

16. *Балалајка* — руски народни музикални инструменат са две или три жице од црева.

19. *Шароваре* — шалваре — простране, дугачке чакшире (беневреци, хлаче).

21. *О изборима.* Руско племство има своја ужа и шира удружења. Овде се мисле избори часника за та удружења.

21. *Врста* је мера за одстојање. Износи приближно 1 километар.

25. *Мештани* су грађани нижег реда; као и крепосни сељаци, они су плаћали личну порезу и, до опште војене обвезе, били војени обвезници; баве се занатима и ситном трговином.

37. *Царица Катарина* II. (владала од 1762 до 1796 год.).

43. А колико плаћате од *плуга?* Под плугом, „тјаглом“, разумева се овде муж и жена, или цела кућна радна снага.

61. Руси су велики љубитељи славуја и нарочито цене и траже славује из околине вароши *Курска.*

62. *До разврата доведени логови.* Писац овде има на уму раскош у амовима, који су на коњима, а још више само држање коњско у трку. На логовима је раскошан ам, ројте им (кићанке, „каланћови“) висе до земље, вратови су им, за време

трчања, услед јако затегнутих узда, извијени у страну и сагнути скоро до земље, што све на гледаоца чини утисак неке нескромности, разврата, подсећа на нескромно обучено, развратно женскиње.

64. *Фељчер, фелчер* — нижи хирург, лекар са мањим квалификацијама.

71. *Фонтанка* — речица која тече кроз центар Петрограда и улива се у Неву. С обе стране речице су куће.

72. *Гроф Аљексјеј Орлов-Чесменски* — савременик и сарадник Катарине II. Под његовом управом руска је флота 1770 г. уништила јаку турску флоту у пристаништу Чесми, између Хијоса и малоазијске обале.

76. *Десетина* земље — ланац, 2400 квадратних хвати, приближно један хектар.

76. *Мадера* — врста вина.

76. *Репутација* — глас, углед, име.

78. *Канти* — похвалне песме, химне.

81. *Да се чиновнику како треба одужимо* — т. ј. да га подмитимо.

90. *Коса страшно намацурена квасом*. Квас је руско пиће, које се прави од наквашена ржаног брашна (или печеног хлеба) са сладом (Malz). Владимир је косу намазао квасом, да би се при чешљању боље покоравала чешљу, да би се, онако очешљана, „боље држала“ и, најзад, да би добила сјај од шећера, који је у квасу.

96. *Ћазачок* — властеоско слушче.

96. *Фалетор* — Vorreiter — слуга који јаше пред господским кочијама, пази на пут, стара се за нову смену коња и т. д. Могао је јахати на једном од коња, упрегнутих у кочије, а и на засебном коњу.

131. *Лук над рукуницама*. На крају колских рукуница уздиже се, над главом коњском, лук, који својим крајевима састављa обе рукунице.

144. *А сад нас ето стараоци преселише.* Речју стараоци преводилац је покушао превести руску реч: опека, која је постала од речи: пећи (пећи се — старати се) а означава законом установљени надзор над лицима или њиховим имањима у разним случајевима (због малолетства поседникова, због његове презадужености, лакомислености, слабоумности итд.).

145. *Ока, Цна* — руске реке.

146. *Сарафан* — руско народно женско одело — горња хаљина — сукња и блуза уједно.

155. *Оброк — конституција.* Пјеночкин, пола у шали, пола у збиљи, вели да је прелаз сељака од стања принудног рада, кулука, роботе спахијама на стање оброчно, полуслободно — налик на конституцију, као неки почетак уставног живота у Русији.

156. *Карем* — знаменит француски кувар почетком XIX века. Написао знамениту књигу о куварској вештини.

167. *Десетина* — види тумачење на стр. 205.

189. *Салисабор* — сувише јак лек, који се прави од алојева сока.

ПОГРЕШКЕ:

Страна

4, ред: 17 од *доле,* треба да стоји: *спис* Аћима Нахимова.
11, ред: 15 од *горе,* место: малочас, треба да стоји *ономадне*
18, ред: 11 од *горе,* треба да стоји: Птице брбљиво *цвркућу*
27, ред: 19 од *горе,* читај: *стрчао* велики и шиљат нос
33, ред: 12 од *горе,* читај: и шеширу *од даброве длаке*
66, ред: 9—10 од *горе,* треба да стоји: *углаисане* чизме
74, ред: 12 од *доле,* треба да стоји: понеки од нашег *реда*
104, ред: 6 од *доле,* треба да стоји: попех *се* на брдо
107, ред: 11 од *горе,* треба да стоји: челични *одблесци* воде
109, ред: 15 од *горе,* треба да стоји: Дечаци су седели око њих
109, ред: 16—17 од *горе,* треба да стоји: да ме *поједу*
143, ред: 5 од *доле,* треба да стоји: тако је то.
161, ред: 4—5 од *горе,* читај: досетки свога *настојника.*

Напомена. При штампању неких речи у овој књизи било је неопходно потребно да се поједини самогласници снабдеју са знацима за наглас. То се није могло учинити због нестатка таких знакова у штампарији. — *Прев.*

САДРЖАЈ: